

Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet Grenland

KNUT VAREIDE OG HANNA NYBORG STORM

TF-notat nr. 42/2011

TF-notat

Tittel:	Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet. Grenland.
TF-notat nr:	42/2011
Forfatter(e):	Knut Vareide og Hanna Nyborg Storm
Dato:	11.11.2011
Gradering:	Åpen
Antall sider:	64
Framsidedfoto:	
ISBN:	978-82-7401-477-0
ISSN:	1891-053X
Pris:	150,- Kan lastes ned gratis som pdf fra telemarksforskning.no
Prosjekt:	Regionale analyser 2011
Prosjektnr.:	20110140
Prosjektleder:	Knut Vareide
Oppdragsgiver(e):	VRI/ViG
Resymé:	<p>Denne rapporten beskriver utviklingen i Grenland med hensyn til befolkning, arbeidsplasser, utdanningsnivå, næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet.</p>
Telemarksforskning, Boks 4, 3833 Bø i Telemark. Org. nr. 948 639 238 MVA	

Forord

Denne rapporten er en videreføring av tidligere næringsanalyser. Analysene bygger på indikatorer og metoder fra tidligere år, som er oppdatert eller oppgradert. I tillegg introduserer vi enkelte nye tema og indikatorer.

De som har lest tidligere rapporter vil kjenne igjen kapitlene for folketall, arbeidsplasser, NæringsNM og Attraktivitetspyramiden. Attraktivitetspyramiden er oppgradert i år. Metoden for beregning av bostedsattraktivitet, Attraktivitetsbarometeret, er endret vesentlig. Attraktivitetsbarometeret tar nå også med innvandring som grunnlag for beregningene.

I denne rapporten har vi også med to nye kapitler. Det ene kapitlet omhandler utdanningsnivå, det andre innovasjon i næringslivet.

Telemarksforskning har utarbeidet 23 regionale analyser på ulike geografiske nivå i 2011. Oppdragsgiverne har møttes ved fire anledninger underveis for å diskutere innhold, relevans og metoder. Dette har gitt verdifulle innspill til oss som har utarbeidet rapportene.

Bø, 11.11.11

Knut Vareide
Prosjektleder

Innhold

Sammendrag	5
1. Befolkning.....	6
2. Arbeidsplasser	10
3. Utdanningsnivå	16
4. NæringsNM.....	19
5. Innovasjon i næringslivet.....	32
6. Attraktivitetspyramiden.....	44
7. Oppsummerende analyser	60

Sammendrag

Grenland er en stor og attraktiv bostedsregion som har vist seg robust i forhold til å takle industrinedgang. Næringsutviklingen i Grenland har imidlertid blitt mye svakere. Nå svikter også veksten i tjenesteytende næringer. Grenland trenger et løft i utviklingen i næringslivet.

Grenland har hatt sterkere vekst i befolkningen de siste fem årene enn siden 1970-tallet. Befolkningsveksten har imidlertid vært svakere i Grenland enn ellers i landet. Grenland har mye lavere fødselsoverskudd enn ellers i landet, og forholdsvis lite innvandring.

Grenland har hatt mye lavere vekst i antall arbeidsplasser enn ellers i landet siden 2000. Det har vært en spesielt svak utvikling de siste to årene, hvor antall arbeidsplasser i regionen har falt. Alle kommunene fikk nedgang i antall arbeidsplasser i 2010. Industrien taper fortsatt arbeidsplasser, og de tjenesteytende næringene i regionen utvikler seg mye svakere enn landsgjennomsnittet.

Grenland har litt over middels høyt utdanningsnivå i befolkningen. Porsgrunn og Skien har et høyt utdanningsnivå i næringslivet.

Bedriftenes utvikling analyseres i NæringsNM, som måler bedriftenes lønnsomhet, vekst og nyetableringer. Grenland kom helt nede på en 71. plass av 83 regioner i siste NæringsNM, som er basert på resultater fra 2010. Det er dårligere enn noensinne. Grenland har forholdsvis mye næringsliv i forhold til folketallet, og har litt over middels etableringsaktivitet. Næringslivet hadde imidlertid svak vekst og lønnsomhet i 2010.

Innovasjon i næringslivet er også målt i denne rapporten, på bakgrunn av tall fra SSBs innovasjonsundersøkelse. Målingene viser at næringslivet i Grenland har over middels andel innovative bedrifter. Når vi tar hensyn til bransjestrukturen i regionen, er andelen innovative foretak ganske høyt.

I det siste kapitlet brukes Attraktivitetspyramiden som modell for å beskrive utviklingen. I Attraktivitetspyramiden forklares steders utvikling gjennom deres attraktivitet langs tre dimensjoner: Attraktivitet for bedrifter i basisnæringer, attraktivitet for besøkende og attraktivitet som bosted.

Grenland har tidligere vært en utpreget bedriftsregion, med en stor andel arbeidsplasser i basisnæringene. I 2010 er basisnæringenes andel av sysselsettingen omtrent som middels av norske regioner. Den sterke nedgangen i industrisysselsettingen har vært hovedproblemet for Grenland de siste ti årene. Besøksnæringene i Grenland har også utviklet seg litt svakere enn i resten av landet. Heldigvis har Grenland vært attraktiv som bosted, noe som har ført til at antall arbeidsplasser i bostedstilknyttede arbeidsplasser har økt raskere enn ellers i landet.

1. Befolkning

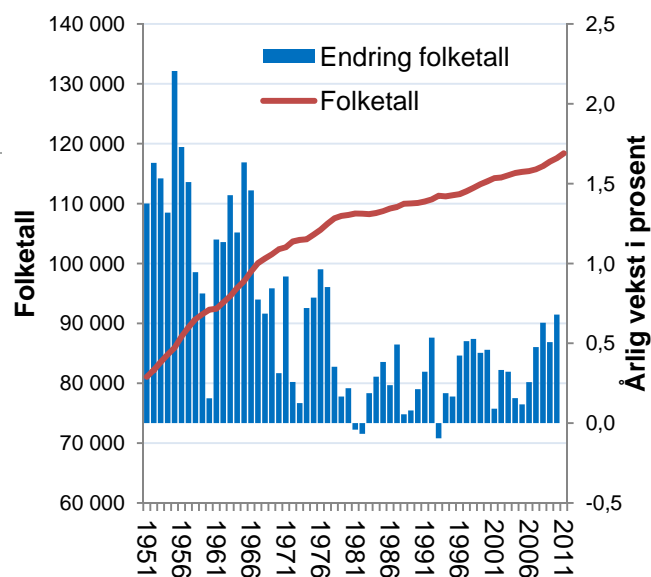
Befolkningsutviklingen er den viktigste indikatoren for regional utvikling. I de fleste kommuner, regioner eller fylker er befolkningsutviklingen den dominerende indikatoren, mens andre målparametre er underordnet. Vi starter derfor rapporten med en kort oversikt over de viktigste trekkene i befolkningsutviklingen. Alt datagrunnlag i dette kapitlet er fra SSB.

1.1 Befolkningsutviklingen på lang sikt

Befolkningen i Grenland har vokst i 57 av de siste 60 årene. Det siste året med befolkningsnedgang var 1993.

Vekstratene har imidlertid vært ganske moderate. Det siste året med befolkningsvekst over en prosent var i 1966. Av de 83 regionene i landet, er det 25 regioner med høyere befolkningsvekst enn Grenland siden 1951.

1. januar 2011 var det 118.388 personer bosatt i Grenland. Grenland er den 12. største regionen i landet med hensyn til folketallet.

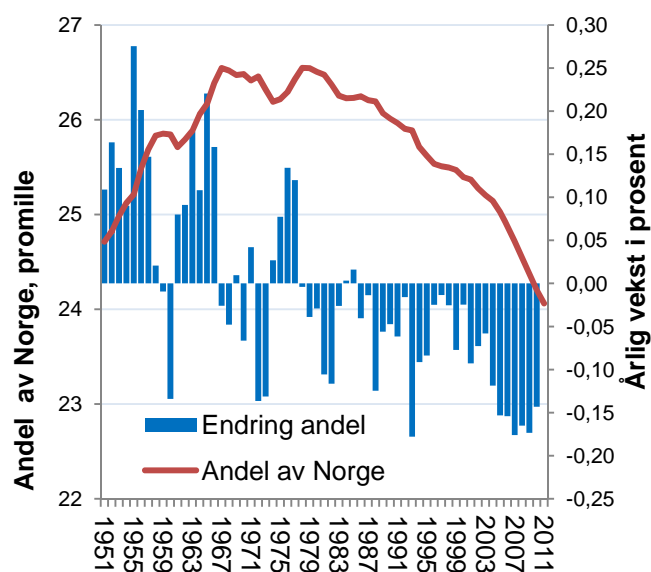

Figur 1: Befolkningsutvikling og årlige endringer i befolkningen i Grenland siden 1951.

Relativ utvikling

Hvis vi måler Grenlands andel av Norges befolkning og endringer i denne andelen, får vi et helt annet bilde på utviklingen.

Grenland økte sin andel av Norges befolkning fram til begynnelsen av 1980-tallet. Etter det har Grenland hatt synkende andel av Norges befolkning. De siste årene har andelen sunket raskere enn noen gang tidligere. Det kommer av at befolkningsveksten på landsbasis har vært rekordsterk, uten at Grenland har fulgt opp tilsvarende.

Figur 2: Utvikling i Grenlands andel av Norges befolkning og årlige endringer i denne andelen siden 1951.

1.2 Befolkningsutviklingen dekomponert

Befolkningsveksten kan splittes opp i tre komponenter: Fødselsoverskudd, netto innvandring og nettoflytting innenlands.

I Grenland bidrar fødselsoverskuddet lite til befolkningsendringer. I de to siste årene har det vært et lite overskudd.

Grenland har vekslet på å ha netto innflytting og netto utflytting til andre regioner i Norge. I 2010 var det netto innflytting til Grenland fra andre deler av landet. Nettoflyttingen til og fra Grenland har vært lav i forhold til folketallet, og bare bidratt med 1-2 promille hvert år.

Det er innvandringen fra utlandet som gjør at folketallet vokser i Grenland. Innvandringen har ligget på litt over en halv prosent av folketallet de siste årene.

Relativ utvikling

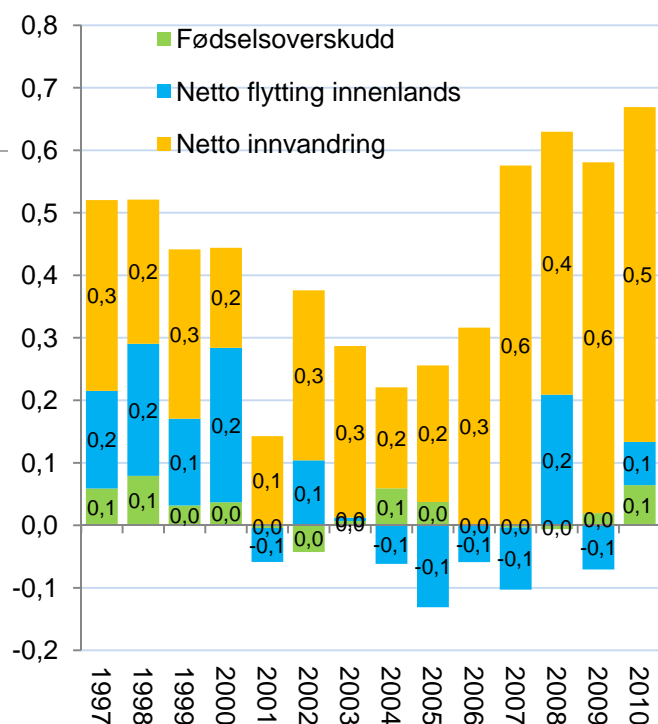
I figur 4 ser vi hvordan de tre komponentene i befolkningsendringen i Grenland avviker fra landsgjennomsnittet.

Telemark har lavest fruktbarhet av alle fylkene. I Grenland førte fødselsbalansen til en vekst på 0,1 prosent, mens fødselsbalansen i Norge bidro til 0,4 prosent. Forskjellen er på 0,3 prosent.

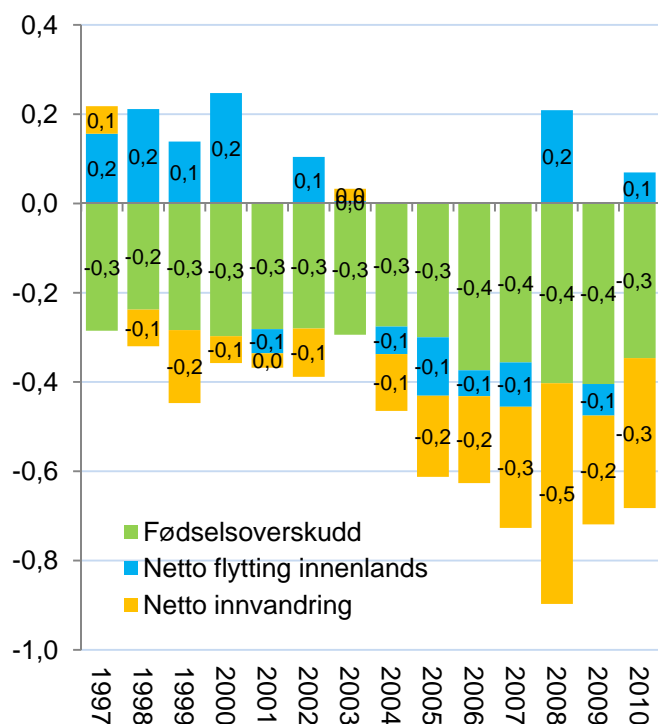
Innvandringen til Grenland er også en del lavere enn ellers i landet. Det er spesielt i de fire siste årene at Grenland har hatt mindre innvandring enn landsgjennomsnittet. I de siste årene er det arbeidsinnvandring fra EU som har økt. Grenland har hatt forholdsvis svak vekst i antall arbeidsplasser, og har dermed også lavere innvandring.

Nettoflyttingen mellom Grenland og resten av landet blir den samme som i figur 3.

Når vi ser på den relative forskjellen mellom Grenland og resten av landet, er det faktisk fødselsbalansen som har bidratt mest til at Grenland har en svak befolkningsvekst. Det er litt overraskende, ettersom fødselsbalansen ikke ser ut til å ha særlig betydning når vi ser på de absolutte tallene, som i figur 3.

Figur 3: Befolkningsveksten i Grenland fordelt på fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlands flytting i prosent av folketallet ved begynnelsen av året.

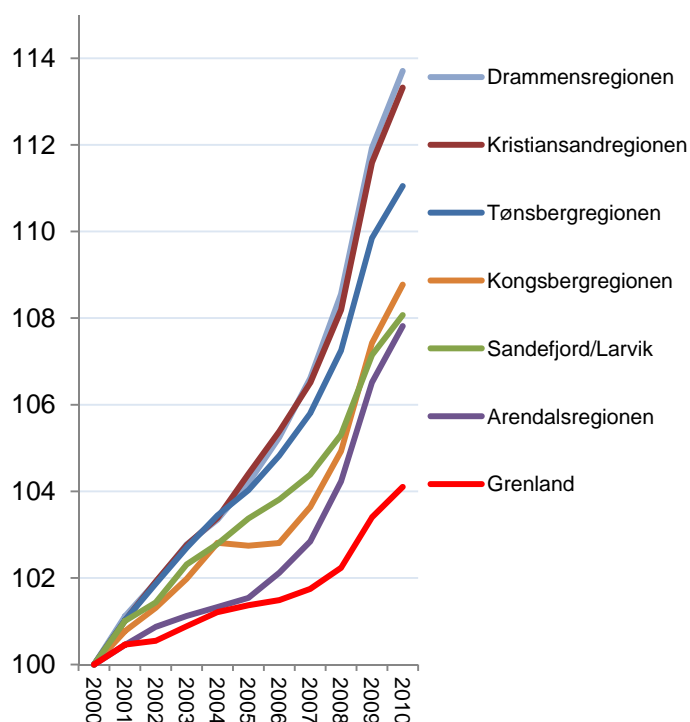
Figur 4: Avviket mellom Grenland og Norges fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlands flytting i prosent av folketallet ved begynnelsen av året.

1.3 Grenland sammenliknet med andre regioner

Vi kan sammenlikne befolkningsutviklingen i Grenland med andre regioner langs kysten, som i figur 5.

Kystregionene både øst og vest for Grenland har hatt vesentlig høyere befolkningsvekst. Også industriregionen Kongsbergregionen, som ikke er kystregion, har høyere befolkningsvekst enn Grenland.

Forskjellen mellom Grenland og de andre regionene er påfallende, og vi skal se senere i denne rapporten at forklaringen ligger i arbeidsplassutviklingen, og spesielt i utviklingen i antall industriarbeidsplasser.

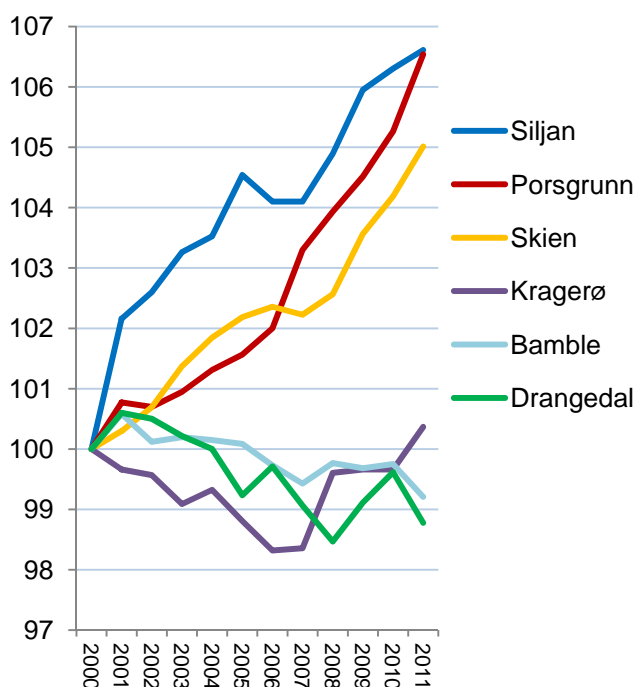
Figur 5: Befolkningsutvikling i perioden 2000-2011, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.4 Befolkningsutvikling i kommunene

Befolkningsutviklingen i de enkelte kommunene i Grenland har vært ganske forskjellig.

Siljan, Porsgrunn og Skien har hatt vekst i folketallet etter 2000, dog noe mindre vekst enn landsgjennomsnittet.

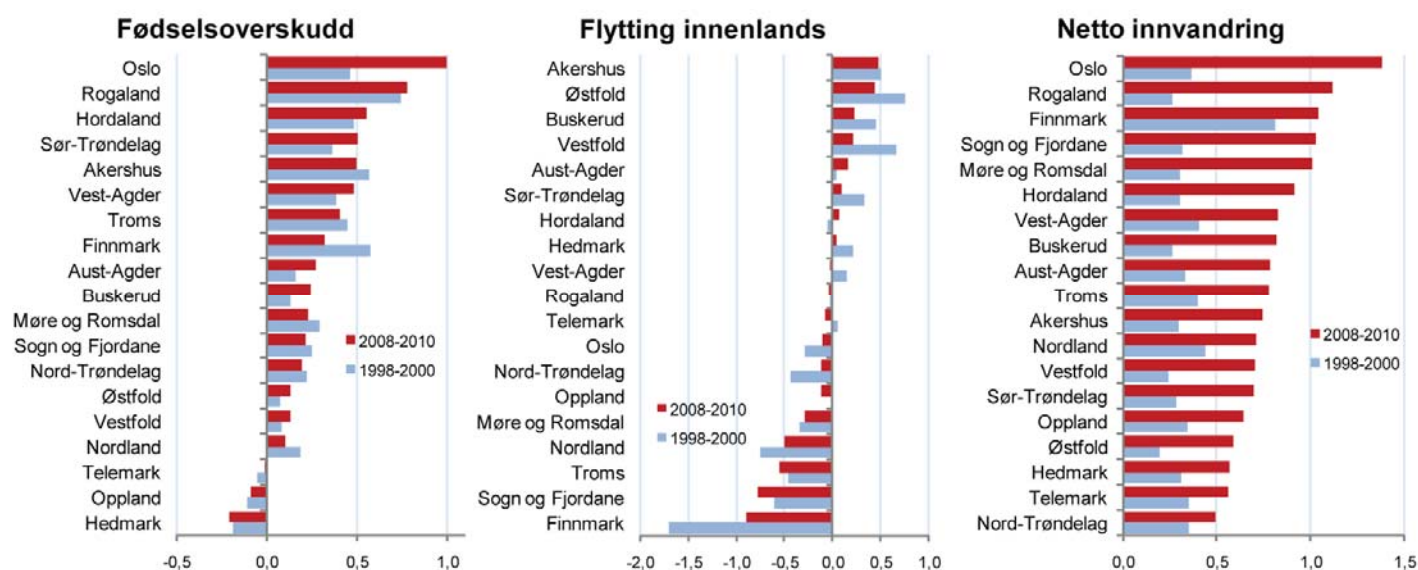
I Kragerø, Bamble og Drangedal har folketallet stått ganske stille. Kragerø har hatt litt vekst i de fire siste årene, og har nå litt flere innbyggere enn i 2000. Bamble og Drangedal har litt færre innbyggere i 2011 enn i 2000.

Figur 6: Befolkningsutvikling i kommunene i Grenland i perioden 2000-2011, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.5 Noen trender

Figur 7: Befolkningsendringer i fylkene i siste treårsperiode sammenliknet med treårsperioden 1998-2000, målt som prosent av folketallet.

Vi kan sammenlikne befolkningsendringene de siste tre årene med endringene i treårsperioden ti år tidligere. Det er enkelte nye trekk i befolkningsutviklingen.

Fødselsoverskudd

Oslo er nå det fylket som har klart høyest fødselsoverskudd. Dette er en ny situasjon. For ti år siden hadde fylker som Finnmark, Akershus, Hordaland og Rogaland høyere fødselsoverskudd enn Oslo. De siste tre årene har fødselsoverskuddet alene gitt en befolkningsvekst på over én prosent årlig i Oslo. Trenden er at stadig flere barn blir født i de største byene. Hordaland og Sør-Trøndelag har også økt sitt fødselsoverskudd.

Fødselsoverskuddet har økt i Norge som helhet, men mange fylker har hatt nedgang.

Telemark er ett av tre fylker med fødselsunderskudd. Underskuddet har blitt litt mindre de siste ti årene.

Flyttinger mellom fylkene

Det kan se ut til at flyttingen mellom fylkene har blitt litt mindre de siste ti årene. De fylkene som tapte mest i netto utflytting for ti år siden, Finnmark og Nordland, har lavere netto utflytting nå.

Samtidig har fylkene med høyeste innflytting for ti år siden, Vestfold, Østfold, Akershus og Buskerud, alle lavere netto innflytting.

Innvandringen

Innvandringen har økt svært raskt. De siste tre årene er det arbeidsinnvandring fra EU-land som har økt mest, mens innvandring av flyktninger har minket.

Oslo har nå klart høyest innvandring. Finnmark hadde høyest innvandring tidligere, og har nå tredje høyest innvandring. Rogaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal har også hatt høy innvandring de siste tre årene. Dette er sannsynligvis arbeidsinnvandring som reflekterer vekst i næringslivet. Fylker som Nord-Trøndelag, Telemark og Hedmark hadde forholdsvis høy innvandring tidligere, men har nå lavest innvandring av alle fylkene.

De regionale konsekvensene er at fødselsbalansen og innvandringen nå er de viktigste drivkreftene bak sentraliseringen. Disse faktorene har tidligere bidratt til å dempe sentraliseringen. Flyttingen, som tidligere var årsaken til sentraliseringen, har nå blitt litt mindre viktig. Det vil gjøre arbeidet med å snu sentraliseringen mer sammensatt. Det er ikke lenger nok å stoppe utflyttingen fra distriktene.

2. Arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi se på utviklingen i arbeidsplassene i Grenland. Alle data er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB.

2.1 Arbeidsplassutvikling i Grenland

Utviklingen i antall arbeidsplasser i Grenland siden 2000 er vist i figur 8, og sammenliknet med utviklingen i Norge og de andre regionene i Telemark.

Antall arbeidsplasser i Norge sank fra 2008 til 2009, men i 2010 ble det igjen vekst.

Grenland, Vest-Telemark og Midt-Telemark har alle hatt ganske lik utvikling. Grenland har hatt en vekst på 4,5 prosent siden 2000. Dette er mye lavere enn veksten på landsbasis, som var over 11 prosent i samme periode.

Øst-Telemark er den regionen i Telemark som har hatt aller dårligst arbeidsplassutvikling. I Øst-Telemark har antall arbeidsplasser sunket med to prosent siden 2000. Øst-Telemark fikk imidlertid en ganske god vekst i 2010.

Grenland fikk en nedgang i antall arbeidsplasser i 2010, mens de andre regionene hadde en økning.

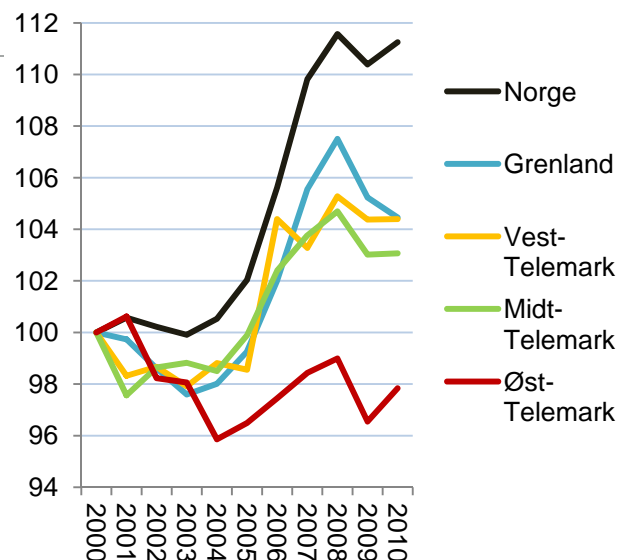
Arbeidsplassutvikling i andre regioner

I figuren ser vi hvordan veksten i antall arbeidsplasser har vært i Grenland sammenliknet med andre regioner i BTV.

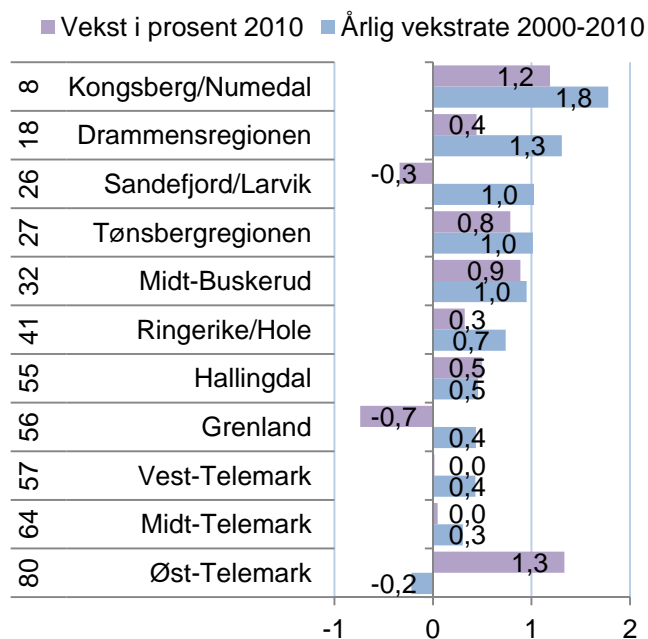
Kongsberg/Numedal er regionen som har hatt høyest vekst i arbeidsplasser i BTV, og er nummer åtte av de 83 regionene i landet med hensyn til vekst i samlet antall arbeidsplasser etter 2000.

Grenland er nummer 56 i landet. Grenland har hatt en årlig vekst på 0,4 prosent i perioden 2000-2010.

Grenland mistet 0,7 prosent av arbeidsplassene i 2010. Utenom Grenland, var det bare Sandefjord/Larvik som hadde nedgang i arbeidsplasser i 2010.

Figur 8: Utviklingen i antall arbeidsplasser i Norge og regionene i Telemark i perioden 2000-2010. Indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 9: Vekst i antall arbeidsplasser i regionene i BTV i 2010, samt gjennomsnittlig årlig vekstrate i perioden 2000-2010. Rangering blant landets 83 regioner med hensyn til vekst de ti siste årene er vist til venstre.

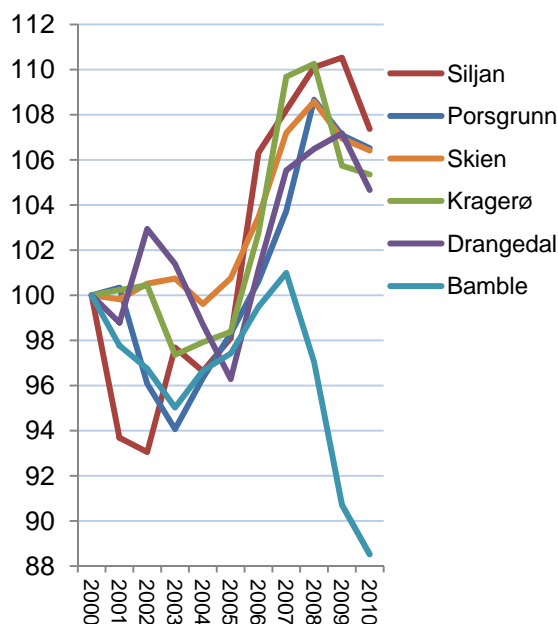
Arbeidsplassutvikling i kommunene

Det har vært ganske lik utvikling i fem av seks kommuner i Grenland. Bamble skiller seg ut ved å ha hatt sterk nedgang de siste årene.

Bamble har mistet 11,5 prosent av arbeidsplassene siden 2000. Det har vært en sterk nedgang i arbeidsplasser i perioden etter 2007

Siljan er den kommunen i Grenland som har hatt høyest vekst i antall arbeidsplasser. Her har det blitt 7,4 prosent flere arbeidsplasser siden 2000. Drangedal har hatt lavest vekst av de fem som har hatt vekst. Her har det blitt 4,7 prosent flere arbeidsplasser.

Ingen av kommunene i Grenland har hatt høyere arbeidsplassvekst enn landsgjennomsnittet.

Figur 10: Arbeidsplassutvikling i kommunene i Grenland i perioden 2000-2010, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Privat og offentlig sektor

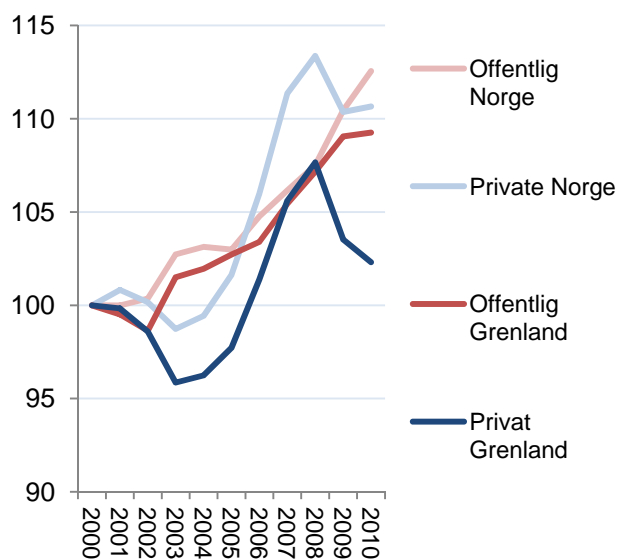
De økonomiske konjunktorene kan i stor grad avleses av veksten i antall arbeidsplasser i privat sektor. Fra 2003 til 2008 var det sterk vekst. I 2009 kan vi se effekten av finanskrisen, med en sterk nedgang i antall arbeidsplasser i privat sektor. Antall offentlige arbeidsplasser økte sterkt i 2009, som følge av at staten økte sine utgifter for å unngå sterk vekst i arbeidsledigheten.

I 2010 ble det igjen en liten vekst i næringslivet i Norge, da antall arbeidsplasser økte med 0,3 prosentpoeng. Offentlig sektor økte med 1,9.

Grenland har hatt vekst i offentlig sektor, men noe svakere enn landsgjennomsnittet. Antall offentlige arbeidsplasser i har økt med 9,3 prosent i Grenland, mot 12,6 prosent på landsbasis.

Det har samtidig vært svak utvikling i privat sektor i Grenland. Regionen har mistet mange private arbeidsplasser i perioden siden 2008. Det var nedgang i arbeidsplasser i næringslivet i Norge i 2009, men i 2010 var det igjen vekst. I Grenland fortsatte nedgangen også i 2010. Fra 2000 til 2010 har det vært en vekst på 2,3 prosent i private arbeidsplasser i Grenland, mens det har vært en vekst på 10,7 prosent i næringslivet i Norge i samme periode.

Det er altså den lave veksten i privat sektor som er hovedårsaken til den lave arbeidsplassveksten generelt i Grenland.

Figur 11: Utvikling i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor i Grenland og Norge i perioden 2000-2010, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Bransjer

Veksten i antall arbeidsplasser i ulike bransjer i Grenland er vist i figur 12.

Det har vært størst vekst i personlig tjenesteyting, hvor det til sammen har vært en vekst på 291 arbeidsplasser i 2009 og 2010. Utenom denne bransjen, har det kun vært vekst i to andre bransjer i 2010.

Bygg og anlegg fikk en vekst på 42 arbeidsplasser i 2010, og transport og lagring fikk en vekst på 30 arbeidsplasser samme år.

I Grenland har det vært stor nedgang i antall arbeidsplasser i industrien. Antall industriarbeidsplasser har sunket med 735 de to siste årene. Det har også forsvunnet 609 arbeidsplasser inne forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom i denne perioden.

Med unntak av personlig tjenesteyting, var det nedgang i alle bransjer i 2009 og samlet de siste to årene.

Relativ vekst i bransjer

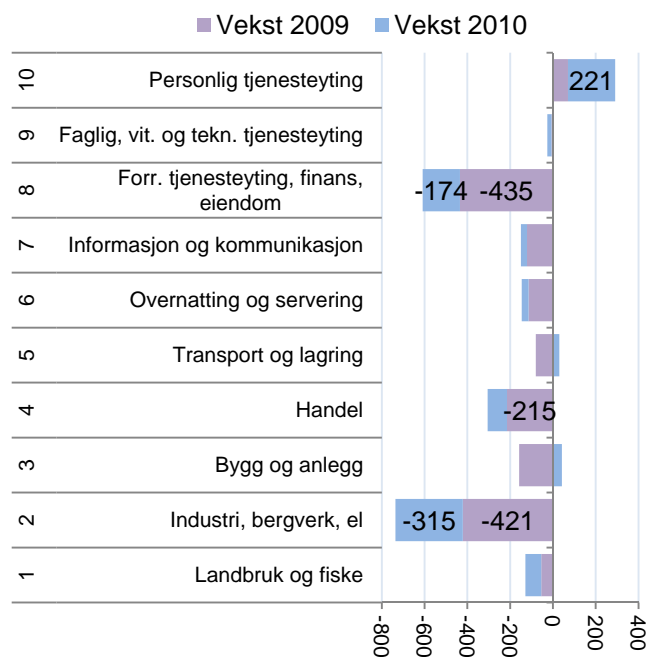
For å få fram endringene i antall arbeidsplasser i ulike bransjer i forhold til resten av landet, har vi beregnet differansen mellom endring i antall arbeidsplasser i de enkelte bransjene i Grenland i prosent, og tilsvarende endring i bransjene på landsbasis, de siste to årene.

Grenland har hatt en sterkere vekst innenfor personlig tjenesteyting enn resten av landet. Dette er bransjer som har vokst på landsbasis, men veksten har altså vært sterkere i Grenland.

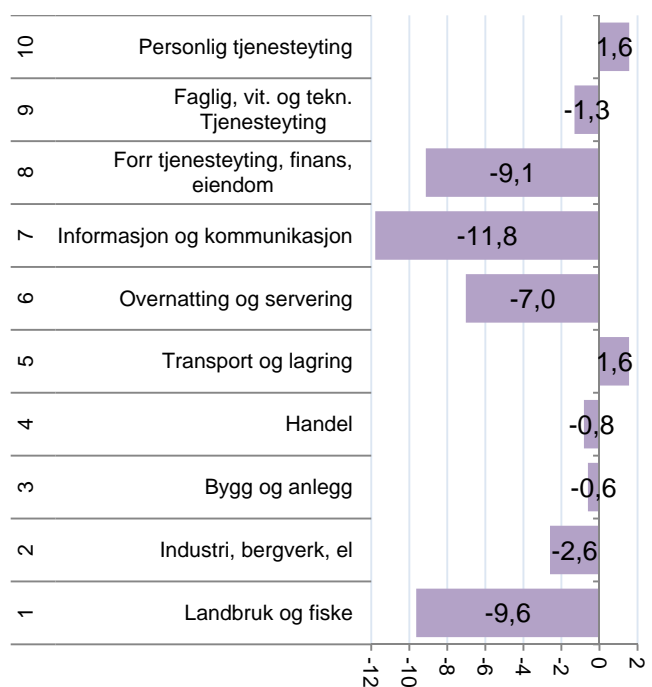
Det har også vært bedre utvikling i transport og lagring. Her har nedgangen ikke vært like sterk i Grenland som i resten av landet.

Grenland har hatt en større nedgang i informasjon og kommunikasjon enn resten av landet, samt innenfor landbruk og fiske, forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom. Dette er alle bransjer som har hatt nedgang på landsbasis, men nedgangen har vært enda sterkere i Grenland.

I de andre bransjene har det også vært dårligere utvikling i Grenland enn på landsbasis.

Figur 12: Vekst i antall arbeidsplasser i ulike bransjer i privat sektor i Grenland i 2009 og 2010.

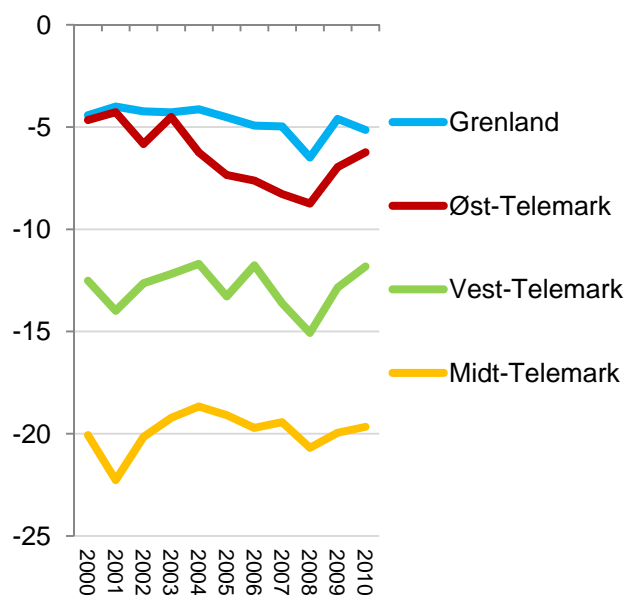

Figur 13: Differanse mellom prosentvis vekst i de enkelte bransjene i Grenland og veksten i bransjene på landsbasis i de siste to årene (2009 og 2010).

Pendling i regionene

Alle regionene i Telemark har netto utpendling. Det gjelder de fleste regionene på Østlandet, og er et resultat av at Oslo har en netto innpendling på over 100 000 arbeidstakere.

Grenland lav har lavest netto utpendling av regionene i Telemark. Nettoutpendlingen har vært ganske stabil i perioden 2000-2010, og har ligget på rundt 5 prosent av sysselsettingen.

Figur 14: Nettoutpendling i prosent av sysselsettingen i regionene i Telemark i perioden 2000-2010.

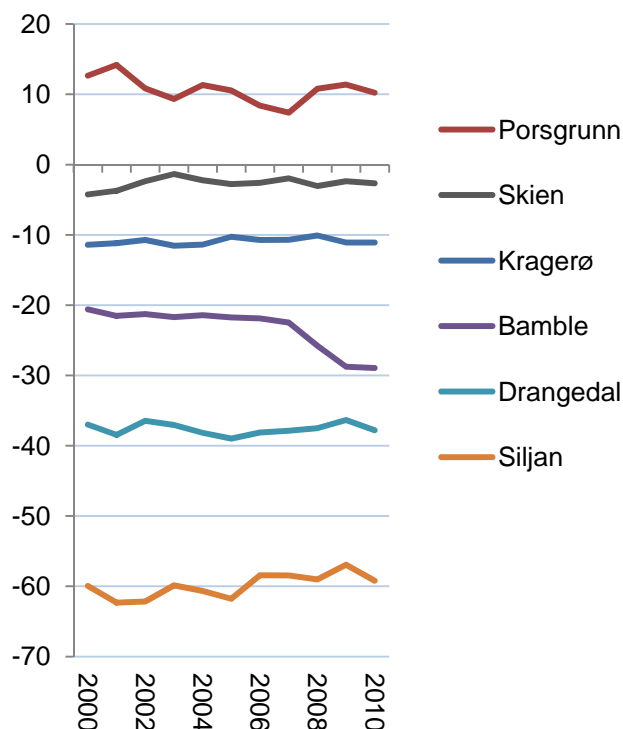
Nettopendling i kommunene

Porsgrunn er den eneste kommunen i Grenland som har netto innpendling. Porsgrunn har hatt en stabil netto innpendling på rundt 10 prosent av sysselsettingen i perioden 2000-2010. Skien har nesten balanse mellom antall sysselsatte og arbeidsplasser. Nettoutpendlingen har ligget på rundt 2-3 prosent de fleste årene.

Kragerø har hatt en stabil nettoutpendling på litt over ti prosent.

Bamble har fått en økning i nettoutpendlingen de siste årene. Dette har antagelig sammenheng med den dårlige arbeidsplassutviklingen i kommunen.

Høyest nettoutpendling har Siljan. Her tilsvarer utpendlingen rundt 60 prosent av sysselsettingen. Bare tre kommuner i landet hadde høyere netto utpendling i 2010.

Figur 15: Nettoutpendling i prosent av sysselsetting i kommunene i Grenland i perioden 2000-2010.

Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjon er summen av innpendling som andel av arbeidsplasser og utpendling som andel av sysselsatte. Arbeidsmarkedsintegrasjon kan også tolkes som pendlingsmuligheter. Arbeidsmarkedsintegrasjon er et begrep som Telemarksforskning har introdusert, og som har stor strategisk betydning for regional utvikling.

Alle regionene i BTV har økt arbeidsmarkedsintegrasjonen fra 2000 til 2010, etter hvert som det har blitt stadig mer pendling.

Grenland har en arbeidsmarkedsintegrasjon som er under middels i landsammenheng, regionen er rangert som nummer 62 av de 83 regionene i landet. Arbeidsmarkedsintegrasjonen har økt noe siden 2000.

Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene

Siljan den kommunen som har høyest arbeidsmarkedsintegrasjon i Grenland. Siljan er rangert som nummer 45 av de 430 kommunene i landet med hensyn til arbeidsmarkedsintegrasjon.

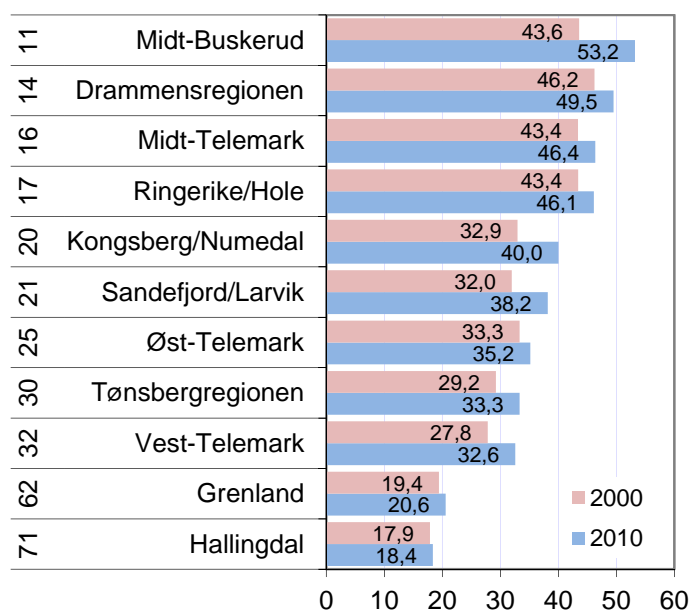
Porsgrunn og Bamble har også høy arbeidsmarkedsintegrasjon. De er nummer 70 og 72 i landet.

Deretter er det et sprang ned til de neste to; Skien og Drangedal. Begge har en arbeidsmarkedsintegrasjon som er over middels. Skien er rangert på 168. plass, mens Drangedal er rangert på 195. plass. Skien har fått høyere arbeidsmarkedsintegrasjon de siste årene.

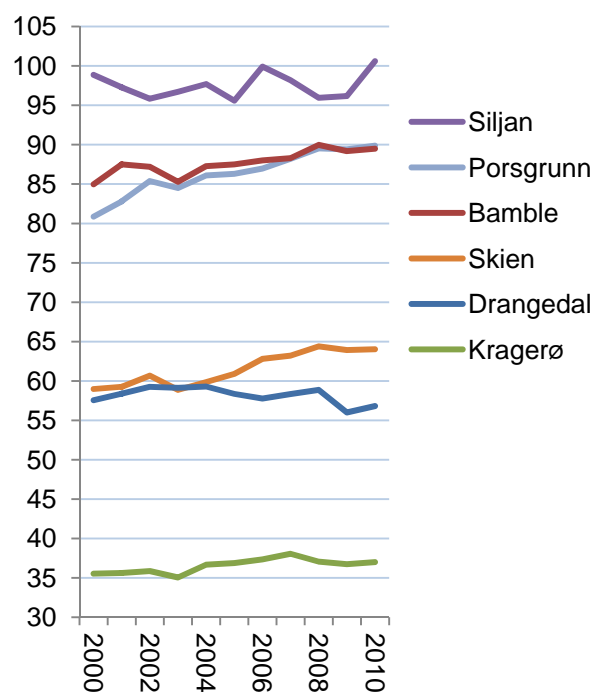
Lavest arbeidsmarkedsintegrasjon har Kragerø, som er rangert som nummer 334 i landet.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen er dermed ganske ulik i de forskjellige kommunene i Grenland. Dette gjenspeiler geografien. Siljan er en liten kommune med kort avstand til alternative arbeidsmarked, som i Skien. I Kragerø er det betydelig lengre å pendle til alternative arbeidsmarked, som til Porsgrunn.

For kommuner med høy arbeidsmarkedsintegrasjon betyr attraktivitet som bosted forholdsvis mye, mens kommuner med lav arbeidsmarkedsintegrasjon er mer avhengige av næringsutviklingen i egen kommune.

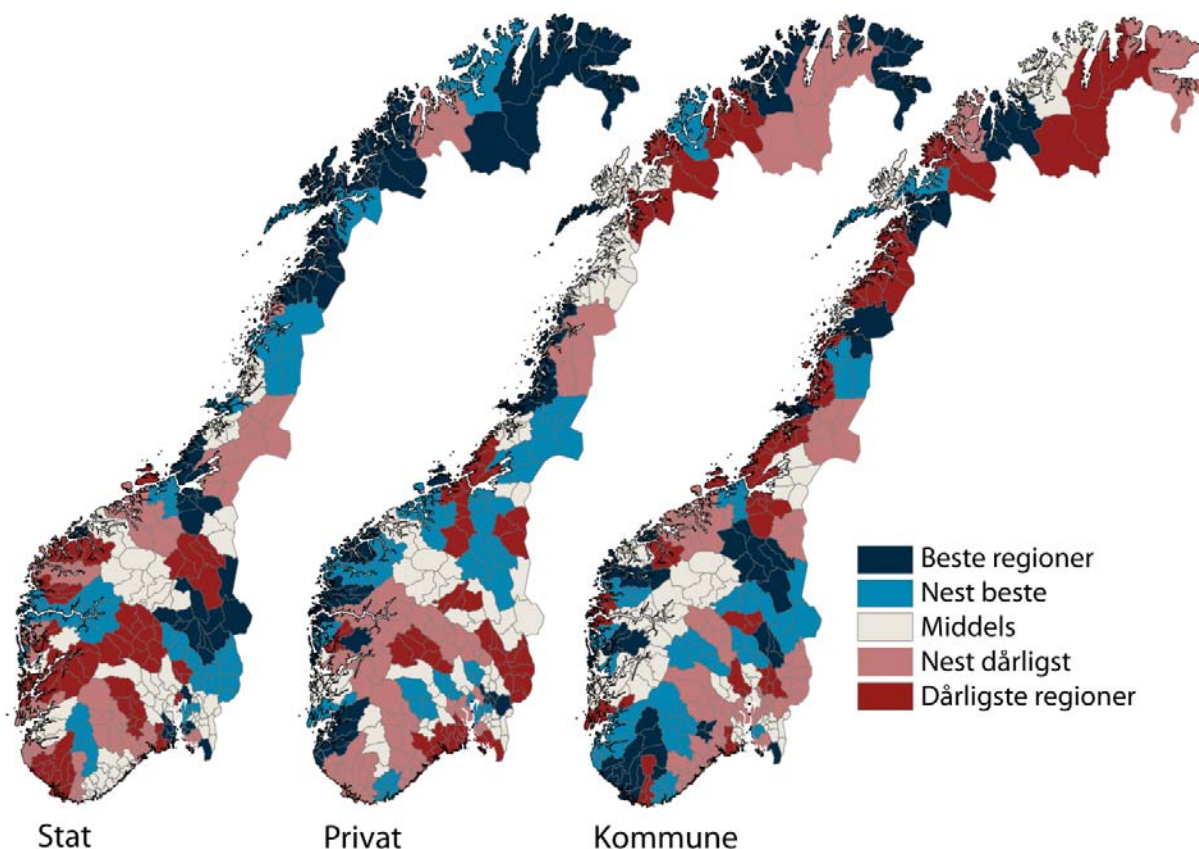

Figur 16: Arbeidsmarkedsintegrasjon i regionene i BTV i 2000 og 2010. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner i 2010.

Figur 17: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Grenland i perioden 2000-2010.

2.2 Trender: Vekstbidrag fra ulike sektorer

Figur 18: Vekstbidrag i form av endring i antall arbeidsplasser i prosentpoeng av samlet sysselsetting i årene 2009 og 2010. De 83 regionene er rangert i forhold til hverandre i kartene slik at de danner fem grupper.

I kartene over har vi sett på vekstbidrag til sysselsettingen fra de ulike sektorene statlig sektor, privat sektor og kommunal sektor i 2009 og 2010. Fylkeskommunale arbeidsplasser er ikke med, ettersom disse har bidratt svært lite. I disse to årene har antall arbeidsplasser i privat sektor bidratt med en nedgang på 1,7 prosent av sysselsettingen i Norge, statlig sektor med en vekst på 0,5 prosent og kommunal sektor med en vekst på 0,8 prosent. I kartene er det de relative forskjellene mellom regionene for hver sektor som er markert.

Det er regioner på Vestlandet og i nord som har hatt best utvikling i privat sektor. Hitra/Frøya og Ryfylke har hatt sterkest vekst i næringslivet de siste to årene. Mange distriktsregioner har hatt en relativt god utvikling i næringslivet etter finanskrisen, blant dem mange fiskeriregioner.

Veksten i kommunesektoren er ganske jevnt spredt mellom landsdelene. Mange distrikts-

regioner fikk sterk vekst. Det er litt pussig at mange regioner med svak befolkningsvekst har høy vekst i kommunale arbeidsplasser, mens noen regioner med høy befolkningsvekst har lav vekst. En skulle kanskje tro at antall arbeidsplasser i kommunesektoren var sterkt knyttet til befolkningsutviklingen.

Vestlandet er tapere når det gjelder statlig sektor. Her er det regioner på Østlandet, Trondheimsregionen og mange regioner i nord som har fått vekstimpulser. Det har blitt 12 672 flere statlige arbeidsplasser de siste to årene. 4078 av disse havnet i Oslo, mens Trondheimsregionen fikk en økning på 1124 arbeidsplasser. Over 40 prosent av de nye statlige arbeidsplassene kom altså i Oslo og Trondheim. Statlig sektor har dermed bidratt til å forsterke sentraliseringen i de siste to årene, med unntak av i de nordligste fylkene, der mange distriktsregioner har fått drahjelp fra veksten i statlig sektor.

3. Utdanningsnivå

Utdanningsnivå i befolkning og arbeidsliv er et tema som opptar mange i forbindelse med regional utvikling. Utdanningsnivået i befolkningen varierer mye mellom ulike steder i Norge. I dette kapitlet skal vi først beskrive disse variasjonene. Deretter skal vi se på utdanningsnivået i arbeidsmarkedet, spesielt i privat sektor.

En enkel måte å beskrive utdanningsnivået på, er å fordele befolkningen etter tre nivåer av utdanning: Grunnskole, videregående skole og høgskole/universitet. I figur 21 ser vi hvordan befolkningen i regionene i BTV er fordelt med hensyn til disse tre nivåene av formell utdanning. Da har vi fordelt den delen av befolkningen som er sysselsatt etter utdanningsnivået. Av regionene i BTV er det Kongsberg/Numedal som har høyest andel med høgskole/universitetsutdanning.

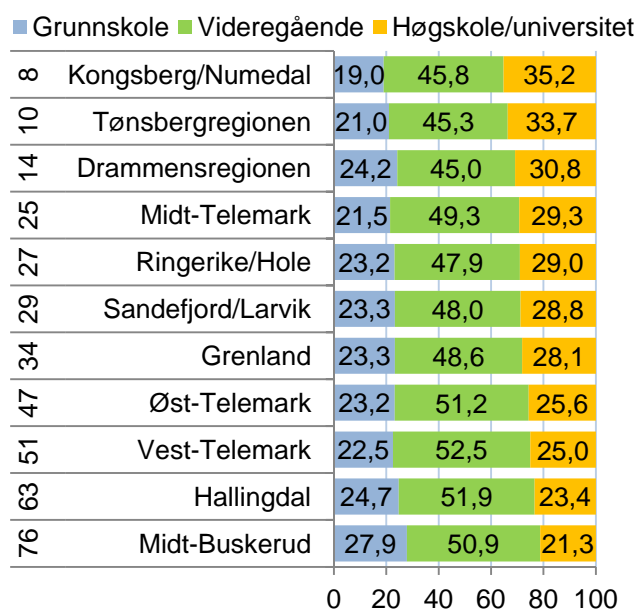
I Grenland hadde 28,1 prosent av befolkningen som var sysselsatt høyere utdanning i 2010. Dette er over middels blant regionene i landet. Grenland er på 34. plass av de 83 regionene i Norge når det gjelder andel høyere utdannede.

Det er bare ni regioner i landet som har høyere andel av høgskole/universitetsutdannede enn den nasjonale andelen på 34,1 prosent. De nasjonale tallene blir dratt kraftig oppover et lite antall regioner. I Oslo og Akershus Vest har over 53 prosent av den sysselsatte befolkningen høyere utdanning.

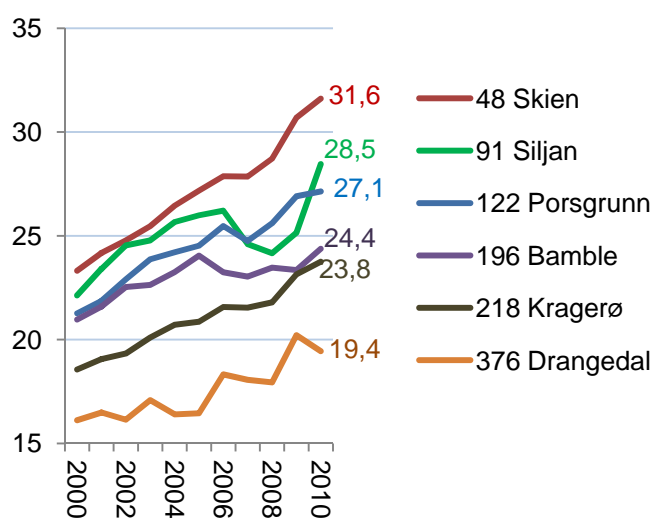
Utdanningsnivå i kommunene

I Grenland har Skien høyest andel med høyere utdanning i den sysselsatte befolkningen. 31,6 prosent av innbyggerne som er i jobb i Skien har høyere utdanning. Dette er det 48. høyeste andelen i landet, men er likevel under landsgjennomsnittet. I alle kommunene i Grenland har andelen høyere utdannede økt fra 2000 til 2010, men Skien har spesielt hatt stor økning.

Lavest andel høyere utdannede blant den sysselsatte befolkningen har Drangedal, der 19,4 prosent har høyere utdannelsen. Dette er lavt i landssammenheng, og er eneste kommune som har under middels andel høyere utdannede av kommunene i Grenland.

Figur 19: Andel av sysselsatt befolkning med ulik grad av utdanningsnivå i regionene i BTV i 2010. Rangering blant de 83 regionene i landet til venstre.

Figur 20: Andel av sysselsatt befolkning med høyere utdanning i kommunene i Grenland i perioden 2000-2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet til venstre for kommunenavnet.

3.1 Utdanningsnivå i næringslivet

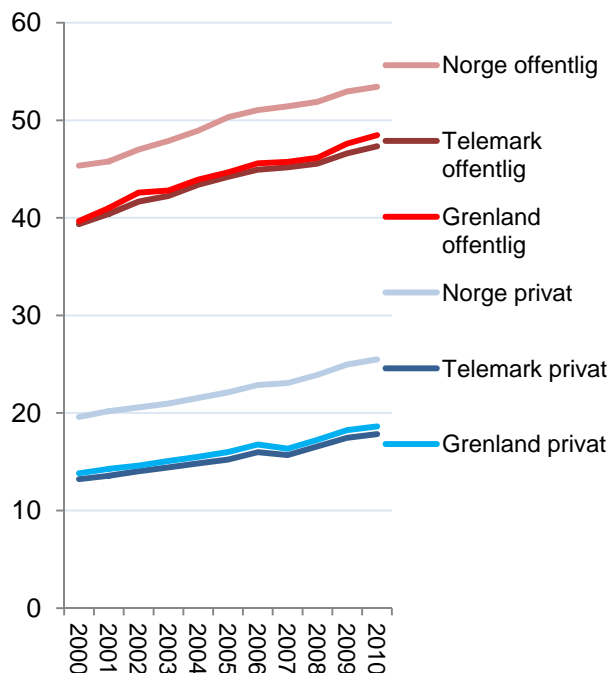
Utdanningsnivået i næringslivet er av spesiell interesse, ettersom utdanningsnivået kan ha betydning for innovasjonsevne og vekstkraft i næringslivet.

Utdanningsnivået i næringslivet er generelt lavere enn utdanningsnivået i offentlig sektor. I offentlig sektor i Norge hadde 53,4 prosent av de ansatte høyere utdanning i 2010. Det er spesielt i staten at utdanningsnivået er høyt. I privat sektor var andelen med høyere utdanning 25,5 prosent.

Andel høyere utdannede har økt jevnt, både i privat og offentlig sektor, siden 2000.

I Telemark er andelen med høyere utdanning lavere enn det nasjonale nivået både i privat og offentlig sektor. Som vi kan se av figur 21, har dette vært situasjonen de siste ti årene.

Andelen med høyere utdanning i Grenland ligger litt over gjennomsnittet i Telemark, både i offentlig og privat sektor, men en del under det nasjonale nivået.

Figur 21: Andel ansatte med høyere utdanning i privat og offentlig sektor i Grenland, Telemark og Norge i perioden 2000-2010.

Kommunene

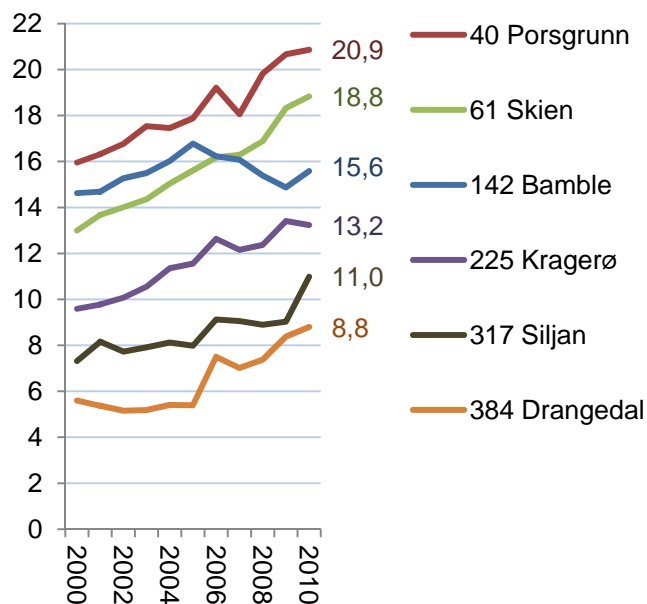
I figur 22 er andel ansatte med høyere utdanning i næringslivet i kommunene i Grenland vist.

Porsgrunn har den høyeste andelen ansatte med høyere utdanning i næringslivet av kommunene i Grenland, og er nummer 40 i landet. I 2010 hadde 20,9 prosent av de som jobbet i næringslivet i Porsgrunn høyere utdanning.

I Skien hadde 18,8 prosent av de som jobbet i næringslivet høyere utdanning i 2010, og blir dermed rangert som nummer 61 i landet. Også næringslivet i Bamble hadde en andel høyere utdannede som var over middels blant kommunene i landet.

Kragerø, Siljan og Drangedal hadde i 2010 et næringsliv der andel med høyere utdanning var under middels. Spesielt var det en liten andel høyere utdannede i næringslivet i Drangedal.

I Siljan så vi at en stor andel av de som var bosatt i kommunen og var i jobb hadde høy utdannelse. Det betyr at mange av de høyere utdannede pendler ut og/eller jobber i offentlig sektor. Samtidig så også at Porsgrunn var lavere rangert for utdanningsnivå i den sysselsatte befolkningen. Det viser at næringslivet i kommunen har høy kompetanse.

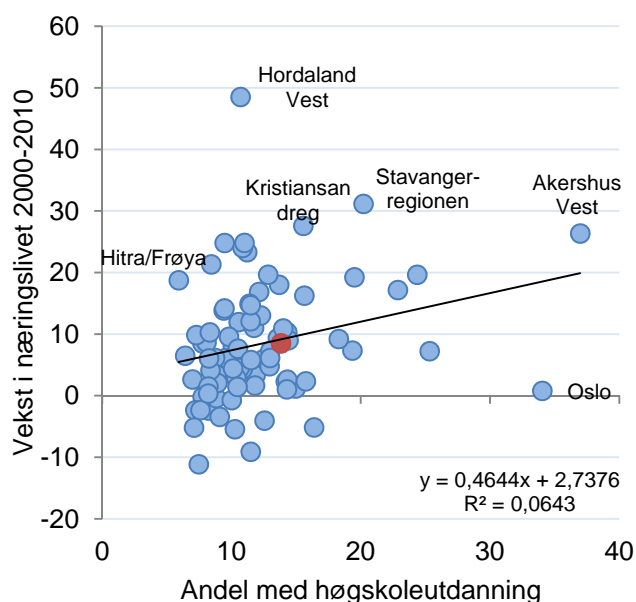

Figur 22: Andel ansatte med høyere utdanning i næringslivet i kommunene i Grenland i perioden 2000-2010. Rangeringsnummer blant de 430 kommunene i landet til venstre for kommunenavnet.

3.2 Utdanningsnivå og regional utvikling

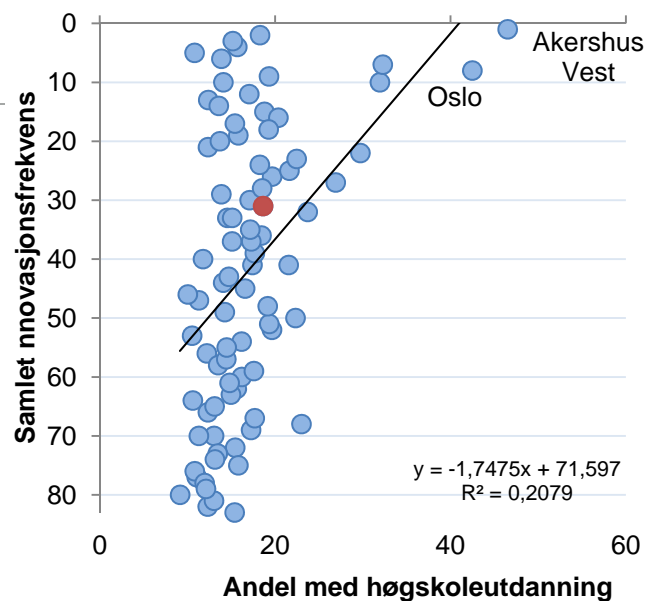
Det er to argumenter for at et høyt utdanningsnivå i næringslivet vil stimulere til regional utvikling gjennom økonomisk vekst. For det første pekes det ofte på at Norge som et høykostland har best vekstbetingelser i kompetanseintensive næringer. Dermed vil regioner med et høyt utdanningsnivå få bedre vekst enn regioner med et lavt utdanningsnivå i næringslivet. Regioner med lavt utdanningsnivå vil stå overfor en stadig sterkere konkurranse fra utlandet. Et annet argument er at næringsliv med et høyt utdanningsnivå er mer innovativt og dermed bedre rustet for vekst.

Vi kan se på den direkte sammenhengen mellom utdanningsnivå og vekst i næringsliv i norske regioner.

Figur 23: Sammenhengen mellom utdanningsnivå i næringslivet i 2000 og vekst i næringslivet fra 2000 til 2010 i de 83 politiske regionene i Norge. Grenland er markert i rødt.

Som vi kan se av figur 23, er det en positiv, men ganske svak sammenheng mellom utdanningsnivå og vekst i næringslivet. En region som Hitra/Frøya var blant regionene med lavest utdanningsnivå, men har likevel hatt sterk vekst, mens Oslo har hatt svært lav vekst, til tross for nest høyest utdanningsnivå. Høyt utdanningsnivå i en region kan tenkes å gi bedre vekstbetingelser, men sammenhengene synes ikke å være sterke.

Figur 24: Sammenhengen mellom utdanningsnivå i næringslivet i 2010 og regionenes rangering iht. samlet innovasjonsfrekvens i de 83 politiske regionene i Norge. Grenland er markert i rødt.

I figur 24 ser vi at utdanningsnivået og næringslivets innovasjon har en positiv sammenheng. Denne sammenhengen synes å være tydeligere enn for vekst.

Utdanningsnivået har en spesielt sterk sammenheng med regionenes størrelse. Urbane og folkerike regioner har klart høyest utdanningsnivå i næringslivet. Disse regionene har også best betingelser for både vekst og innovasjon. Dermed er det ikke lett å avdekke hvordan utdanningsnivå, vekst og innovasjon egentlig henger sammen med slike enkle analyser.

Utdanningsnivået avspeiler de direkte behovene i arbeidsmarkedet. Dermed kan en bare få økt utdanningsnivå gjennom at næringslivet får flere stillinger hvor det kreves utdanning, eller reduserer antall stillinger hvor utdanning ikke er påkrevet. Behovet for utdanning er svært bransjeavhengig. F. eks. er reiseliv en bransje med lite behov for utdannede, mens det er en høy andel utdannede innenfor forretningsmessig tjenesteyting.

Dersom en region ønsker å oppnå høyere kompetansenivå i næringslivet, kan det oppnås gjennom å vri bransjestrukturen i retning av kompetansekravende næringer, eller å stimulere alle bedrifter uansett næring til å heve kompetansekravene.

4. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse¹.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren ”næringslivets størrelse” er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

4.1 Nyetableringer

For å sammenlikne etableringsaktiviteten mellom ulike områder, bruker vi tre ulike indikatorer. *Etableringsfrekvensen* er antall nyregistrerte foretak i ett år i prosent av eksisterende foretak i begynnelsen av samme år. *Bransjejustert etableringsfrekvens* er et mål for hvor mange nyetableringer det er når vi justerer for effekten av bransjestrukturen. Den siste indikatoren for etableringer er *vekst i antall foretak*, som er etableringsfrekvensen fratrukket andelen som legges ned.

Etableringsfrekvens i Grenland

I figur 25 ser vi hvordan etableringsfrekvensen i Grenland og Norge har beveget seg siden 2001, sammenliknet med etableringsfrekvensen for Norge og for medianen av regionene. De store byene drar opp etableringsfrekvensen for Norge mye, slik at de fleste regionene har lavere etableringsfrekvens enn Norge. Da blir det i mange tilfeller bedre å sammenlikne med medianen av regionene.

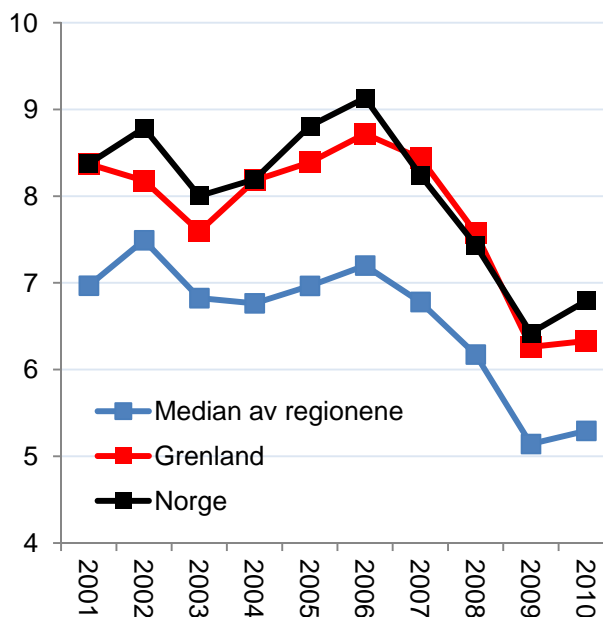
Etableringsfrekvensen i Norge sank mye fra 2006 til 2009. I 2010 har etableringsfrekvensen blitt litt høyere, men er fremdeles på et lavt nivå i forhold til tidligere.

Etableringsfrekvensen i Grenland økte litt fra 2009 til 2010, men økte ikke så mye som i resten av landet.

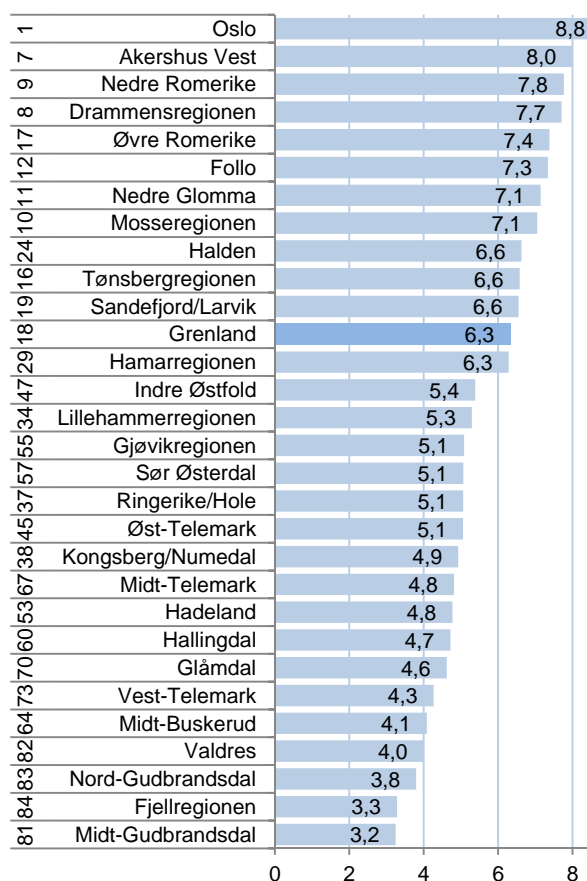
Etableringsfrekvens i regionene

I figur 26 er etableringsfrekvensen for alle regionene på Østlandet i 2010 vist. Oslo er som vanlig den regionen i landet med høyest etableringsfrekvens.

Grenland er nummer 22 av 83 regioner i landet når det gjelder etableringsfrekvens i 2010. Det er litt svakere enn Sandefjord/Larvik og litt bedre enn Hamarregionen. Grenland er imidlertid litt bedre enn Sandefjord/Larvik på rangeringen for etableringsfrekvensen de siste fem årene.

Figur 25: Etableringsfrekvens i Grenland, medianen av regionene og Norge i perioden 2001-2010.

Figur 26: Etableringsfrekvens i regionene på Østlandet i 2010. Tallene til venstre er rangering for etableringsfrekvensen blant landets 83 regioner i perioden 2006-2010.

Vekst i antall foretak

I figur 27 ser vi utviklingen i vekst i antall foretak. Det er det samme som etableringsfrekvensen fratrukket nedleggingsraten.

Veksten i antall foretak i Norge var på det høyeste nivået i 2005, og har deretter sunket hvert år. Fra 2001 til 2006 var det høyere vekst i antall foretak enn veksten i økonomien skulle tilsi. Kanskje skyldes noe av veksten f. eks. at mange etablerte foretak for å få registrert domene på Internett?

Det tilsynelatende lave nivået på veksten i antall foretak de to siste årene er kanskje en normalisering til et mer naturlig nivå.

Grenland hadde en høyere vekst i antall foretak enn Norge i 2007, men har etter det fått en lavere vekst enn landet ellers. I 2010 var veksten i antall foretak i Grenland en god del lavere enn de nasjonale tallene. Grenland er imidlertid fremdeles bedre enn middels av regionene.

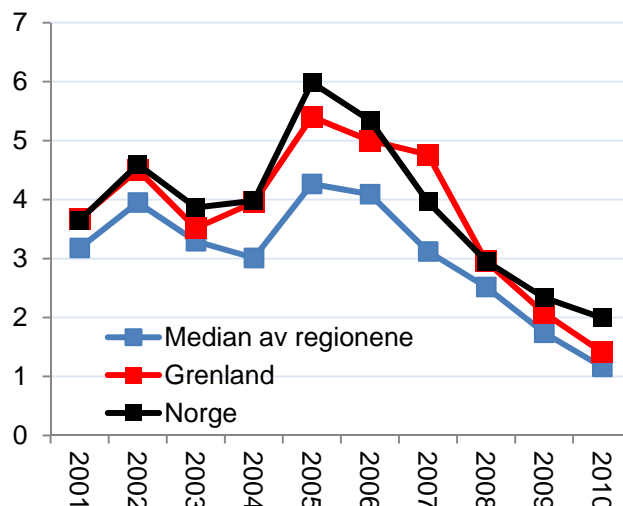
Bransjustert etableringsfrekvens

Det er store variasjoner i etableringsfrekvens mellom ulike bransjer. Områder som har en stor andel av næringslivet i bransjer med høy etableringsfrekvens, vil automatisk få en høyere etableringsfrekvens enn områder med mange foretak i bransjer med lav etableringsfrekvens.

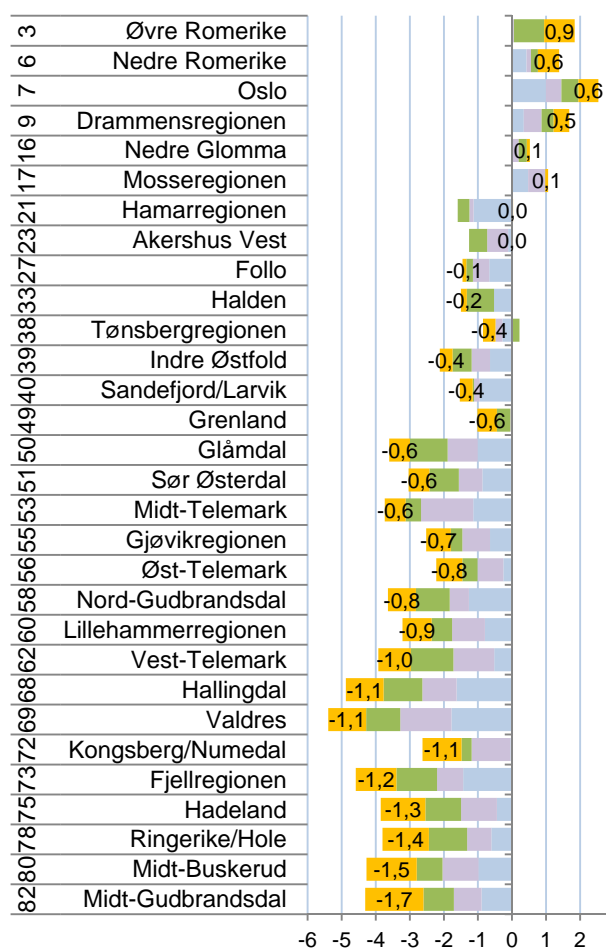
Vi beregner den bransjusterte etableringsfrekvensen som avstanden mellom faktisk og forventet etableringsfrekvens, gitt bransjestrukturen. Det gir en indikator som ikke favoriserer steder med gunstig næringsstruktur.

Grenland er nummer 49 når det gjelder bransjustert etableringsfrekvens i 2010. Det er langt dårligere enn for ujustert etableringsfrekvens. Det betyr at Grenland har en gunstig bransjestruktur for å få mange nyetableringer.

Vi kan for øvrig se at mange av regionene på Østlandet kommer dårlig ut når det gjelder bransjustert etableringsfrekvens.

Figur 27: Årlig vekst i antall foretak i Grenland, medianen av regionene og Norge i perioden 2001-2010.

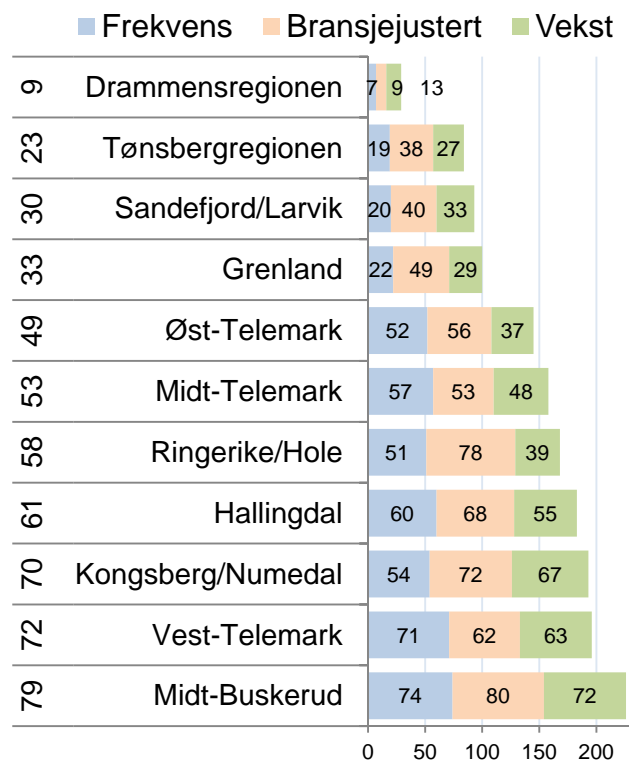
Figur 28: Bransjustert etableringsfrekvens for regionene på Østlandet i 2007, 2008, 2009 og 2010. Tallene til venstre er rangering blant de 83 regionene i landet for 2010.

Etableringsindeksen for regionene

For å oppsummere resultatene har vi laget en etableringsindeks, der vi har satt de tre delindikatorerne sammen til en samlet etableringsindeks. Vi har summert rangeringsnumrene for å komme fram til de regionene som er best samlet sett når det gjelder etableringsfrekvens, vekst i antall foretak og bransjejustert etableringsfrekvens.

Drammensregionen kommer best ut på etableringsindeksen av regionene i BTV, og er nummer ni av de 83 regionene i landet i 2010, som er samme plassering som året før. Etter Drammensregionen kommer regionene langs kysten i rekkefølge: Tønsbergregionen, Sandefjord/Larvik og Grenland.

Grenland er rangert som nummer 33 av 83 regioner i landet. Grenland gjør det relativt best når det gjelder ujustert etableringsfrekvens, og dårligst for bransjejustert etableringsfrekvens.

Figur 29: Etableringsindeksen for regionene i BTV. Rangeringer blant de 83 regionene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorerne er vist i figuren og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2010 er vist til venstre.

Regionenes utvikling på etableringsindeksen

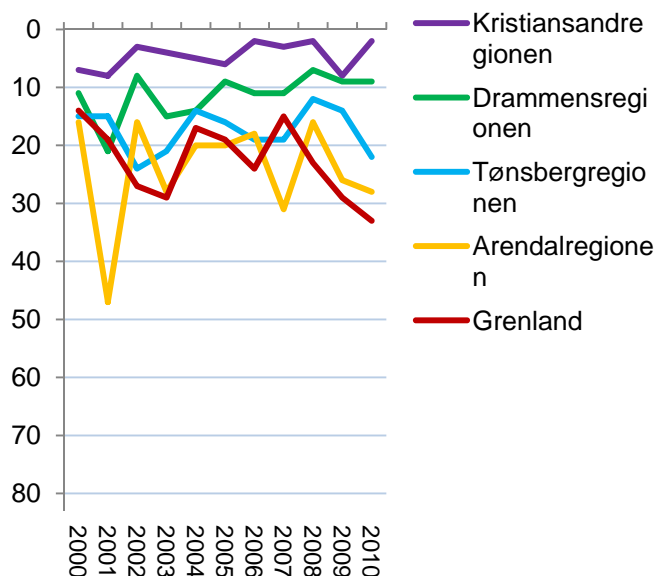
I figur 30 ser vi utvikling på etableringsindeksenⁱⁱ for Grenland og noen sammenliknbare regioner.

Kristiansandregionen har vært svært god på nyetableringer siden 2000, og har jevnlig vært å finne blant de beste regionene. Drammensregionen har også gjort det bra og ligger oftest rundt tiendeplass blant de 83 regionene.

Tønsbergregionen har gjort det bedre enn Grenland i de fleste årene.

Arendalsregionen har gjort det omtrent som Grenland når vi ser samlet på perioden etter 2000, men har gjort det bedre de siste tre årene.

Vi får bekreftet inntrykket fra befolkningskapitlet. Grenland gjør det svakere enn sammenliknbare regioner. Den relativt lave etableringsaktiviteten i forhold til sammenliknbare regioner er mest sannsynlig et utslag av at befolkningsveksten er lavere.

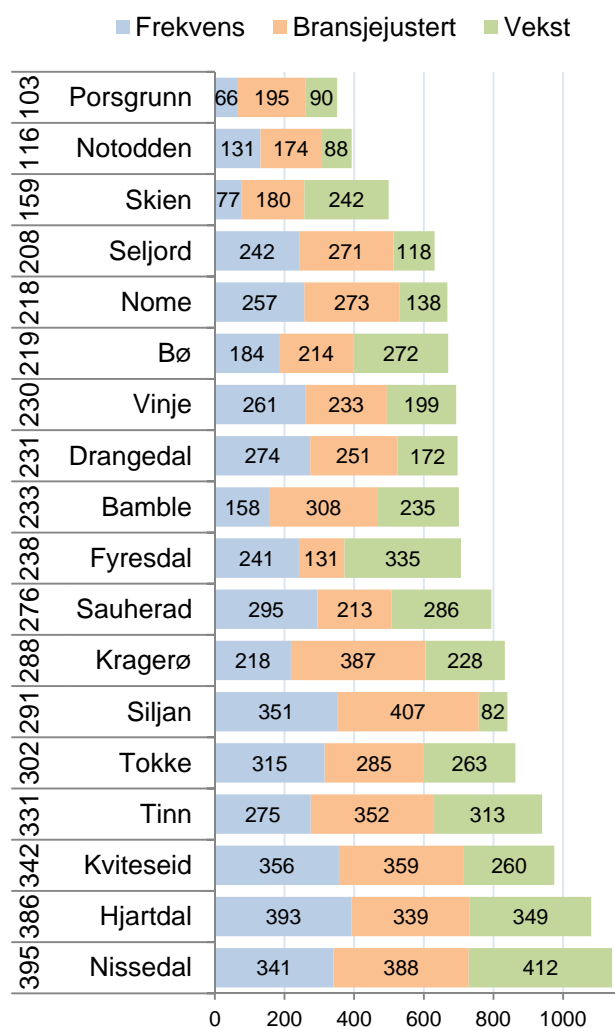

Figur 30: Grenland og sammenliknbare regioners utvikling på etableringsindeksen i perioden 2000-2010.

Etableringsindeksen for kommunene

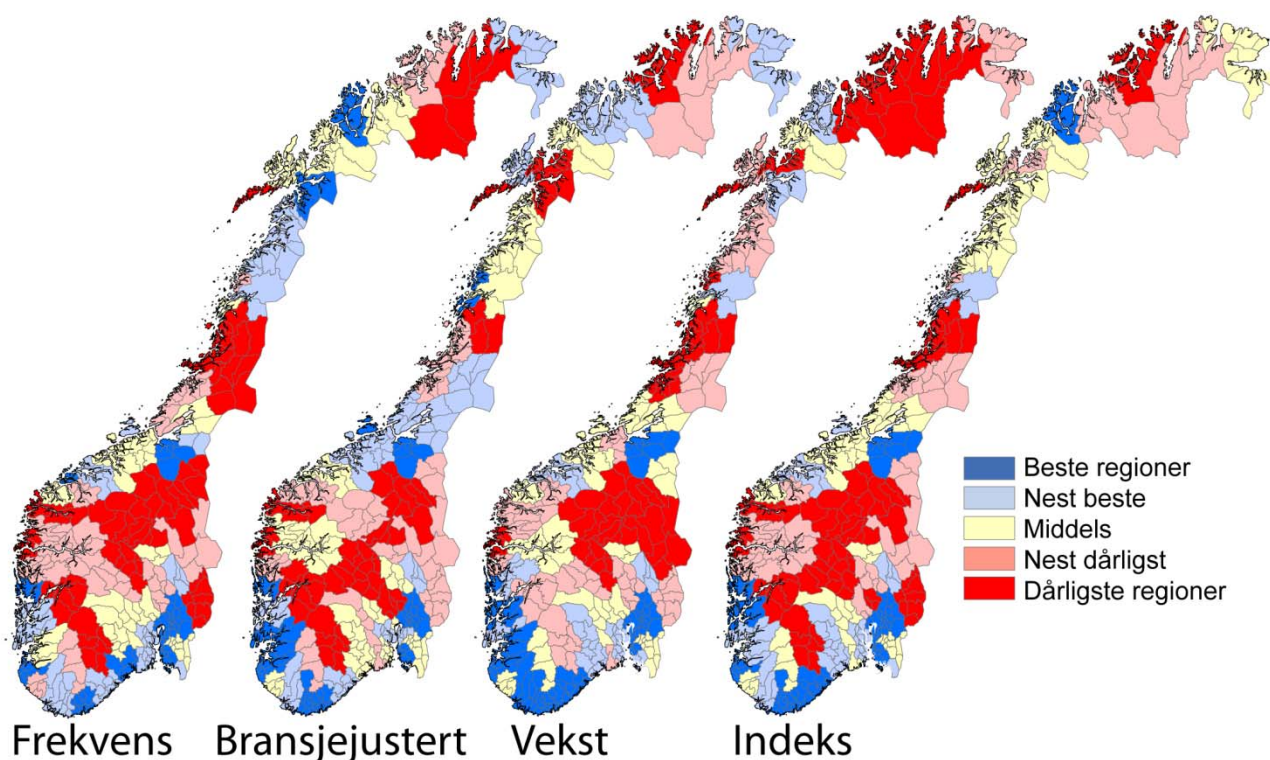
Porsgrunn er best rangert på etableringsindeksen av kommunene i Telemark. Porsgrunn ble nummer 103 av 430 kommuner i 2010. Dermed er det ingen kommuner i Telemark som er med blant de 100 beste i landet. Notodden, Skien og Seljord kommer på de neste plassene. Det er bare disse fire kommunene som er rangert bedre enn middels av kommunene.

Telemark skårer spesielt svakt på bransjejustert etableringsfrekvens.

Figur 31: Etableringsindeksen for kommunene i Telemark. Rangering blant de 430 kommunene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorerne er vist i figuren og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2009 er vist til venstre.

Regionale mønstre

Figur 32: Etableringsaktiviteten i regionene i årene 2008-2010.

De tre ulike indikatorene for etablering viser i stor grad det samme mønsteret, men med noen nyanser.

Etableringsfrekvensen er høyest i regionene som enten har en større by som kjerne, eller som ligger tett opp til en større by. Oslo, Bergen og Trondheimsregionen har høyest etableringsfrekvens av regionene.

Bransjejustert etableringsfrekvens viser et litt annet mønster. Nå er det Trondheimsregionen, Kristiansandregionen og Hordaland Vest som er de tre beste regionene. Fremdeles er det mange byregioner blant de med høyest frekvens, men nå er det også noen distriktsregioner som blander seg inn i den beste kategorien. Dette er regioner som Hittera/Frøya, Ytre Helgeland, HALD og Ryfylke.

Regioner med høyest vekst i antall foretak består også for det meste av byregioner. Nå er det Kristiansandregionen, Akershus Vest og Trondheimsregionen som er høyest rangert. Ryfylke, Sunnhordland og Lister er litt utypiske regioner som kommer med blant de beste.

Alle de tre etableringsindikatorene har det til felles at de har en sterk positiv sammenheng med regionens befolkningsstørrelse og regionens befolk-

ningsvekst. Det er spesielt etableringsfrekvensen som i stor grad blir bestemt av befolkningsstørrelse og vekst. Befolkningsstette områder har en bransjestruktur med mye tjenesteytende næringer. Dette er næringer med høy etableringsfrekvens. Dette gjør at byer automatisk får en høyere etableringsfrekvens enn distriktene.

Når vi bransjejusterer etableringsfrekvensen, blir effekten av bransjestrukturen nøytralisert. Da er ikke befolkningsstørrelsen lenger signifikant. Befolkningsveksten betyr imidlertid mye for den bransjejusterte etableringsfrekvensen.

For veksten i antall foretak er både befolkningsstørrelse og befolkningsvekst signifikante. Befolkningsveksten betyr imidlertid mer enn størrelsen.

De stabile mønstrene mellom befolkningsstørrelse, befolkningsvekst og etableringsfrekvens tyder på at høy etableringsaktivitet er et resultat av vekst. Vi får høy etableringsaktivitet i vekstregioner. I mindre grad ser det ut til at høy etableringsaktivitet skaper vekst. Det er også vanskelig å påvise at steder som har satset mye på nyetablering faktisk påvirker etableringsaktiviteten målbart.

4.2 Lønnsomhet

Vi måler lønnsomheten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med positivt resultat før skatt*. Andel lønnsomme foretak varierer mellom bransjer. Den andre indikatoren er derfor *andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med positiv egenkapital*. Den endelige lønnsomhetsindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre lønnsomhetsindikatorer.

Andel lønnsomme foretak

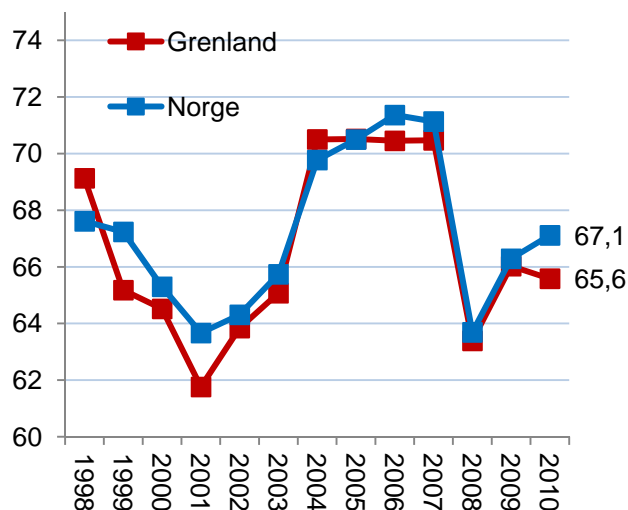
Andel lønnsomme foretak i Norge falt sterkt fra 2007 til 2008. Nivået i 2008 ble likt med det forrige bunnåret 2001.

Grenland har pleid å ha en andel lønnsomme foretak ganske nær landsgjennomsnittet. I 2010 sank imidlertid andelen lønnsomme foretak i Grenland, mens andelen lønnsomme foretak økte på landsbasis. Dermed havnet andelen lønnsomme foretak i Grenland klart under landsgjennomsnittet.

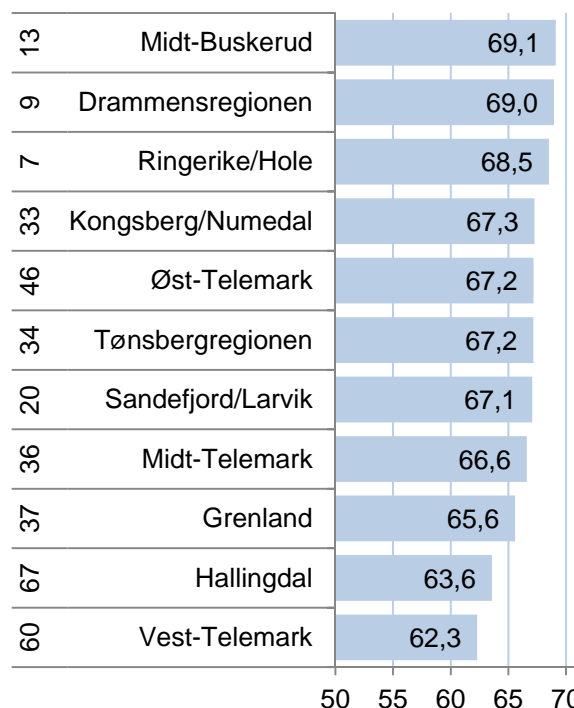
Lønnsomhet i regionene

Grenland havnet uvanlig langt ned på listen når det gjelder andel lønnsomme foretak i næringslivet i 2010. Det er bare Hallingdal og Vest-Telemark som har lavere andel av regionene i BTV. Det er faktisk første gang at Grenland er under middels av regionene. Grenland ble rangert som nummer 47 av 83 regioner.

Hvis vi ser på de fem siste årene sammenlagt er Grenland noe over middels, på en 37. plass.

Figur 33: Andel foretak med positivt resultat før skatt i Grenland og Norge i perioden 1998-2010.

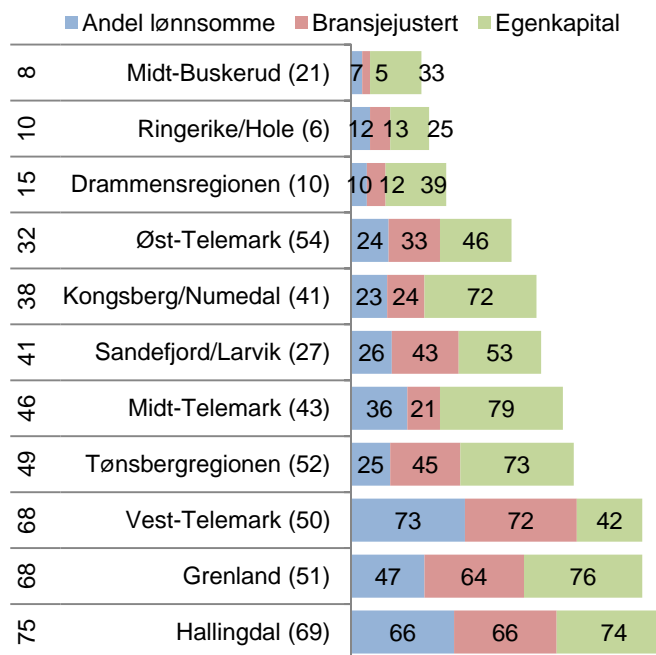
Figur 34: Andel foretak med positivt resultat før skatt i regionene i BTV i 2010. Rangering blant de 83 regionene i landet for siste fem år er vist helt til venstre.

Lønnsomhetsindeksen for regioner

Lønnsomhetsindeksen er satt sammen av tre indikatorer: Andel foretak med positivt resultat før skatt, bransjejustert andel lønnsomme foretak, og andel foretak med positiv egenkapital.

Grenland ble rangert som nummer 64 når det gjelder bransjejustert andel lønnsomme foretak, og helt nede på 76. plass når det gjelder andel foretak med positiv egenkapital.

Dermed havnet Grenland som nummer 68 på lønnsomhetsindeksen. Det er nest dårligst av regionene i BTV.

Figur 35: Lønnsomhetsindeksen for regionene i BTV. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant de 83 regionene i landet for de tre lønnsomhetsindikatorene, helt til venstre rangeringsnummer for lønnsomhetsindeksen 2010 og i parentes rangering for lønnsomhetsindeksen for 2006-2010.

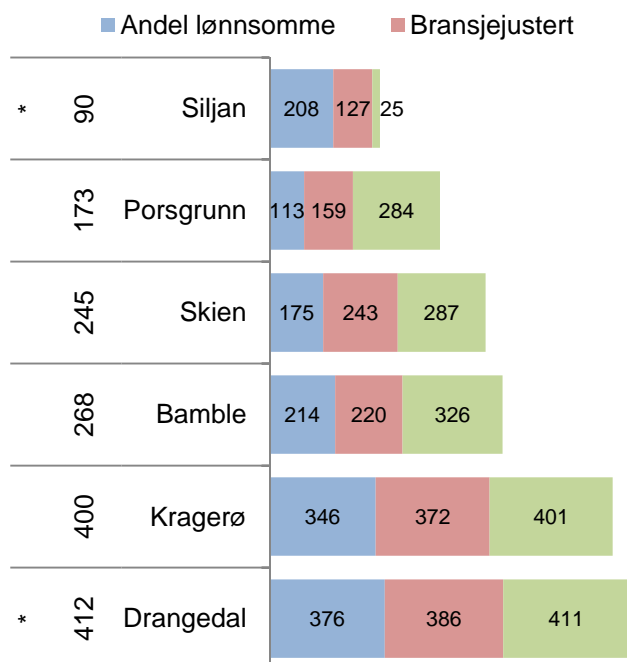
Lønnsomhetsindeksen for kommuner

Siljan hadde best lønnsomhet i næringslivet av kommunene i Grenland i 2010, og ble nummer 90 av 430 kommuner. Siljan har få foretak med i statistikken.

Porsgrunn var den andre kommunen i Grenland som havnet over middels av kommunene i Norge, på en 173. plass.

De andre kommunene var alle svakere enn middels på lønnsomhetsindeksen.

Kragerø ble rangert helt nede på 400. plass, mens Drangedal ble nummer 412.

Figur 36: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Grenland. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant de 430 kommunene i landet for de tre lønnsomhetsindikatorene, helt til venstre rangeringsnummer for lønnsomhetsindeksen 2010. * betyr kommune med under 100 regnskap.

4.3 Vekst

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen*. Den andre indikatoren er *andel vekstforetak, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med vekst i verdiskapingen*. Den endelige vekstindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre vekstindikatorerne.

Andel vekstforetak

Andel vekstforetak i Norge var historisk høyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank bratt i 2008, og sank videre i 2009, da det var 47,5 prosent vekstforetak. Andel vekstforetak i 2009 er det laveste som er målt. I 2010 havnet andel vekstforetak på 50,1. Det er en forbedring fra 2009, men fremdeles et ganske lavt nivå.

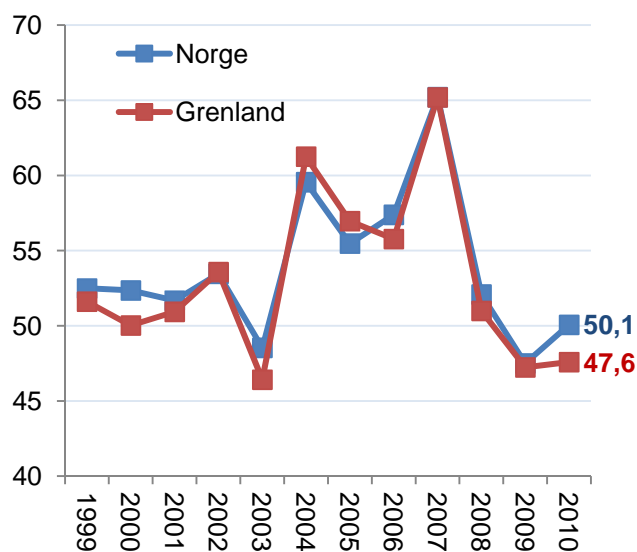
Det er forbausende liten variasjon mellom de ulike regionene i landet når det gjelder andel foretak med omsetningsvekst. De fleste regionene beveger seg svært likt.

Utviklingen i 2010 var imidlertid negativ for Grenland. Grenland hadde mye lavere vekst i andel vekstforetak enn resten av landet, og havnet klart under landsgjennomsnittet.

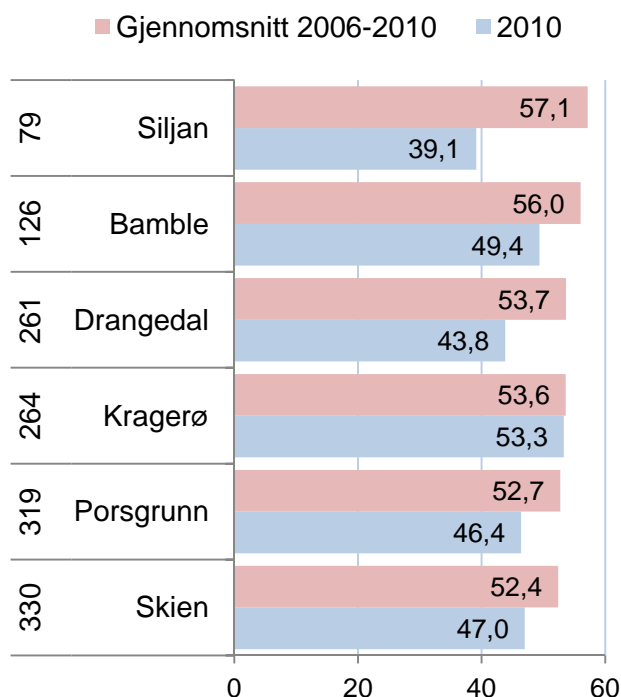
Andel vekstforetak i kommunene

Kragerø hadde høyere andel vekstforetak enn landsgjennomsnittet i 2010, mens de andre kommunene i Grenland havnet under landsgjennomsnittet. Bamble har overraskende høy andel vekstforetak, tatt i betraktning av antall arbeidsplasser i næringslivet har stupt. Det må bety at det er de store bedriftene som har synkende antall arbeidsplasser, mens mange små foretak har hatt omsetningsvekst.

Porsgrunn og Skien har lav andel vekstforetak.

Figur 37: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Grenland og Norge i perioden 1999-2010.

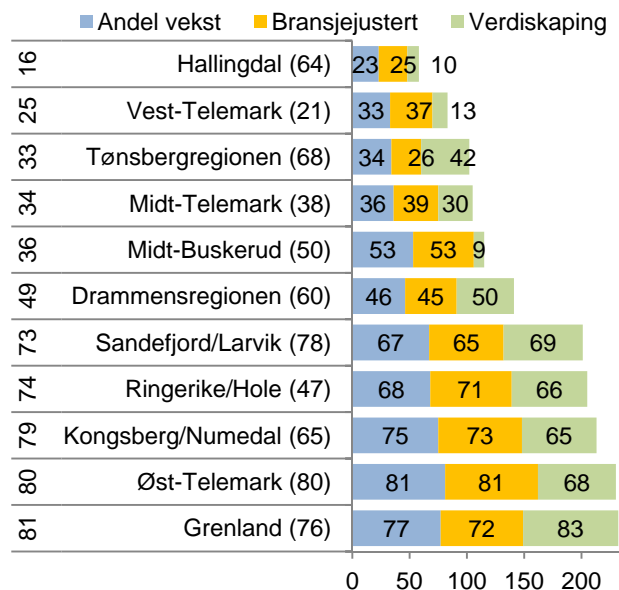

Figur 38: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i kommunene i Grenland i 2010 og perioden 2006-2010. Rangeringen blant de 430 kommunene i landet på vekstindeksen 2010 er vist til venstre.

Vekstindeksen for regionene

Vekstindeksen har tre indikatorer: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen, bransjejustert andel vekstforetak og andel foretak med vekst i verdiskaping.

Grenland er tredje siste av alle de 83 regionene i landet for vekstindeksen. Grenland gjorde det spesielt dårlig for andel foretak med vekst i verdiskaping, der de kom helt på sisteplass.

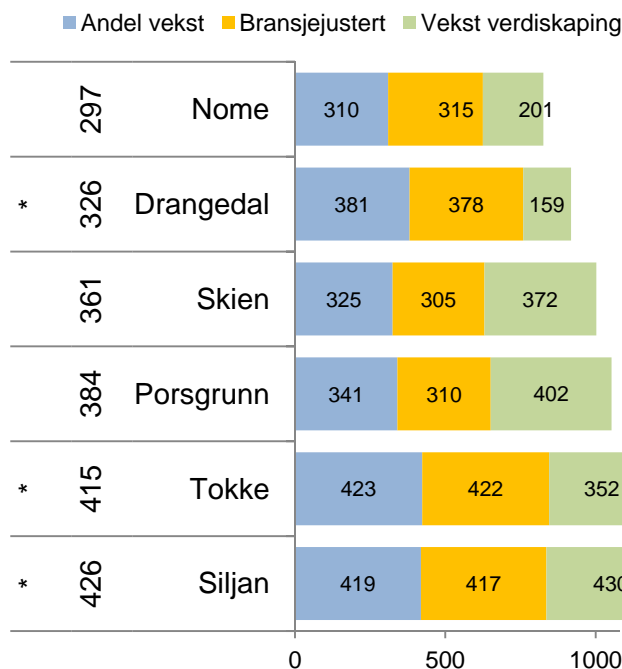
Figur 39: Vekstindeksen for regionene i BTV. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant landets 83 regioner for de tre vekstindikatorene, helt til venstre rangering for vekstindeksen for 2010 og i parentes rangering for vekstindeksen for 2006-2010.

Vekstindeksen for kommunene

Alle kommunene i Grenland havnet under middels på vekstindeksen for 2010.

Kragerø og Bamble er rangert litt under middels, mens Siljan ble femte dårligst i landet.

Skien og Porsgrunn ble rangert svært lavt, som henholdsvis nummer 361 og 384.

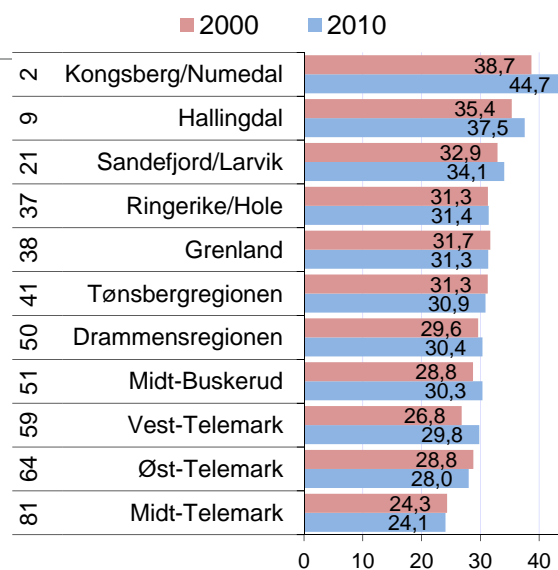

Figur 40: Vekstindeksen for kommunene i Grenland. Tallene i figuren er rangering blant landets 430 kommuner for de tre vekstindikatorene, helt til venstre rangering for vekstindeksen 2010. * betyr kommune med under 100 foretak.

4.4 Næringslivets størrelse

I NæringsNM er næringslivets relative størrelse den siste indikatoren vi måler. Dette måles med antall arbeidsplasser i privat næringsliv som prosent av antall innbyggere. Dette kalles også ”næringsstetthet”.

Grenland er rangert som nummer 38 av regionene når det gjelder næringsstetthet. Grenland har synkende næringsstetthet, som følge at av befolkningen har økt raskere enn antall arbeidsplasser i næringslivet. Grenland var nummer 26 av 83 regioner for næringsstetthet i 2001.

Figur 41: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i regionene i BTV i 2000 og 2010. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner i 2010.

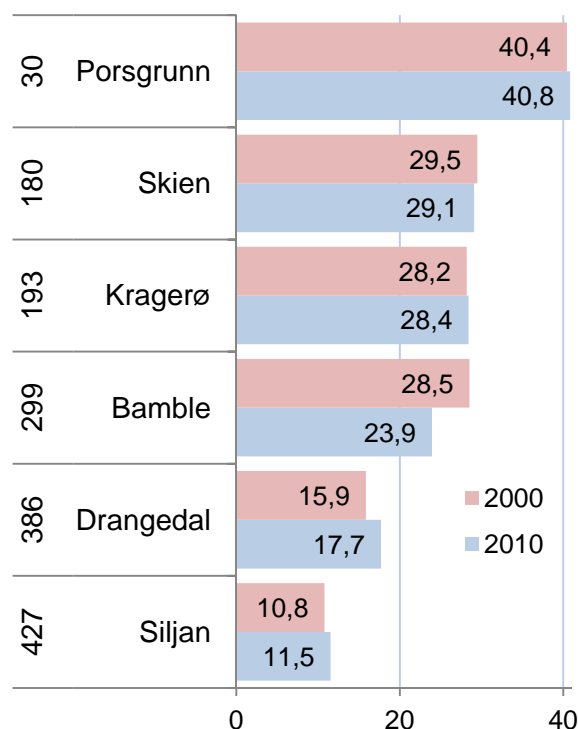
Næringsstetthet i kommunene

Porsgrunn har høy mye næringsliv pr innbygger, og er nummer 30 av 430 kommuner i landet når det gjelder næringsstetthet i 2010.

Skien og Kragerø har også litt høyere næringsstetthet enn landsgjennomsnittet.

Bamble har hatt sterkt synkende næringsstetthet. I 2000 var Bamble rangert som nummer 174 for næringsstetthet, og i 2010 var Bamble falt helt ned som nummer 299.

Drangedal og Siljan er kommuner med svært lite næringsliv. Begge har imidlertid hatt en liten økning i næringsstettheten fra 2000 til 2010.

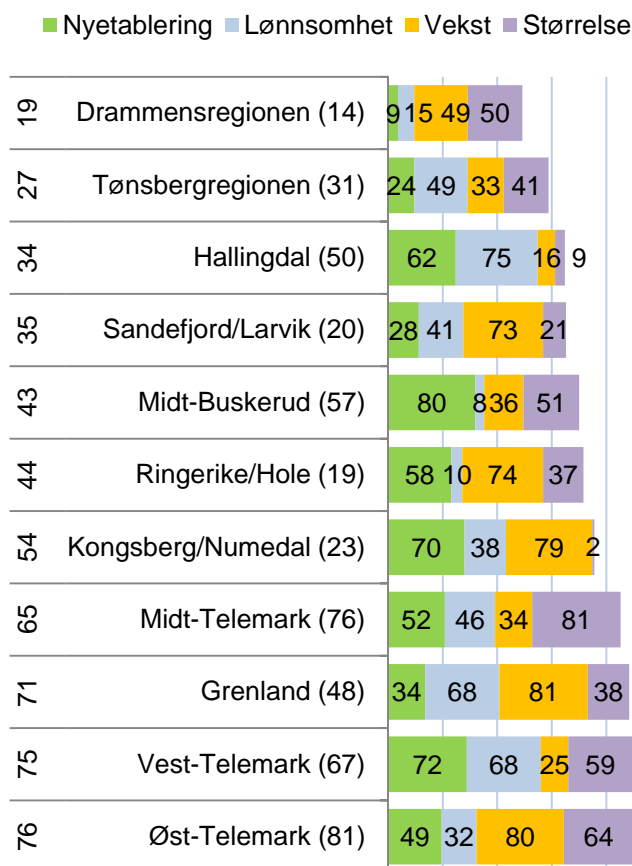
Figur 42: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i kommunene i Grenland i 2010. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner.

4.5 NæringsNM

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på de indikatorene som er presentert i dette kapitlet. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste åtte årene. Hensikten er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet gjør det samlet sett i en region.

Grenland havnet helt nede på 71. plass i NæringsNM 2010. Det er langt under snittet for de fem siste årene, som er nummer 48.

Grenland er spesielt svak når det gjelder vekst og lønnsomhet i næringslivet.

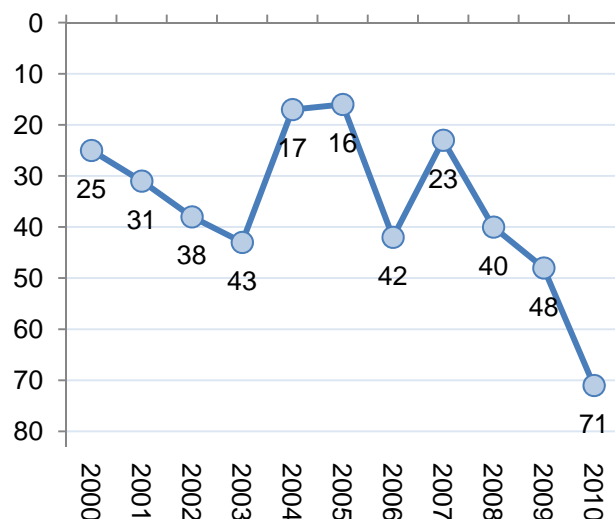

Figur 43: NæringsNM for regionene i BTV. Rangering blant landets 83 regioner i 2010 til venstre, og rangering siste fem år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren.

Grenlands utvikling i NæringsNM

Grenland havnet helt nede på 71. plass i årets nærings-NM. Det er uten sammenlikning den dårligste plasseringen til Grenland noensinne.

Grenland har nå falt markant i NæringsNM hvert år etter 23. plassen i 2007.

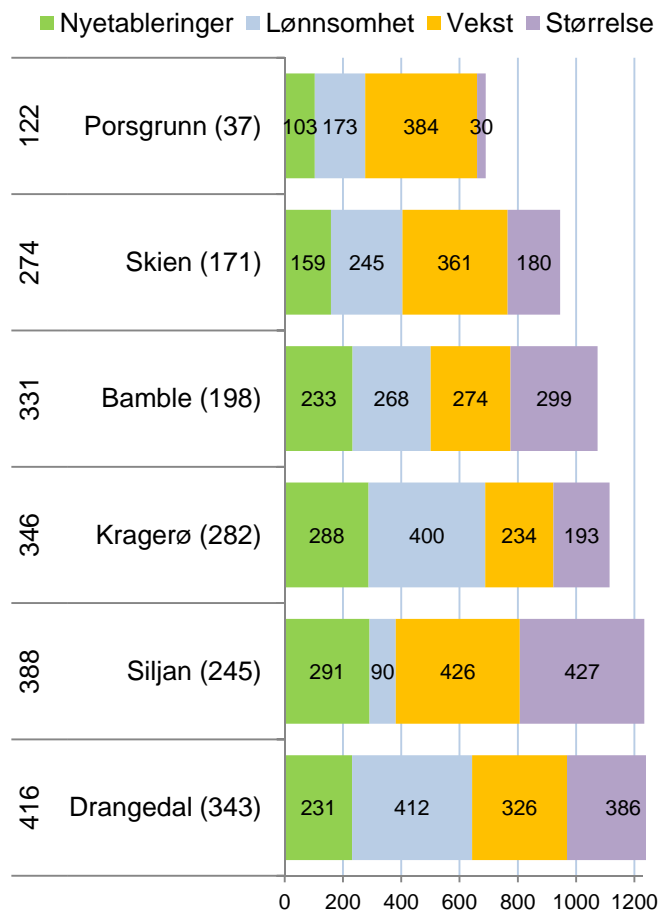
Figur 44: Grenlands rangering i NæringsNM i perioden 2000-2010.

NæringsNM for kommunene

Porsgrunn ble beste kommune i regionen i NæringsNM 2010 på en 122. plass. Det er imidlertid den svakeste plasseringen noensinne for Porsgrunn. Sammenlagt for de siste fem årene er Porsgrunn nummer 37 av 430 kommuner.

Skien havnet godt under middels av kommunene på en 274. plass. Det er første gang Skien er rangert under middels i NæringsNM.

De andre kommunene er rangert fra 331. plass og nedover. Drangedal kom sist på en 416. plass.

Figur 45: NæringsNM for kommunene i Grenland. Alle tall er rangeringer blant landets 430 kommuner, til venstre rangering for NæringsNM siste år, i parentes siste fem år. I figuren vises rangeringer for hver av de fire indeksene.

5. Innovasjon i næringslivet

Innovasjon står sentralt for å forklare økonomisk vekst på globalt nivå. Dermed vil innovasjon også kunne være en forklaring på regional utvikling. Kan forskjeller i næringslivets innovasjon kunne forklare hvorfor noen regioner har vekst mens andre har nedgang? Og kan vi måle næringslivets innovasjonsevne?

SSB har gjennomført en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet i mange år. Det er over 6000 foretak som svarte på spørreundersøkelsen i 2008, som omfatter nesten 10 000 bedrifter. Spørreundersøkelsen er ganske omfattende, og bedrifte-

ne oppgir blant annet om de har introdusert nye produkter, prosesser og markedsføringsmetoder, og om de nye produktene er nye på markedet eller bare nye for bedriften.

Tabell 1: Spørsmål fra SSBs innovasjonsundersøkelse.

Hovedgruppe	Indikator	Kortnavn	Vekt
Produkt-innovasjon	Foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden	Vare	2
	Foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester	Tjeneste	2
	Foretaket har produktinnovasjoner som også er nye for foretakets marked	Nytt for markedet	4
Prosess-innovasjon	Foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon	Produksjonsmetode	2
	Foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon	Distribusjon	1
	Foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede støttefunksjoner	Støttefunksjon	1
Markeds-innovasjon	Vesentlige endringer i design (utseende/utformig) av en vare eller tjeneste	Design	2
	Nye media eller nye måter for promotering av produkt	Nye media	1
	Nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	Nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de ti spørsmålene i innovasjonsundersøkelsen som danner grunnlaget for de ti innovasjonsindikatorerne vi bruker i denne analysen. De ti indikatorerne kan slås sammen til tre hovedtyper innovasjon: Produktinnovasjon, prosess-innovasjon og markedsinnovasjon. Samtidig har vi gitt de ti indikatorerne ulike vekt som brukes når vi skal slå sammen indikatorerne. Spørsmålet om bedriftens innovasjoner er nye for markedet eller bare nye for bedriften har fått størst vekt, ettersom det er det eneste spørsmålet hvor det skilles mellom hva som er nytt i markedet og hva som bare er nytt for bedriften. Spørsmålene om nye måter for pro-

dukt plassering eller nye metoder for prising har fått lavest vekt. Dette er spørsmål som synes en del mindre viktig enn f. eks. spørsmålet om bedriften har introdusert produktinnovasjon.

Indikatorerne som er valgt forteller om i hvilken grad bedriftene har gjennomført innovasjoner. I andre sammenhenger er innovasjon og forskning og utvikling (FoU) ofte blandet sammen. Vi anser FoU til å være en av mange mulig kilder til innovasjon, og ønsker derfor å måle faktisk innovasjon og ikke FoU-intensitet. Derfor har vi ikke brukt bedriftens FoU-aktivitet i indikatorsettet.

5.1 Indikatorer for innovasjon

Innovasjonsundersøkelsen er rettet mot foretak av forskjellige typer. Noen har bare én lokalisering, enbedriftsforetak. Disse er enkle å forholde seg til, ettersom de kan plasseres i en region. Foretak som har produksjon på flere steder, såkalte flerbedriftsforetak, skaper noen problemer. Foretakene svarer på foretaksnivå, dvs. det finnes ett svar på hvorvidt foretaket har hatt innovasjon, men vi vet ikke om dette gjelder alle foretakets bedrifter som er spredt på flere regioner. Dette løser vi gjennom å ta med

begge foretakstypene, men vekte enbedriftsforetakene dobbelt så mye som flerbedriftsforetakene.

Vi kan måle innovasjon som andel av foretak med innovasjon. Da vil alle foretak telle likt uansett størrelse. Vi kan også måle innovasjon etter andelen av de sysselsatte som er i innovative foretak. Da vil de store bedriftene telle mer enn de små. For regioner med store hjørnesteinsbedrifter vil resultatene fra disse lett bli dominerende. Dette løser vi gjennom å bruke begge målemetoder, men vekte indikatorene for andel bedrifter dobbelt så mye som indikatoren for andel av sysselsetting.

Tabell 2: Verdier for de ulike innovasjonsindikatorerne for Grenland. Hver indikator går fra 0=dårligste region til 100=beste region.

		Frekvenser enbedriftsfo- retak	Frekvenser flerbedrifts- foretak	Sysselset- tingsandel enbedriftsfo- retak	Sysselset- tingsandel flerbedrifts- foretak	Totalt
Produktinnovasjon	Vare	35,4	54,4	55,9	56,9	50,0
	Tjeneste	40,9	50,2	50,0	58,4	50,0
	Nytt for markedet	50,5	56,1	26,9	53,3	45,8
Prosessinnovasjon	Produksjonsmetode	39,2	55,4	52,5	61,5	51,6
	Distribusjon	50,4	49,0	75,0	44,0	66,9
	Støttefunksjon	55,1	52,4	73,3	52,6	69,7
Markedsinnovasjon	Design	32,1	52,9	14,2	51,2	31,8
	Media	54,0	51,0	66,3	41,8	57,8
	Kanal	58,4	54,9	54,4	58,1	59,4
	Prising	64,8	56,2	72,9	52,9	74,6

Ettersom vi har ti innovasjonsindikatorer som er målt på fire ulike måter, får vi til slutt hele 40 indikatorer for innovasjon i en region.

I tabellen over har vi vist resultatene for Grenland. Næringslivet i Grenland gjør bra på flere indikatorer.

Enbedriftsforetakene har variable resultat for de ulike indikatorene, mens flerbedriftsforetakene i stor grad havner rundt middels.

Til høyre i tabellen har vi summert resultatene for de ti innovasjonsindikatorerne. Grenland gjør det over middels eller middels for de fleste indikatorer. Grenland gjør det best for nye metoder for prising,

støttefunksjoner og metoder for lagring, levering eller distribusjon. Grenland gjør det under middels for to indikatorer; vesentlige endringer i design av en vare eller tjeneste og for produktinnovasjoner som også er nye for markedet.

Videre skal vi slå sammen indikatorene og gruppere de i de tre typene innovasjon; produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon.

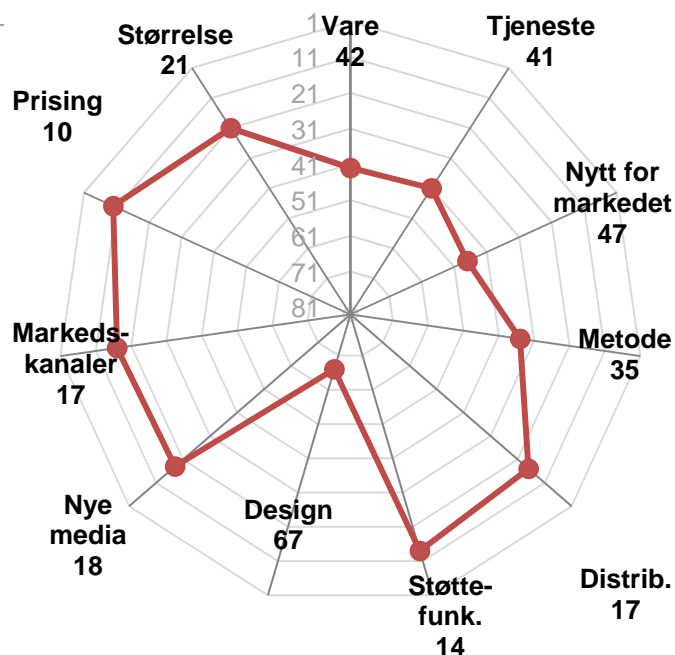
5.2 Innovasjon i Grenland

I figur 46 ser vi hvordan Grenland kommer ut på de ulike innovasjonsindikatorerne sammenliknet med de andre regionene.

I tillegg til indikatorene i tabell 2, har vi tatt med en indikator for den relative størrelsen til næringslivet som er omfattet av målingene. Regioner som har relativt mange bedrifter i de bransjene som er undersøkt, blir dermed ”premiert” i forhold til næringssvake regioner.

Plasseringene til Grenland er god for de fleste indikatorene. Næringslivet i Grenland er nummer ti av 83 regioner når det gjelder nye metoder for prising og nummer 14. for støttefunksjoner.

Grenland skårer lavt for endringer i design av en vare eller tjeneste. Grenland skårer også under middels for den viktige indikatoren ”nytt for markedet”.

Figur 46: Grenlands rangering blant 83 regionene med hensyn til ulike innovasjonsindikatorer.

Regionene i BTV

I figur 47 er indikatorene samlet i de tre hovedtypene, som igjen danner grunnlaget for en samlet innovasjonsgrad. Resultatene er vist for regionene i Buskerud, Telemark og Vestfold.

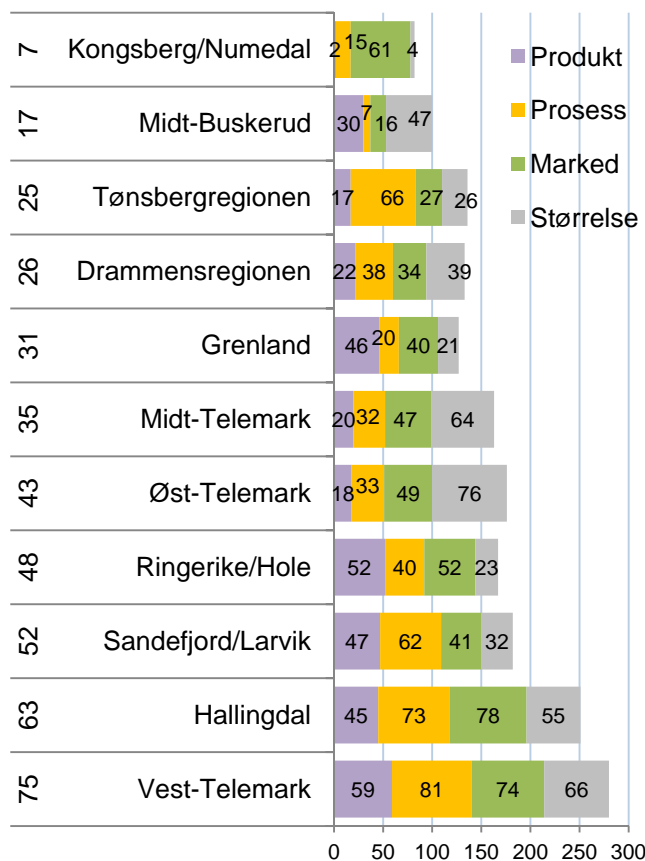
Kongsbergregionen er nummer sju av alle regionene i landet, til tross for at regionen skårer langt under middels for markedsinnovasjon.

Grenland er rangert som nummer 31 av 83 regioner. Grenland gjør det spesielt bra for prosessinnovasjon og har et stort næringsliv.

Midt-Telemark kommer på en 35. plass. Ser man bort i fra størrelse, gjør Midt-Telemark det bedre enn Grenland på de enkelte hovedtypene for innovasjon.

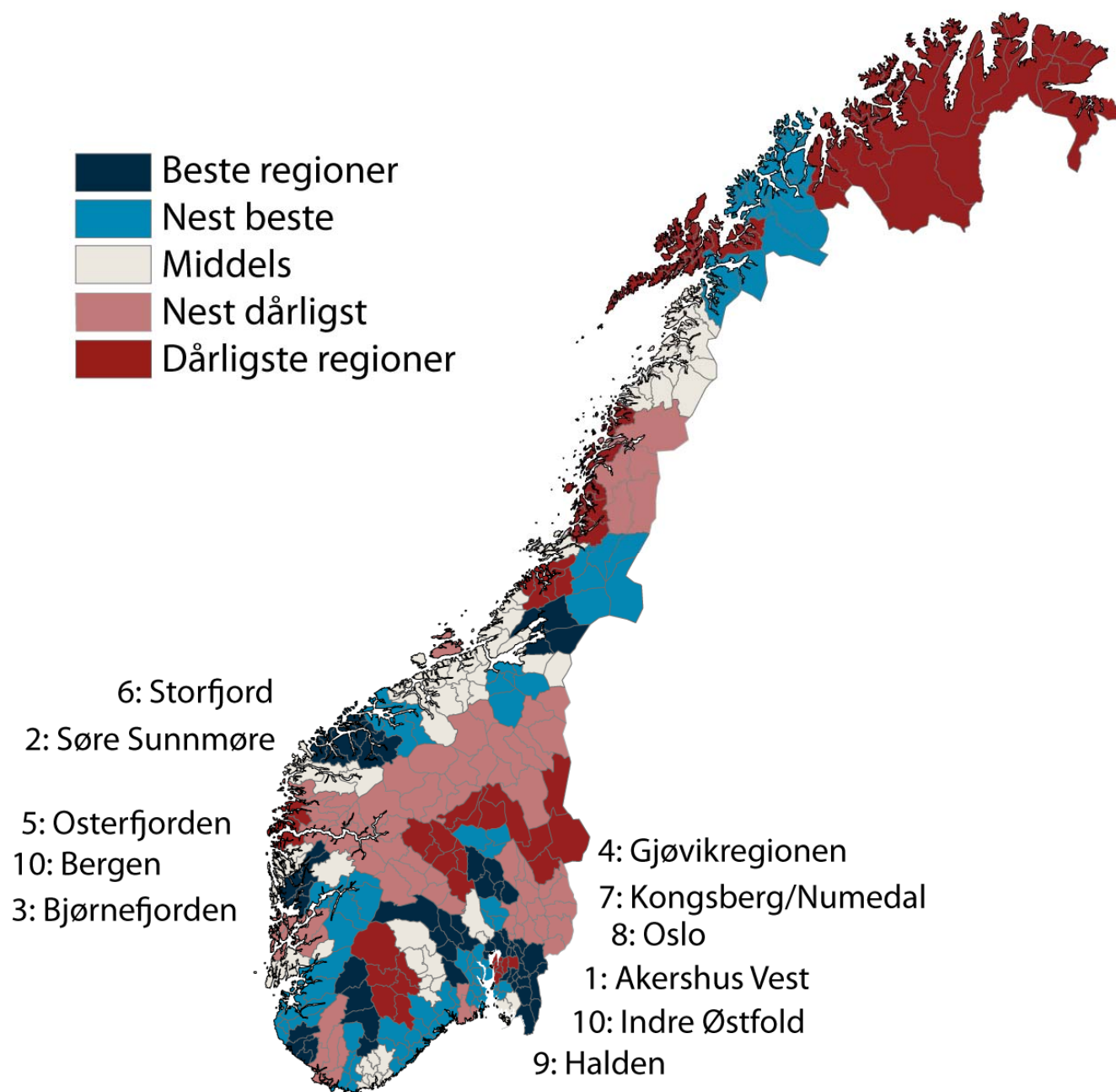
Øst-Telemark gjør det middels, men blir trukket for lav næringsstetthet. Øst-Telemark gjør det spesielt bra på produktinnovasjon.

Vest-Telemark gjør det svakt og kommer samlet på en 75. plass.

Figur 47: Rangering blant de 83 regionene i landet for hver av de tre hovedtypene innovasjon samt næringslivets størrelse for regionene i BTV. Til venstre vises rangering for samlet innovasjonsgrad.

Innovasjonsfrekvens i regionene

Figur 48: Variasjoner i innovasjonsfrekvens for regionene.

Kartet over viser variasjonene i innovasjonsfrekvens i regionene i Norge. De ti beste regionene, eller 11 ettersom det er delt tiendeplass, fordeler seg med seks på Østlandet og fem på Vestlandet.

Det er tre klynger med innovative regioner. En klynge går fra Halden, via Indre Østfold til Oslo og Akershus Vest. Nedre Romerike på 15. plass er med i denne klyngen.

Bergen og naboregionene Bjørnefjorden og Osterfjorden er den andre klyngen, og Søre Sunnmøre og Storfjord er den tredje. Ålesundregionen er rangert på 17. plass og er med i denne klyngen.

Kongsbergregionen, Gjøvikregionen, Setesdal, Dalane og Innherred er regioner som er med blant de 17 beste regionene utenfor disse tre områdene.

5.3 Innovative bransjer

Det er store forskjeller mellom de ulike bransjene med hensyn til andel innovative bedrifter.

Bransjene tilknyttet informasjonsteknologi, som produksjon av datamaskiner, tjenester tilknyttet informasjonsteknologi og informasjonstjenester, har en høy andel innovative foretak, både når det gjelder produkt- og prosessutvikling og markeds-innovasjon. 61,1 prosent av alle foretak som er i bransjen produksjon av datamaskiner har produktutvikling, og 31,6 prosent har introdusert produkter som er nye i markedet.

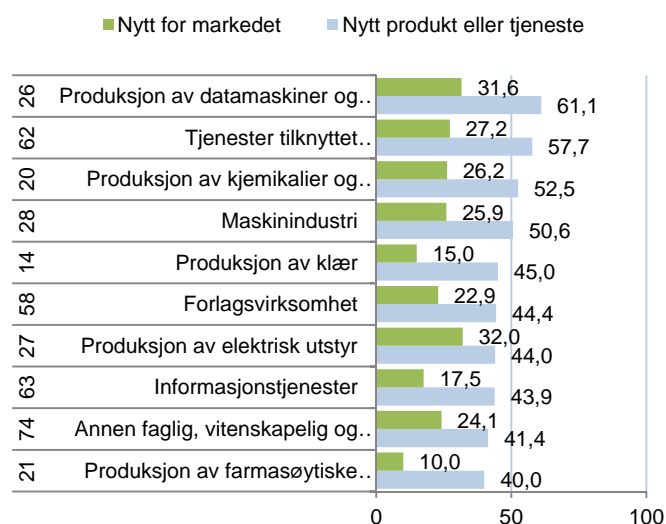
Produktutvikling trenger ikke nødvendigvis å være knyttet til teknologi. Produksjon av klær er en av bransjene med høyeste andel produktutvikling. Dette er sannsynligvis produktutvikling som ikke er teknologisk, men mer knyttet til design.

Bransjer med høy andel foretak med prosessutvikling er i stor grad de samme som har høy andel produktutvikling. I bransjene tjenester knyttet til informasjonsteknologi og telekommunikasjoner er det en høy andel av bedriftene som har introdusert nye støttefunksjoner. Det er mest sannsynlig nye støttefunksjoner basert på informasjonsteknologi. For bransjer som produksjon av kjemikalier og metaller er det mer tradisjonell utvikling av produksjonsmetoder som dominerer.

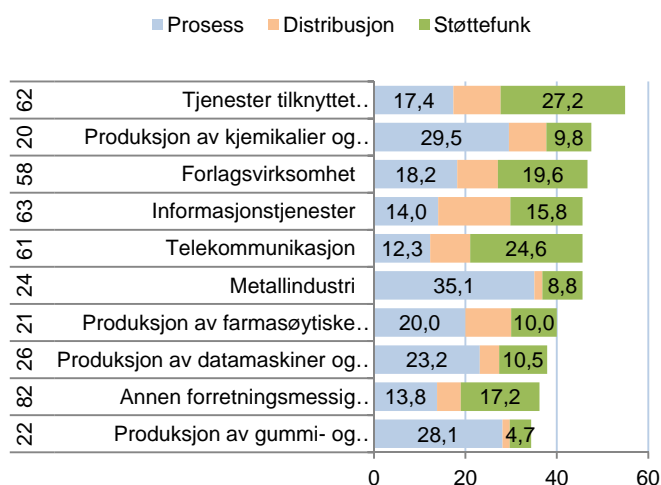
Når det gjelder markedsinnovasjoner, er det bransjen produksjon av drikkevarer som har høyest andel innovative foretak. Her er også produksjon av klær og produksjon av lær og lærvarer høyt rangert.

Noen bransjer har nesten ikke foretak med innovasjon. Det gjelder for eksempel transport og bygg og anlegg.

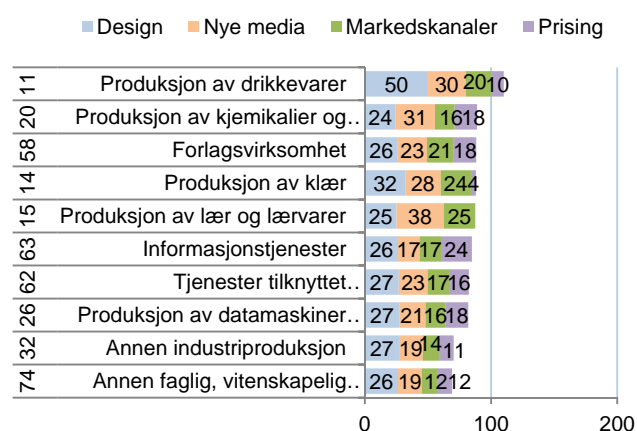
De store forskjellene i andel innovative foretak mellom bransjene, gjør at ulik bransjestruktur kan få stor betydning for andel innovative foretak i regioner. Regioner med ulik bransjestruktur vil kunne få ulik andel innovative foretak på grunn av bransjestrukturen.

Figur 49: Bransjene med høyest andel innovative foretak, produktutvikling. Til venstre vises bransjekode.

Figur 50: Bransjene med høyest andel innovative foretak, prosessutvikling. Til venstre vises bransjekode.

Figur 51: Bransjene med høyest andel innovative foretak, markedsinnovasjon. Til venstre vises bransjekode.

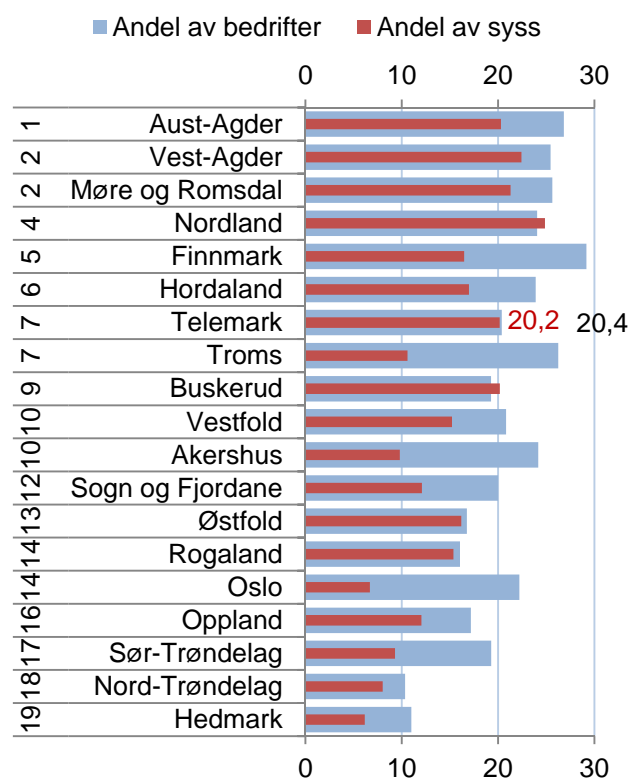
5.4 Internasjonalisering

Innovasjonsundersøkelsen inneholder også opplysninger om bedriftenes markedsorientering. Det spørres om bedriften har hovedmarkedet lokalt, nasjonalt eller internasjonalt. Dette kan vi bruke til å se hvilke områder som har det mest internasjonale næringslivet.

I figur 52 ser vi hvordan fylkene kommer ut når det gjelder internasjonalisering. Her er det brukt to forskjellige indikatorer. Den ene er andelen av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at hovedmarkedet er utenfor Norge. Den andre indikatoren er andelen av privat sysselsetting i bedrifter med hovedmarkedet utenfor Norge.

Agderfylkene, Møre og Romsdal, Nordland og Finnmark har det mest internasjonale næringslivet av fylkene.

I Telemark hadde 20,2 prosent av foretakene som ble spurt i innovasjonsundersøkelsen hovedmarkedet utenfor Norge. De store og små selskapene var like internasjonalt orienterte, andelen av sysselsettingen i internasjonalt orienterte selskap var 20,4 prosent. Dette plasserer Telemark som nummer sju blant de 19 fylkene i Norge.

Figur 52: Rangering av fylkene etter andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som har hovedmarkedet utenfor Norge, samt andel av privat sysselsetting i bedrifter med hovedmarked utenfor Norge.

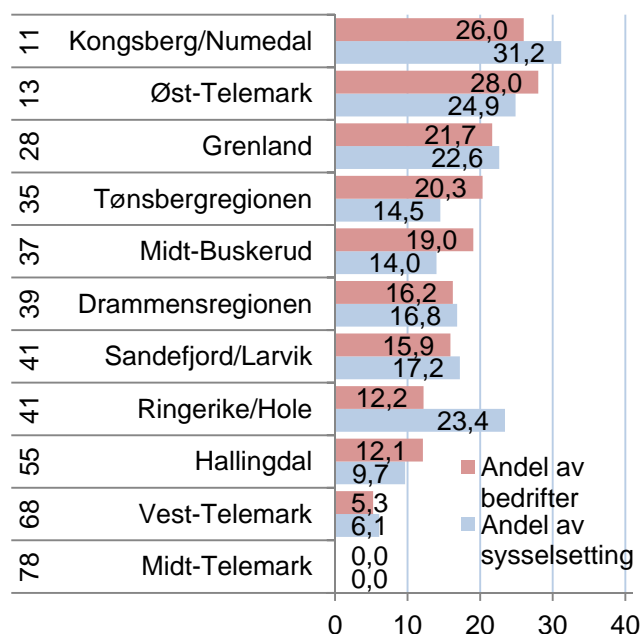
Internasjonalisering i regionene

Regionene kan også måles med hensyn til internasjonalisering i næringslivet. I figur 53 ser vi hvordan regionene i BTV kommer ut.

Øst-Telemark er nummer 13 av de 83 regionene i landet når det gjelder internasjonalisering. Her var 28 prosent av bedriftene internasjonalt markedsorienterte.

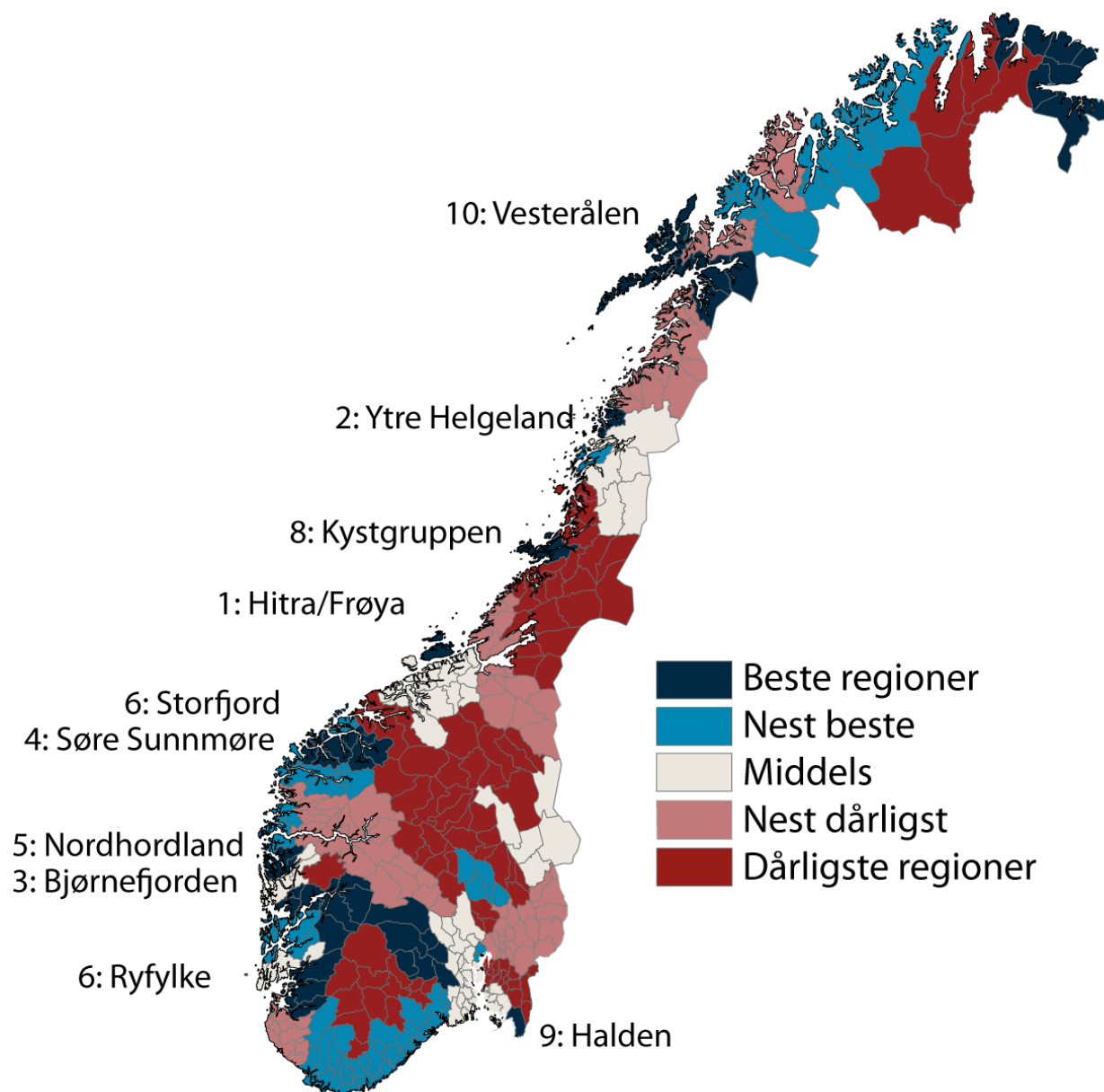
Grenland har også et internasjonalt orientert næringsliv, med rangeringsnummer 28 blant de 83 regionene i landet. 21,7 prosent av bedriftene hadde hovedmarked utenfor Norge.

Vest- og Midt-Telemark har et lite internasjonalt orientert næringsliv. Ingen av bedriftene i Midt-Telemark som har deltatt i undersøkelsen har svart at de har hovedmarkedet utenfor Norge.

Figur 53: Andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen i regionene i BTV som har hovedmarkedet utenfor Norge, samt andel av privat sysselsetting i bedrifter med hovedmarked utenfor Norge. Til venstre er regionens rangering blant de 83 regionene i landet.

Regionale mønstre for internasjonalisering

Figur 54: Variasjoner i internasjonalisering i næringslivet mellom de 83 politiske regionene.

Ni av de ti regionene med det mest internasjonale næringslivet finner vi langs kysten, fra Ryfylke til Vesterålen. Bare Halden sniker seg inn blant de ti mest internasjonale regionene fra Østlandet.

Kongsberg/Numedal er nesten med blant de ti mest internasjonale regionene som nummer 11, mens Øst-Telemark er nummer 13.

Grenland hører til blant de nest mest internasjonale regionene, mens Midt- og Vest-Telemark er blant de minst internasjonale.

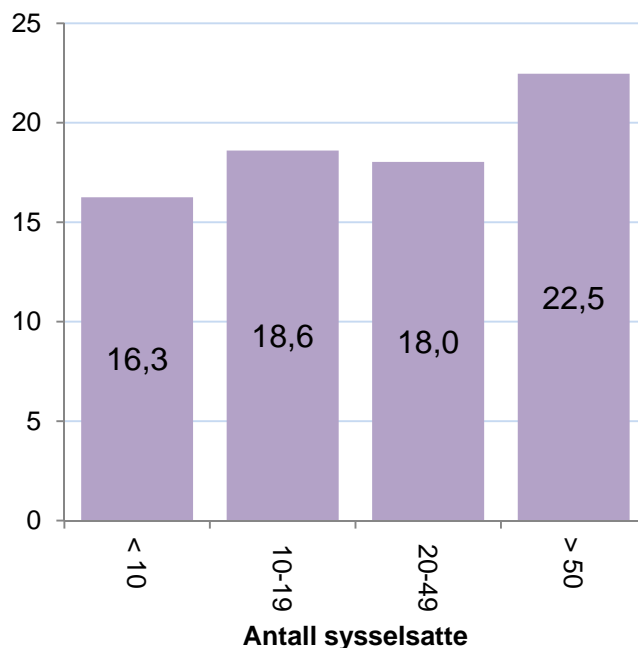
Innovasjon og bedriftenes størrelse

Er det en sammenheng mellom bedriftenes størrelse og sannsynligheten for at de er innovative?

I figur 55 ser vi hvordan andel bedrifter med produktutvikling varierer med størrelsen på bedriftene, målt med antall sysselsatte. Blant bedrifter med over 50 sysselsatte oppga 22,5 prosent at de hadde introdusert nye produkter. Blant bedrifter med mindre enn 10 ansatte oppga 16,3 prosent at de hadde hatt produktutvikling.

Det er tilsynelatende en sammenheng mellom bedriftenes størrelse og innovasjon. Store bedrifter har høyere sannsynlighet for å være innovative enn små bedrifter.

Store bedrifter har større ressurser og har dermed lettere for å kunne sette av midler til utvikling. Store bedrifter har også ofte et større produktspekter og dermed også flere produkter som vil kunne trenge fornying.

Figur 55: Prosentvis andel bedrifter med produktutvikling, gruppert etter bedriftenes størrelse.

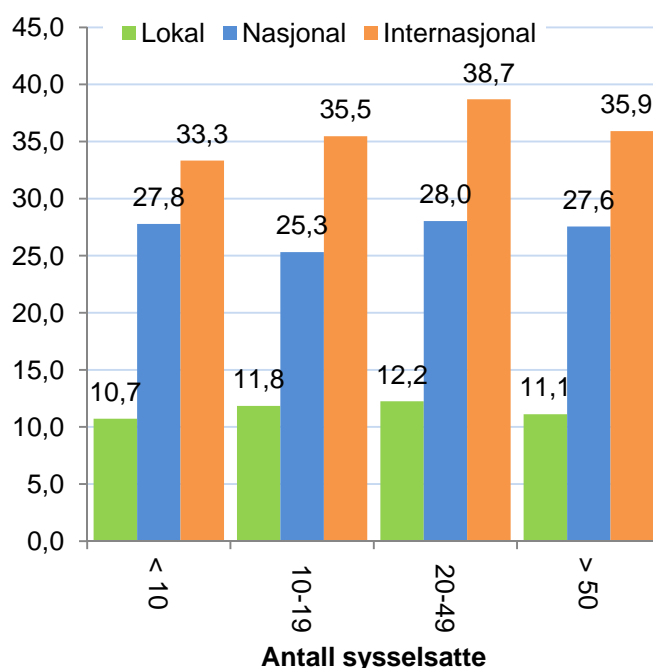
Innovasjon, størrelse og internasjonalisering

I figur 56 ser vi hvordan andel bedrifter med produktutvikling varierer mellom bedrifter med ulik størrelse og ulik markedsorientering. Vi kan se at det er en sterk sammenheng mellom markedsorientering og innovasjon. Bedrifter med hovedmarkedet utenfor Norge har langt høyere sannsynlighet for produktinnovasjon enn de andre. Bedrifter med et nasjonalt marked har også langt høyere andel innovative bedrifter enn bedrifter med et lokalt marked.

Det er imidlertid liten forskjell i andelen innovative bedrifter i ulik størrelse.

Markedsorienteringen til bedriften synes dermed å være langt viktigere enn størrelsen for om bedriften er innovativ.

De store bedriftene er oftere internasjonalt orientert, mens de minste ofte er lokalt orientert. Det er årsaken til at vi fikk den tilsynelatende positive sammenhengen mellom størrelse og innovasjon i figur 55.

Figur 56: Prosentvis andel bedrifter med produktutvikling, gruppert etter størrelse og markedsinnretning.

5.5 Innovasjonsklima

Hvis et fylke har høy innovasjonsfrekvens på grunn av at de har et næringsliv med mange bedrifter og foretak i bransjer med høy innovasjon, kan dette gi et litt feilaktig bilde av hvor sterk fylket er på innovasjon. Vi ønsker derfor å se på hvordan fylkene gjør det når vi tar hensyn til bedriftenes bransje og størrelse målt i antall ansatte. Dette har vi gjort gjennom logistiske regresjoner der de enkelte innovasjonsindikatorerne er brukt som avhengig variabel. Resultatet kan brukes til å se hvor høy andel innovasjonsforetak de enkelte fylkene har, gitt bransjestruktur og størrelse. Dette kaller vi innovasjonsklima. Hvis et fylke har høy innovasjonsandel gitt bransje og størrelse, betyr det at regionen har et sterkt innovasjonsklima.

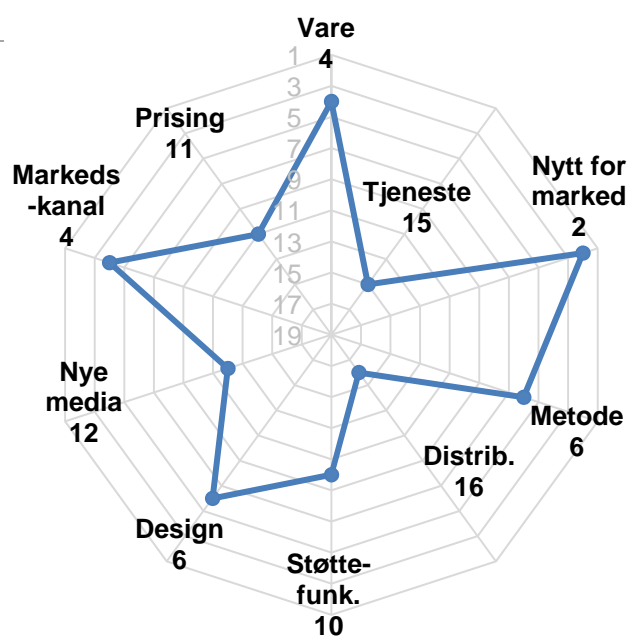
I figur 57 ser vi rangeringen til Telemark for de ulike indikatorene når vi tar hensyn til bedriftenes bransje og størrelse. Telemark gjør det veldig bra for flere indikatorer, som innovasjoner som er nytt for markedet og innovasjon i varer. Det betyr at Telemark har høy innovasjon gitt bransjestrukturen.

Innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima er ikke direkte sammenlignbart, siden datagrunnlaget er litt uliktⁱⁱⁱ.

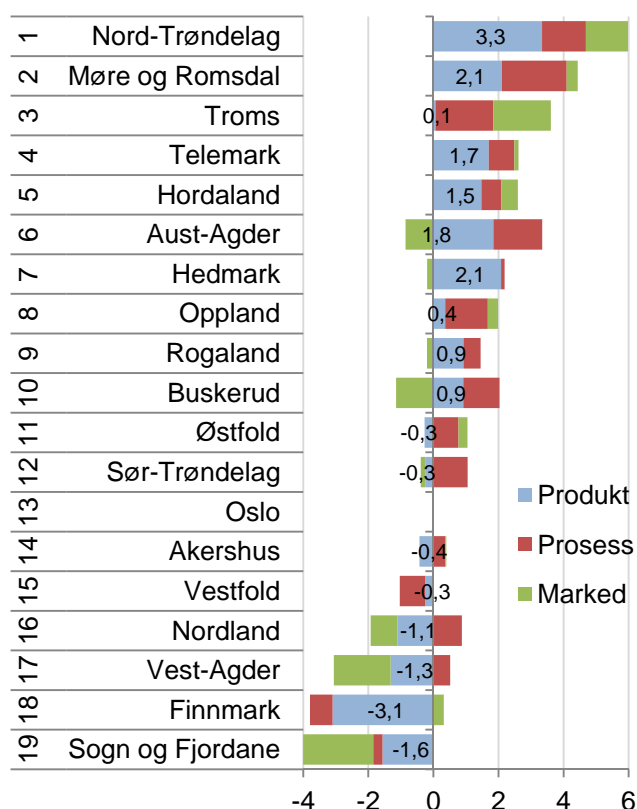
Figur 58 viser de standardiserte koeffisientene fra regresjonen for samlegruppene. Verdiene er vektet på samme måte som tidligere, som blant annet betyr at produktinnovasjon får høyest betydning. Oslo er brukt som referansefylke. Verdiene til Oslo er derfor null og betyr at Oslo er ”utgangspunktet”. Fylker som har positive verdier har bedre innovasjonsklima enn Oslo. Verdiene gir en indikasjon på hvor viktig de ulike innovasjonstypene er for den samlede rangeringen.

Nord-Trøndelag har sterkest innovasjonsklima, og det er spesielt innenfor produktinnovasjon Nord-Trøndelag gjør det bra. Møre og Romsdal kommer på andreplass. Begge disse fylkene hadde også høy innovasjonsfrekvens. Troms og Telemark på de to neste plassene gjør det derimot bra for innovasjonsklima, men hadde ikke høy innovasjonsfrekvens.

Oslo og Akershus var på topp for innovasjonsfrekvens, men har svakt innovasjonsklima.

Figur 57: Telemarks rangering for innovasjonsklima på de ulike innovasjonsindikatorerne.

Figur 58: Innovasjonsklima for fylkene. Vektete standardiserte koeffisienter for de tre hovedgruppene innovasjonsindikatorer.

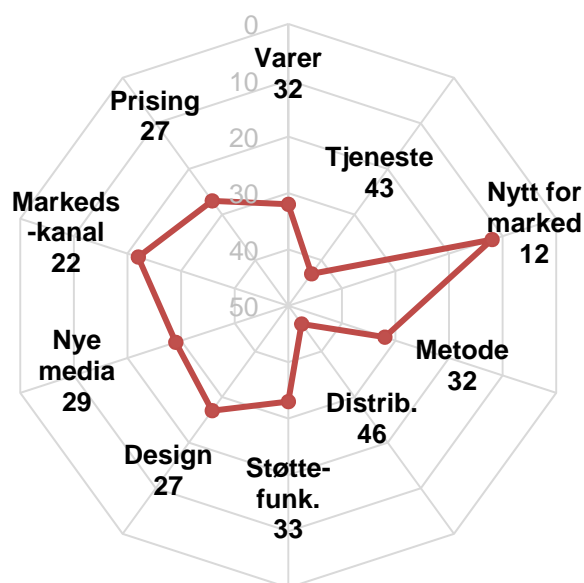
Innovasjonsklima i Grenland

Figur 59 viser hvordan Grenland kommer ut på rangeringen for innovasjonsklima for de ulike indikatorene.

Grenland kommer på 12. plass for klima for produktinnovasjon som er nytt for markedet. Grenland hadde under middels frekvens for denne indikatoren.

Grenland gjør det godt over middels for alle markedsindikatorene, der Grenland er rangert fra 22. til 29. plass.

Grenland gjør det under middels på kun to indikatorer; innovasjon i tjenester og metoder for lagring, levering eller distribusjon.

Figur 59: Grenlands rangering for innovasjonsklima med hensyn til de ti indikatorene for innovasjon.

Rangering av regionene samlet

I figur 60 ser vi rangeringen til regionene for de tre hovedtypene innovasjon og samlet.

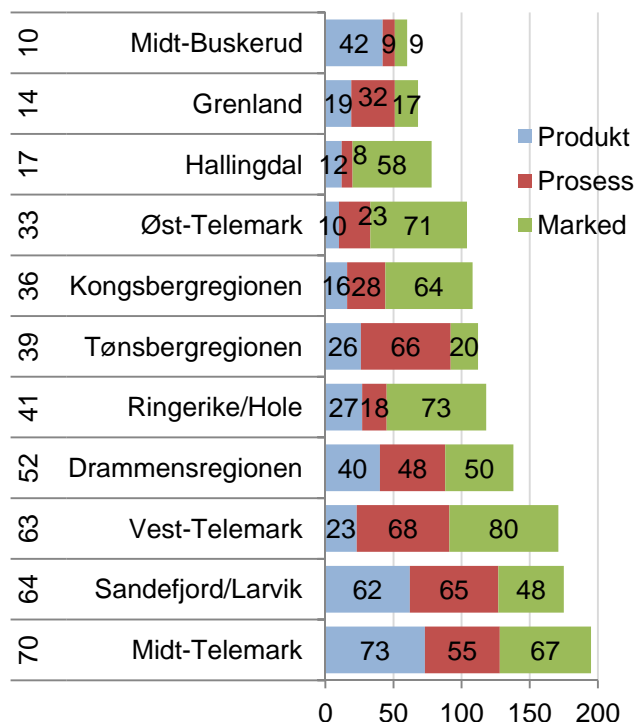
Grenland er regionen med det 14. sterkeste innovasjonsklimaet i Norge. Bare Midt-Buskerud har sterkere innovasjonsklima i BTV.

Grenland gjør det betydelig bedre på innovasjonsklima enn for innovasjonsfrekvens, der Grenland ble rangert som nummer 31. Grenland har et sterkt innovasjonsklima for produktinnovasjon og markedsinnovasjon, og gjør det også over middels for prosessinnovasjon.

Øst-Telemark er også rangert over middels, som nummer 33 for innovasjonsklima.

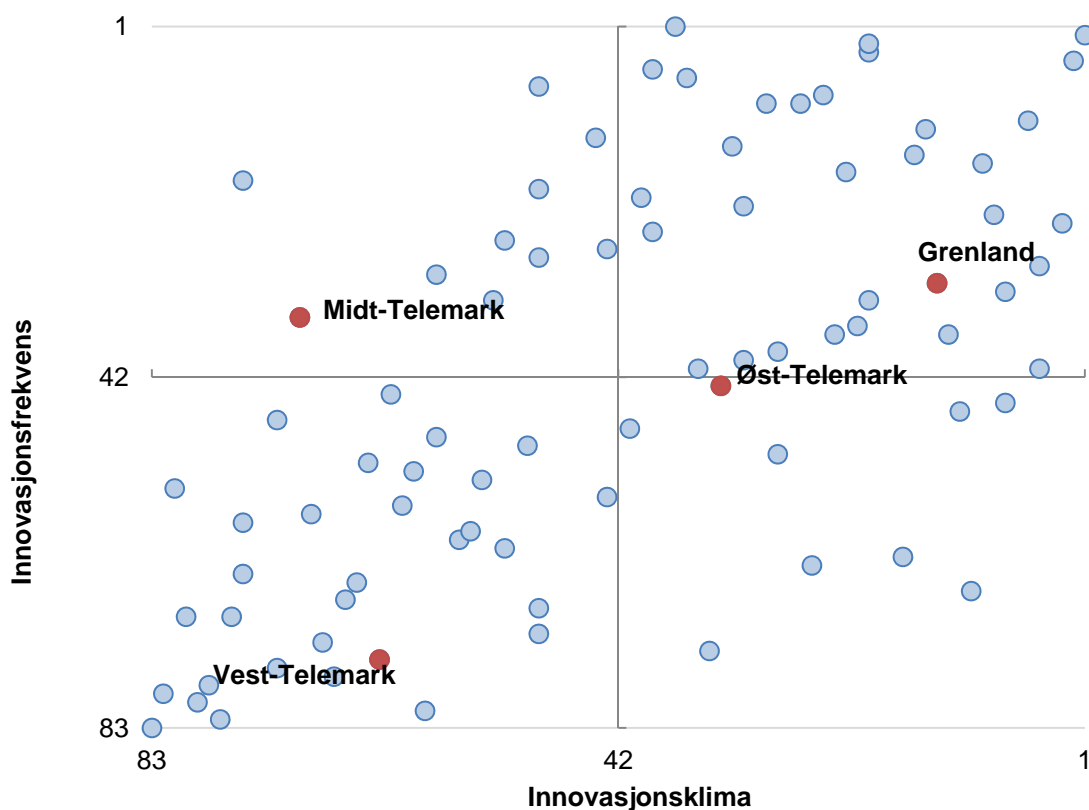
Vest-Telemark er på 63. plass. Dette er likevel bedre enn for innovasjonsfrekvens.

Midt-Telemark hadde en sterk plassering for innovasjonsfrekvens, men havner på plass nummer 70 for innovasjonsklima. Det er spesielt det svake klimaet for produktinnovasjon som trekker ned.

Figur 60: Rangering for innovasjonsklima for de tre hovedtypene innovasjon for regionene i BTV. Samlet rangering blant landets 83 regioner vist til venstre.

Innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima

Figur 61: Regionenes rangering for samlet innovasjonsklima og innovasjonsfrekvens.

I figur 61 har vi vist rangeringen for innovasjonsklima og innovasjonsfrekvens i samme diagram. Det er interessant å se dette i sammenheng, til tross for at de to ikke er direkte sammenlignbare.

Innovasjonsfrekvensen vises på den loddrette akse. Øverst i diagrammet vises regionene med høyest innovasjonsfrekvens, mens de med lavest innovasjonsfrekvens er vist nederst i diagrammet. Akse krysser i midten av diagrammet, slik at regionene over akse har over middels innovasjonsfrekvens. På den vannrette akse vises innovasjonsklima. Regionene med svakest innovasjonsklima vises til venstre i diagrammet, mens regionene med sterkest innovasjonsklima vises til høyre. Denne akse krysser også i midten, slik at regionene til høyre for akse har over middels innovasjonsklima.

De mest vellykkede regionene befinner seg i øvre høyre kvadrant. Disse har både over middels inno-

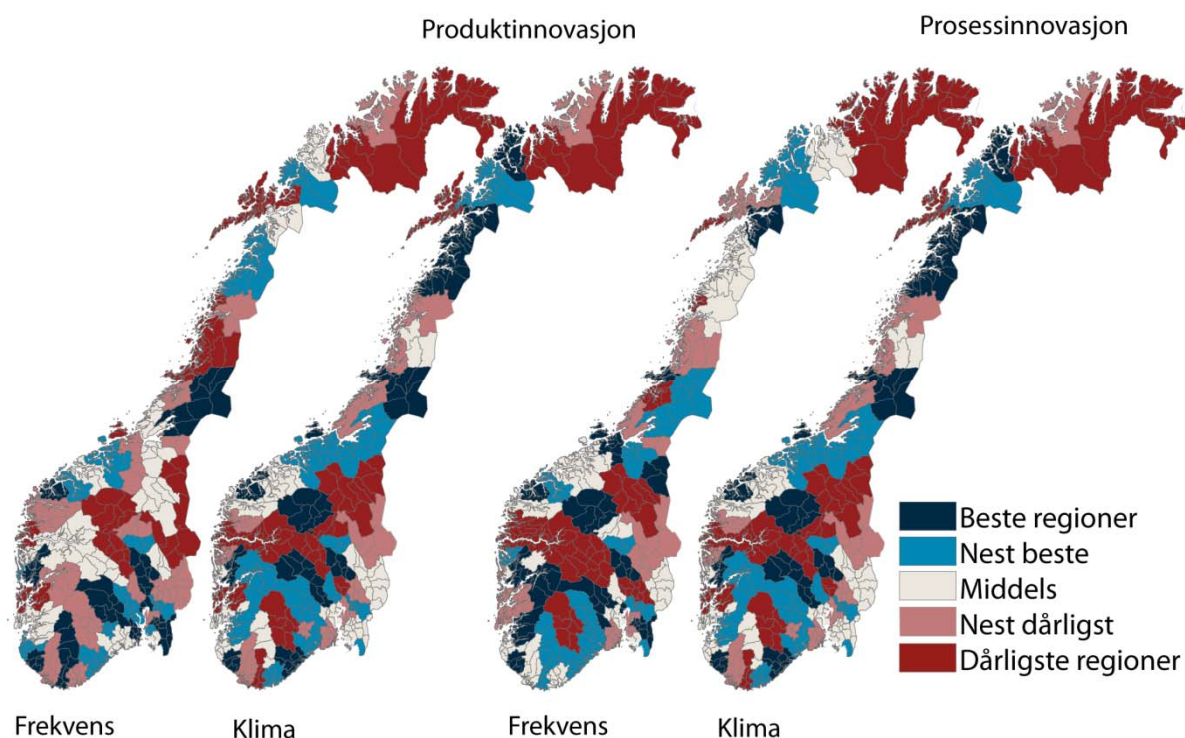
vasjonsklima og innovasjonsfrekvens. Grenland havner i denne gruppen.

I øvre venstre kvadrant er de regionene som har høy innovasjonsfrekvens, men svakt innovasjonsklima. Disse har en bransjestruktur med høy innovasjonsfrekvens, men er ikke sterke innovasjonsregioner når man tar hensyn til bransje og størrelse. Midt-Telemark befinner seg i denne gruppen.

I nedre høyre kvadrant er regionene som har under middels innovasjonsfrekvens, men over middels innovasjonsklima. Disse regionene har en mindre gunstig bransjestruktur, men har høy innovasjon. Øst-Telemark er her, men er ikke langt unna å være middels for innovasjonsfrekvens. Med en plass bedre på denne akse, ville Øst-Telemark vært i den beste kvadranten.

I nedre venstre kvadrant er de regionene med både lav innovasjonsfrekvens og svakt innovasjonsklima. Vest-Telemark i denne kategorien.

Regionale trender

Figur 62: Innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima for produkt og prosessinnovasjon i regionene.

I figur 62 har vi sammenliknet innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima for gruppene produktinnovasjon og prosessinnovasjon i regionene.

Flere regioner på Vestlandet har et sterkt innovasjonsklima. De regionene som har sterkest innovasjonsklima for produktinnovasjon er Bjørnefjorden, Søre Sunnmøre og Osterfjorden.

Sentrale regioner på Østlandet, som har høy innovasjonsfrekvens, har et langt svakere innovasjonsklima. En gunstig bransjestruktur gir en høy innovasjonsfrekvens.

Det er mange distriktsregioner som har et sterkt innovasjonsklima for produktinnovasjon. Deler av Telemark, Buskerud og Hedmark kommer godt ut for innovasjonsklima.

For prosessinnovasjon kommer også mange Vestlandsregioner godt ut for innovasjonsklima. Regionene som har sterkest innovasjonsklima er Søre Sunnmøre og Bjørnefjorden, som også har sterkt innovasjonsklima for produktinnovasjon. Tredje

sterkeste region for prosessinnovasjon gitt bransje og størrelse er Hitra/Frøya. Denne regionen har ikke sterkt innovasjonsklima for produktinnovasjon. Hitra/Frøya har en vellykket fiskeriindustri, der det først og fremst er på prosessiden man har mulighet til å innovere.

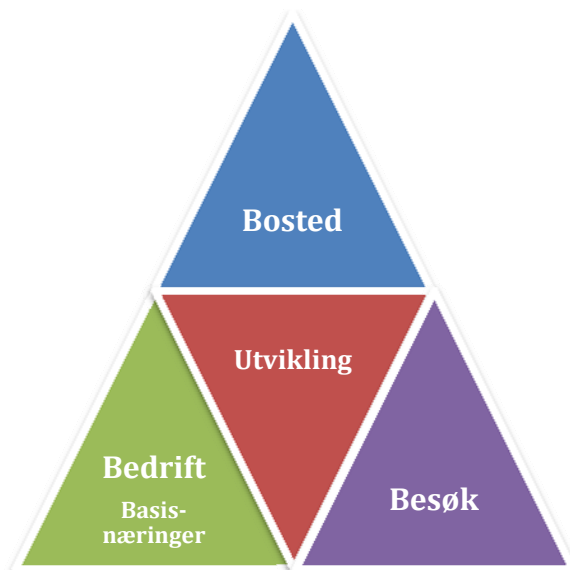
En rekke distriktsregioner i Sør-Norge viser seg å ha et betydelig sterkere innovasjonsklima enn innovasjonsfrekvens for prosessinnovasjon. Flere distriktsregioner på Østlandet kommer høyt ut på klima for prosessinnovasjon, som Nord-Gudbrandsdal, Hallingdal og Midt-Buskerud.

Finnmark gjør det dårlig både for innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima. Enkelte regioner i Troms og Nordland kommer imidlertid bedre ut for innovasjonsklima.

Generelt er det ikke lett å finne mønstre i innovasjonsgraden mellom regionene i Norge. Det betyr at innovasjonen i næringslivet ikke følger landsdelene, men er spredt rundt i landet.

6. Attraktivitetspyramiden

Attraktivitetspyramiden er en modell for å forstå steders utvikling, vekst eller nedgang. Samtidig er Attraktivitetspyramiden et verktøy for å utvikle strategier for stedsutvikling. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at steder utvikler seg i henhold til deres attraktivitet langs tre dimensjoner: Besøk, bosted og bedrifter. Den første versjonen av Attraktivitetspyramiden ble utviklet i 2010. I denne rapporten presenterer vi den nye versjonen – som beholder de samme prinsippene, men med noen metodiske forbedringer^{iv}.

Attraktivitetspyramiden forklarer steders vekst som et resultat av tre typer attraktivitet: Bedrifts-, besøks- og bostedsattraktivitet.

Bedriftsdimensjonen fokuserer på steders attraksjonskraft som produksjonssted for varer og tjenester som kan eksporteres til andre steder. Dette er produksjon knyttet til naturressurser, som landbruk, fiske og utvinning, vareproduserende industri og teknologiske tjenester. Vi kaller dette basisnæringer. Mange steder er basert på denne typen attraktivitet, ved at de har hatt gunstige betingelser for primærnæringer, eller for industriproduksjon gjennom nærhet til råvarer eller kraft. I dag er teknologiske tjenester en type produksjon som kan selges over lange avstander, hvor råstoffet er kompetent arbeidskraft. Teknologiske tjenester er en raskt voksende næring som har helt andre lokaliseringsbetingelser enn naturbasert næring og industri.

Mange steder har også vokst fram gjennom å være attraktive for besøk. Ofte har denne attraktiviteten

oppstått gjennom at steder har vært knutepunkter for kommunikasjoner. Attraktivitet for besøk skaper mange arbeidsplasser i næringer som er avhengige av direkte salg til kunder. Dette er næringer som tradisjonelt reiseliv, butikkhandel, aktiviteter, underholdning og kultur.

Attraktivitet som bosted er historisk sett en ny type attraktivitet, som etter hvert har blitt den tredje viktige drivkraften. Etter hvert som stadig flere pendler mellom bosted og arbeidssted har noen steder kunnet vokse utelukkende gjennom å være attraktive som bosteder. Slike steder har gjerne stor utpendling til naboregioner. For å måle attraktivitet som bosted bruker vi Attraktivitetsbarometeret. Attraktivitetsbarometeret måler steders tiltrekningskraft for innflytting når effekten av arbeidsplassveksten er trukket fra.

I dette kapitlet vil vi presentere de tre attraktivitetstypene hver for seg, og til slutt se på noen vekstfaktorer som ikke fanges opp av modellen.

6.1 Viktige trender

De siste ti årene har antall arbeidsplasser i basisnæringene sunket i Norge. Basisnæringene er industri, primærnæring og teknologiske tjenester. Basisnæringene er følsomme for konjunkturer og svinger mer enn andre.

Antall arbeidsplasser i besøksnæringene, som er næringer innenfor reiseliv, aktiviteter og handel, har økt med 14 prosent fra 2000 til 2010.

Arbeidsplasser knyttet til lokal bosetting øker mest. Dette er arbeidsplasser i kommunene og private arbeidsplasser i undervisning og helse og omsorg.

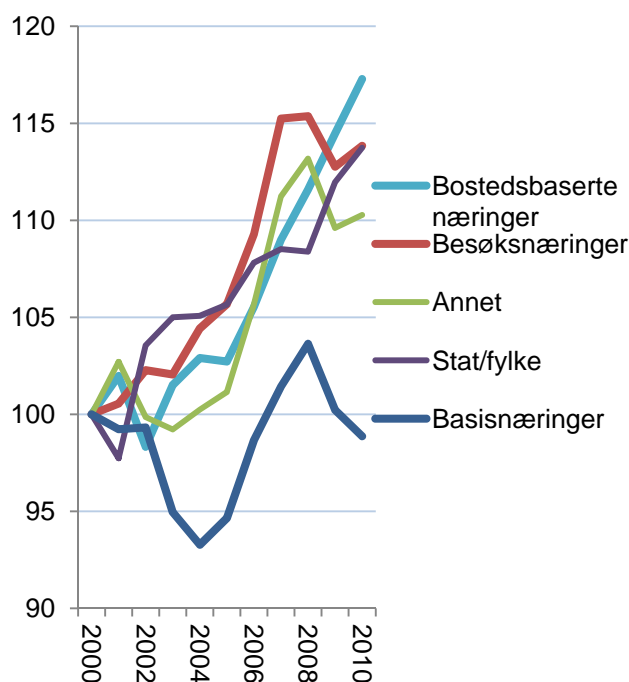
Disse tre typene av arbeidsplasser er knyttet til hver sin akse i attraktivitetspyramiden. Etter hvert som bostedsbaserte næringer og besøksnæringer vokser, blir attraktivitet for besøk og bosetting gradvis mer viktig, mens attraktivitet for bedrifter i basisnæringene gradvis blir mindre enerådende. Tidligere var regional utvikling sterkt fokusert på konkurranseutsatte næringer i basisnæringene. I dag må en også ta hensyn til de andre attraktivitetsdimensjonene.

Sammensetningen av arbeidsplassene

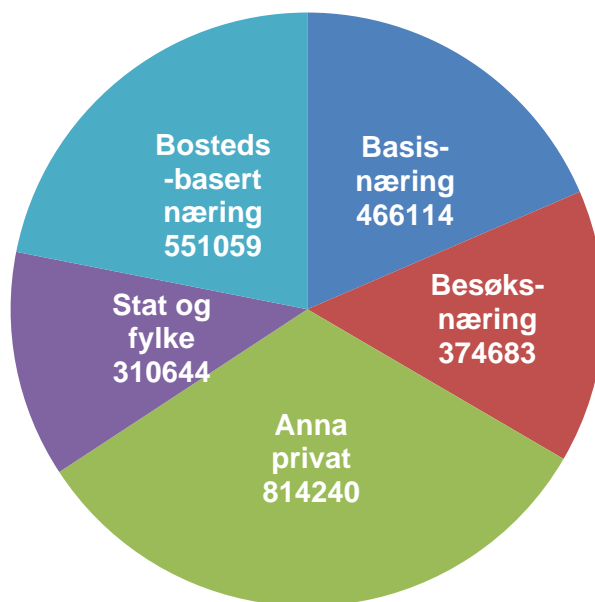
I figur 64 viser vi hvordan de ulike kategoriene av arbeidsplasser er fordelt i Norge i 2010.

Basisnæringene teller 466 000 arbeidsplasser, og er fremdeles større enn besøksnæringene, som har 375 000 arbeidsplasser. De bostedsbaserte næringene har i dag flere arbeidsplasser enn basisnæringene, men i 2000 var basisnæringene større enn de bostedsbaserte næringene.

Andre private næringer er hovedsaklig tjenester som ikke er direkte konkurranseutsatte. Både arbeidsplasser i stat/fylke og de andre næringene er ofte senterfunksjoner som er konsentrert til de største byene og regionale sentra. I våre analyser blir veksten i disse arbeidsplassene på et sted betraktet som en funksjon av stedets attraktivitet i sum langs de tre aksene. Men her vil også veksten kunne variere en del. Dette vil vi se nærmere på i kapittel 7.1.

Figur 63: Utvikling i antall arbeidsplasser i Norge i basisnæringer, besøksnæringer og bostedsbaserte næringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 64: Fordeling mellom ulike kategorier av arbeidsplasser i Norge i 2010.

6.2 Bedriftsattraktivitet

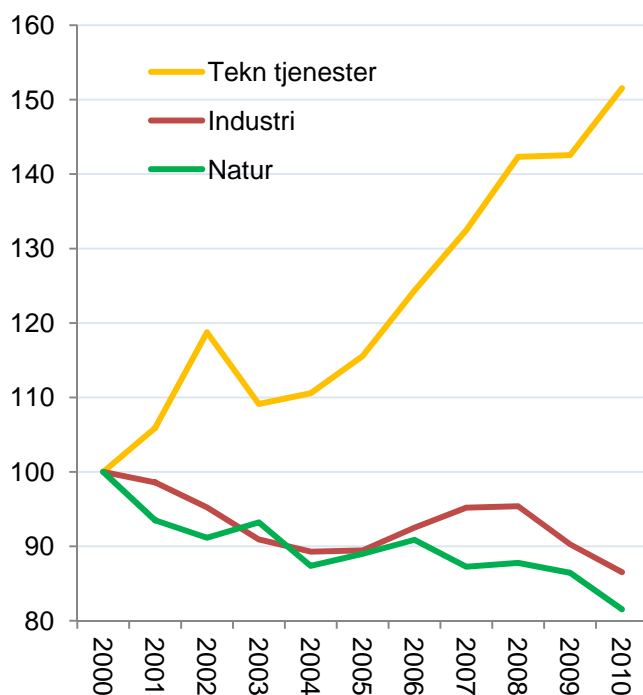
Begrepet bedriftsattraktivitet forsøker å fange opp at mange steder har grodd opp på grunn av at det har vært gunstig å produsere varer og tjenester for salg til andre regioner. Mange steder i Norge har en slik historisk bakgrunn, enten i naturressurser som fisk og landbruksarealer eller tilgang på kraft eller havner. Etter hvert har teknologibaserte tjenester vokst opp til en betydelig næring. Dette er tjenester som ikke er lokale, men som også selges i et nasjonalt eller internasjonalt marked.

Vi kaller disse næringene basisnæringer. Vi kunne ha brukt begrepet konkurranseutsatte næringer, men mange vil hevde at landbruket ikke er konkurranseutsatt. Landbruksproduksjonen i Norge er imidlertid ikke lokalt basert, fordi produktene stort sett omsettes utenfor de stedene hvor produksjonen foregår.

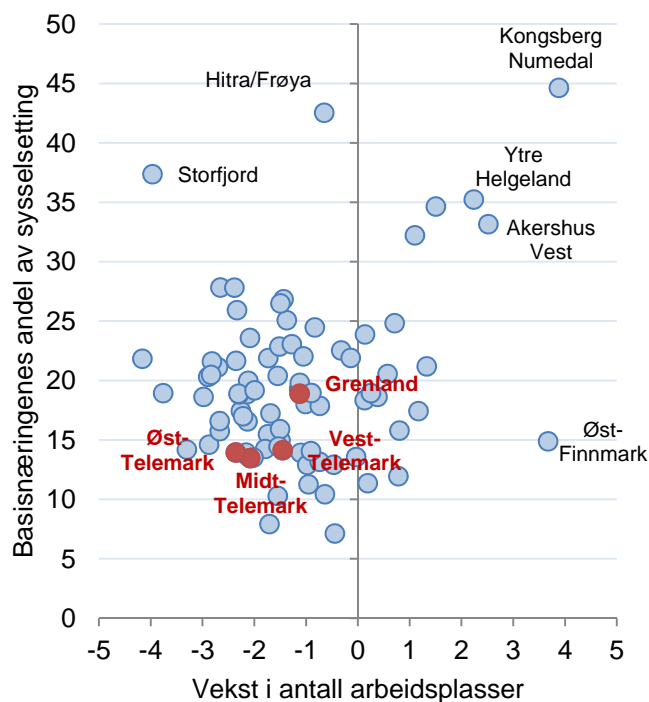
Mens naturbaserte næringer, i hovedsak primærnæringene, og industrien har synkende sysselsetting, øker sysselsettingen i de teknologiske tjenestene sterkt. Distriktene har et fortrinn når det gjelder industri og naturbasert næring, ettersom de har tilgang til arealer og naturressurser. For teknologiske tjenester er det kompetente hoder som er råvarene. Disse finnes det flest av i byene. Denne utviklingen er en av drivkreftene til sentraliseringen.

I figur 66 har vi vist nivå og vekst for basisnæringene i regionene i Norge. Kongsberg/Numedal har både høyest konsentrasjon av basisnæringer, og har samtidig hatt sterkest vekst. Når vi beregner veksten har vi målt veksten i antall prosentpoeng av samlet sysselsetting i regionen. Veksten i Kongsberg/Numedal tilsvarer dermed nesten fire prosent av samlet sysselsetting i regionen.

Regionene i Telemark har alle hatt nedgang i antall arbeidsplasser i de tre siste årene, og ligger derfor til venstre. Nedgangen har ikke vært spesielt sterk, og de fleste regionene har hatt nedgang i denne perioden. Grenland har høyest konsentrasjon av basisnæringer av regionene i Telemark, og ligger derfor øverst av regionene i Telemark, men vi kan se at mange regioner har langt høyere andel basisnæringer. Øst-Telemark har hatt den sterkeste nedgangen i arbeidsplasser i basisnæringene de siste tre årene. Grenland har mistet relativt sett færrest arbeidsplasser, men flest i absolutte tall. Grenland har tapt svært mange basisarbeidsplasser tidligere.

Figur 65: Utvikling i antall arbeidsplasser i perioden 2000-2010 i Norge i forskjellige kategorier av basisnæringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 66: Andel samlet sysselsetting og vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringer i prosentpoeng av samlet sysselsetting siste tre år for de 83 regionene i landet.

Nivå av basisnæringene

I figur 67 ser vi hvordan basisnæringene er fordelt på de tre kategoriene. Industrien er den største næringen av disse på landsbasis, og er også den største næringen i alle regionene i BTV.

Kongsberg/Numedal har spesielt høy konsentrasjon av industri, tilsvarende 38,6 prosent av samlet sysselsetting i regionen. Det er høyest av alle regionene i landet.

Grenland har nest høyest konsentrasjon av basisnæringene av regionene i BTV, men det er ikke særlig forskjell på nivået i Grenland og regioner som Ringerike/Hole og Tønsbergregionen. Rangeringen 40 for Grenland er bare to plasser over middels. Industriarbeidsplassene i Grenland utgjør nå 13,7 prosent av samlet antall sysselsatte i regionen. Grenland har ganske høy konsentrasjon av teknologiske tjenester, som nå utgjør fire prosent av samlet sysselsetting. Dette er faktisk den niende sterkeste konsentrasjonen i landet, og Grenland er dermed inne blant de ti sterkeste teknologiregionene.

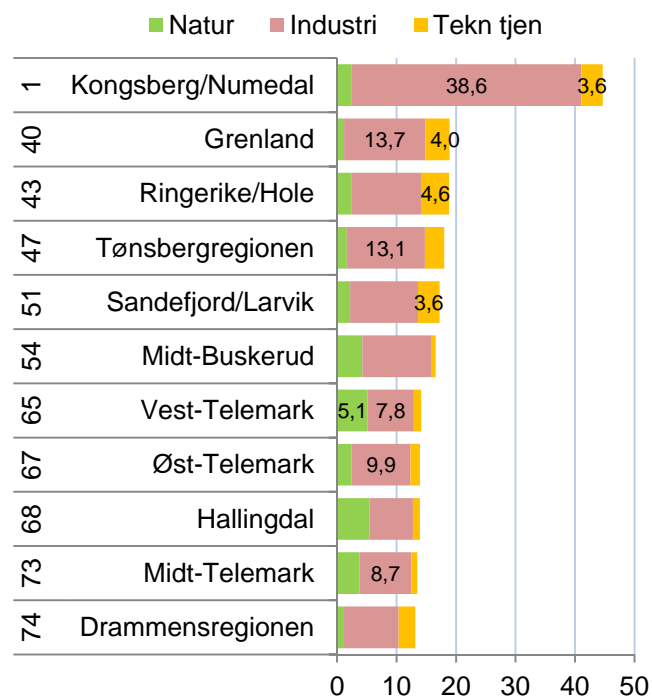
De andre tre regionene i Telemark er ganske like. Vest-Telemark har forholdsvis høy konsentrasjon av naturbaserte næringer, som i all hovedsak er landbruk.

Utvikling i basisnæringene i Grenland

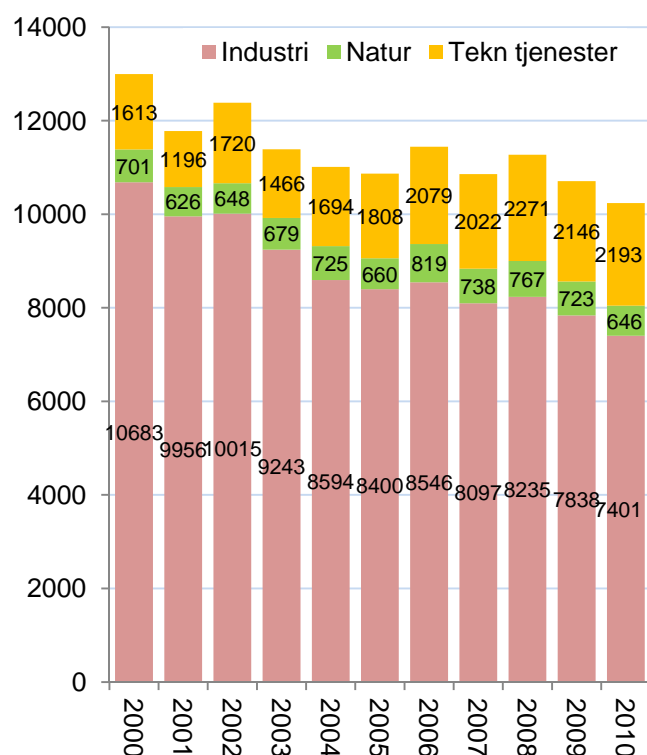
I figur 68 ser vi hvordan antall arbeidsplasser i de ulike kategoriene av basisnæringene har utviklet seg i Grenland.

I 2010 fortsatte nedgangen i antall industriarbeidsplasser i Grenland, og det forsvant 437 arbeidsplasser. Fra 2000 til 2010 reduserte industrien i Grenland antall arbeidsplasser med 3 282. På samme tid har Grenland hatt en økning på 580 arbeidsplasser i teknologiske tjenester.

Antall arbeidsplasser i teknologisk tjenester økte ganske raskt fram til 2008, spesielt i IT, men har ikke hatt vekst etter dette.

Figur 67: Antall arbeidsplasser i prosent av samlet sysselsetting i de tre kategoriene av basisnæringene i 2010. Rangering blant de 83 regionene i landet er vist til venstre.

Figur 68: Utvikling i antall arbeidsplasser i de tre kategoriene av basisnæringene i Grenland i perioden 2000-2010.

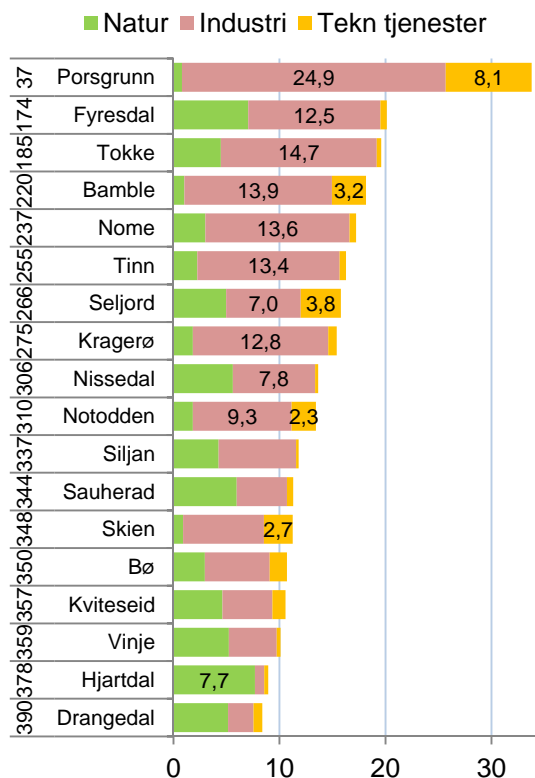
Nivå kommuner

I Telemark er det bare Porsgrunn som er en utpreget bedriftskommune. Porsgrunn er nummer 37 av de 430 kommunene i landet når det gjelder konsentrasjon av basisnæringer. Antall arbeidsplasser i basisnæringene i Porsgrunn tilsvarer 33,8 prosent av antall sysselsatte i kommunen.

Fyresdal og Tokke har over middels andel av sine sysselsatte i basisnæringer i egen kommune, men er ikke mye over middels.

Alle de andre kommunene har lavere andel basisnæringer enn middels. Også tidligere industrikommuner som Tinn og Notodden har lavere andel basisnæringer enn middels.

De teknologiske tjenestene utgjør mindre andel av arbeidsplassene, men er interessante fordi dette er vekstnæring. I Porsgrunn utgjør arbeidsplassene i teknologiske tjenester 8,1 prosent av sysselsettingen i kommunen. Det er faktisk bare 12 kommuner i landet med høyere konsentrasjon. Seljord har den nest høyeste konsentrasjonen av teknologiske tjenester med sine 3,8 prosent, og er med det nummer 50.

Figur 69: Antall arbeidsplasser i basisnæringene i prosent av samlet sysselsetting i 2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet er vist til venstre.

Vekst kommuner

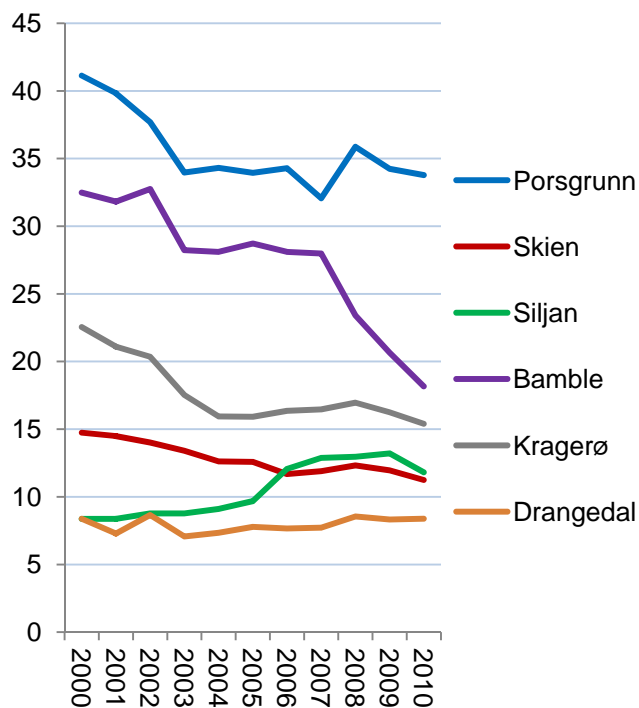
De fleste kommunene i Telemark har hatt nedgang i basisnæringene de siste tre årene. Basisnæringene har også hatt nedgang på landsbasis, og mindre enn en fjerdedel av kommunene har hatt vekst.

Porsgrunn har hatt vekst både i industriarbeidsplasser og i teknologiske næringer de siste tre årene. Porsgrunn er nummer 40 i landet med hensyn til vekst i basisnæringene de siste tre årene.

Bamble har hatt en dramatisk nedgang i basisnæringene, og det er industrien som står for nedgangen. Nedgangen i Bamble etter 2000 tilsvarer hele 14,3 prosent av samlet sysselsetting.

Kragerø og Skien hadde også nedgang tidligere, men her har antall arbeidsplasser stabilisert seg.

Siljan og Drangedal har ikke hatt nedgang, men i disse kommunene betyr basisnæringene mindre.

Figur 70: Utvikling i antall arbeidsplasser i basisnæringene i prosent av samlet sysselsetting i kommunene i Grenland i perioden 2000-2010.

6.3 Besøksattraktivitet

Noen steder har stor trafikk av personer som kommer på besøk av ulike årsaker. Slike steder får mange ekstra arbeidsplasser i besøksnæringene. Som besøksnæringer regner vi med virksomheter hvor kunden må møte opp personlig. Turisme er en typisk besøksnæring, og er knyttet opp til bransjene overnatting og servering, og i økende grad til underholdning, kultur og aktiviteter. All butikkhandel er også besøksnæringer. I Norge er butikkhandelen den største av besøksnæringene.

Antall arbeidsplasser innen overnatting har sunket ganske sterkt de siste ti årene. Handel og servering er næringer som vokser, mens aktivitetsnæringene vokser svært raskt. Dette avspeiler en dreining fra tradisjonell overnatting til aktiviteter, kultur og underholdning.

Noen steder har en ”negativ besøksbalanse”, som fører til handelslekkasje. Når vi beregner nivået til steders besøksnæringer, trekker vi fra de arbeidsplassene som er antatt å betjene de som bor på stedet. Dermed vil noen steder få et nivå som er under null.

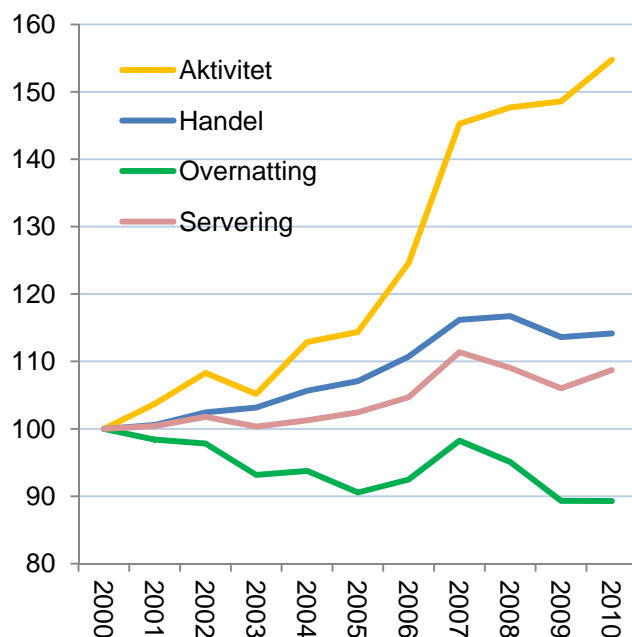
I figur 72 ser vi hvordan regionene i Norge fordeler seg med hensyn til nivået på besøksnæringene og veksten de siste tre årene.

Hallingdal har det høyeste nivået, og 11 prosent av sysselsettingen i regionen er beregnet å komme av besøk utenfra. Besøksnæringene i Hallingdal har krympet de siste tre årene tilsvarende én prosent av sysselsettingen i regionen, mens Voss har hatt sterkest vekst av de store besøksregionene.

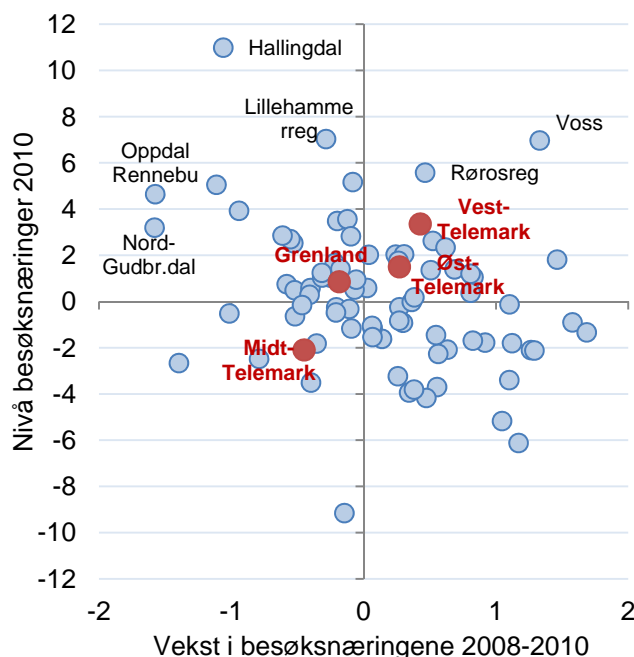
I Telemark er det Vest-Telemark som har høyest konsentrasjon av besøksnæringer. Vest-Telemark er nummer 11 av de 83 regionene i landet med hensyn til nivå på besøksnæringene. Vest-Telemark har også hatt vekst i besøksnæringene de siste tre årene. Øst-Telemark har også overskudd i besøksbalansen og vekst i besøksnæringene.

Grenland har litt over middels konsentrasjon i sine besøksnæringer, men litt nedgang.

Midt-Telemark har både et lavt nivå i besøksnæringene, og samtidig ganske stor nedgang.

Figur 71: Utvikling i antall arbeidsplasser i perioden 2000-2010 i Norge i forskjellige kategorier av besøksnæringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 72: Andel samlet sysselsetting og vekst i antall arbeidsplasser i besøksnæringer i prosentpoeng av samlet sysselsetting siste tre år for de 83 regionene i landet.

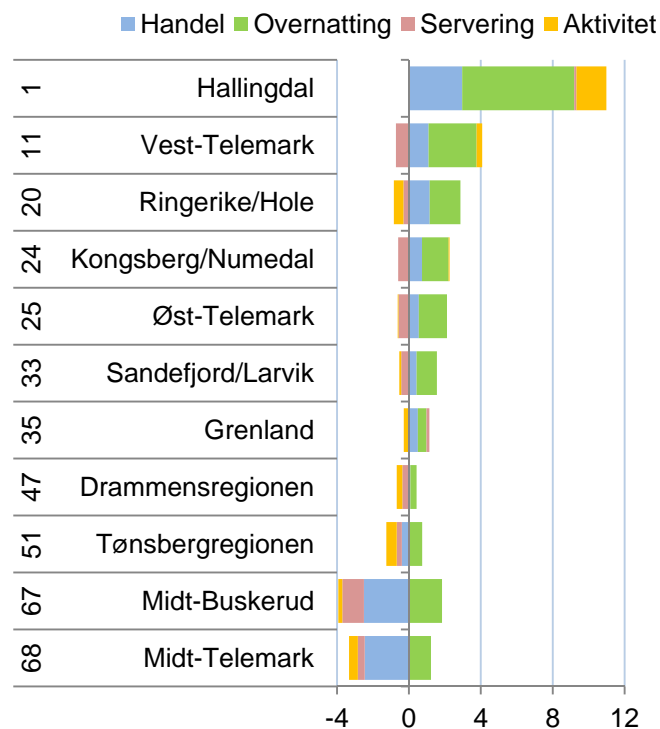
Besøksnæringene i regionene

Hallingdal er den mest utpregede besøksregionen i landet, og har overskudd på alle kategorier av besøksnæring. Vest-Telemark er nummer 11 i landet, og har overskudd på handel og aktiviteter, men forholdsvis lite servering. Det er altså distriktsregionene som har høyest konsentrasjon av besøksnæring.

Byregionene i BTV har omtrent nøytral besøksbalanse.

Noen regioner som Midt-Buskerud og Midt-Telemark havner i midten, og har negativ besøksbalanse. Her reiser de til byene for handel mens byfolka reiser forbi til hyttene på fjellet.

I Grenland er besøksnæringene litt større enn folketallet tilsier. Grenland blir rangert som nummer 35 av 83 regioner med hensyn til besøksnæringene.

Figur 73: Antall arbeidsplasser i prosent av samlet sysselsetting i de tre kategoriene av besøksnæring. Rangering blant de 83 regionene i landet er vist til venstre.

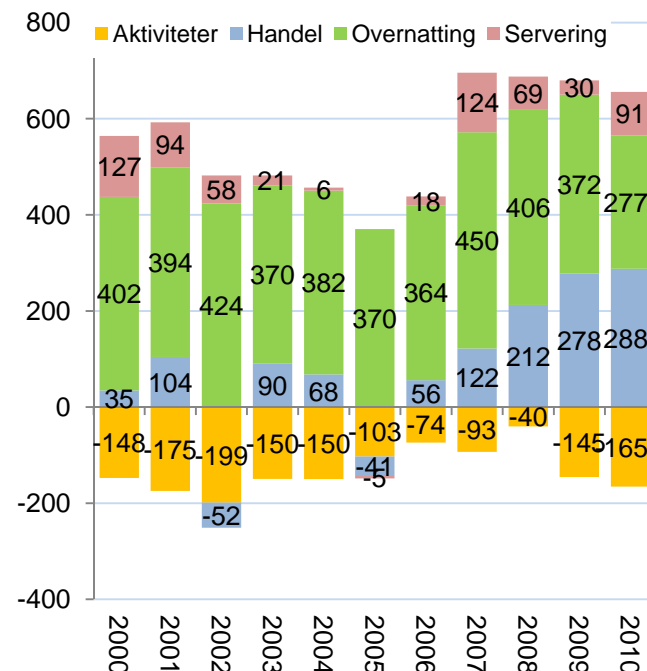
Utvikling i besøksnæringene

De ulike besøksnæringene i Grenland har forskjellig utvikling.

Grenland har hatt vekst i handelsnæringen de siste årene. I 2005 var det handelslekkasje. Etter det har handelsnæringen vokst relativt raskt, og har i 2010 et beregnet overskudd på 288 arbeidsplasser.

Antall arbeidsplasser i overnatting har sunket til 277 arbeidsplasser i 2010, fra 450 arbeidsplasser i 2007.

Grenland har forholdsvis mange arbeidsplasser i servering, men forholdsvis få arbeidsplasser i aktiviteter. Her har det ikke vært noen klar trend.

Figur 74: Utvikling i antall arbeidsplasser i de tre kategoriene av besøksnæring i Grenland i perioden 2000-2010.

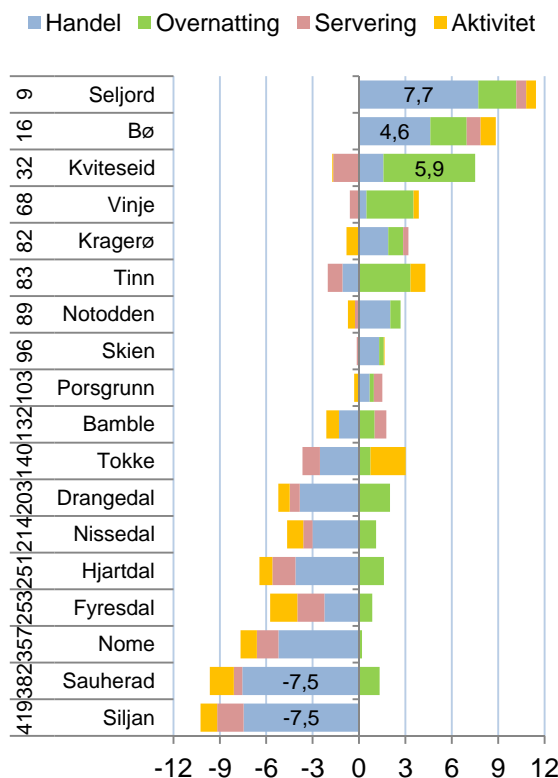
Besøksnæringer i kommunene

Seljord og Bø er de klart mest utpregede besøkskommunene i Telemark, og er rangert som nummer ni og 16 av de 430 kommunene i landet når det gjelder konsentrasjon av besøksnæring. Begge disse kommunene har overskudd i handel, aktiviteter og servering. Seljord er spesielt gode på handel. Seljord har et overskudd på handelen som gjør at samlet antall arbeidsplasser er 7,7 prosent høyere.

Kviteseid er størst på overnatting.

Sauherad og Siljan har store besøksunderskudd. Handelslekkasjen fra disse kommunene er stor, og gir et tap på 7,5 prosent i kommunenes samlede sysselsetting.

Byene Kragerø, Notodden, Skien og Porsgrunn er alle besøkssteder, og er rangert rundt plass nummer 100 av de 430 kommunene når det gjelder konsentrasjon av besøksnæringene. Byene i Norge er stort sett preget av å være attraktive for besøk, men byene i Telemark kommer langt etter byer som f. eks. Haugesund, Kristiansand og Tønsberg.

Figur 75: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i prosent av samlet sysselsetting i 2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet er vist til venstre.

Utvikling i besøksnæringene i kommunene

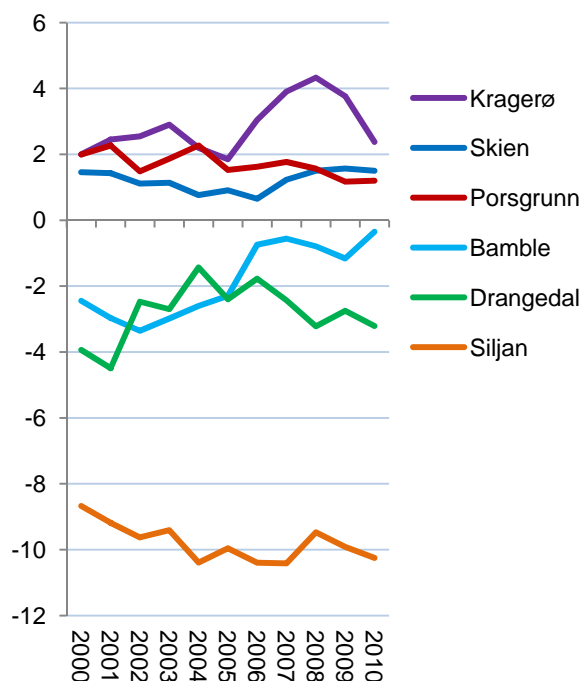
Kragerø hadde en sterk vekst i besøksnæringene fram til 2008. Mye denne veksten skyldes det nye hotellet. Etter 2008 har besøksnæringene i Kragerø falt litt igjen, men Kragerø er fremdeles den mest utpregede besøkskommunen i Grenland.

Skien har hatt positiv utvikling i besøksnæringene, og det ser ut til at denne har gått på bekostning av besøksnæringene i Porsgrunn, som har hatt en liten nedgang.

Bamble har hatt den klart mest positive utviklingen i besøksnæringene, fra en ganske stor handelslekkasje til en langt mindre handelslekkasje.

Drangedal har gått litt opp og ned, men har flere arbeidsplasser i besøksnæringene i 2010 enn i 2000, også sett i forhold til folketallet.

Siljan har stor besøkslekkasje, og besøksnæringene har også hatt nedgang i forhold til befolkningsutviklingen i Siljan.

Figur 76: Utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i prosentpoeng av samlet sysselsetting i kommunene i Grenland i perioden 2000-2010.

6.4 Bostedsattraktivitet

Attraktivitetsbarometeret er en metode for å måle hvilke geografiske områder som er attraktive som bosteder. Telemarksforskning har publisert Attraktivitetsbarometeret for norske kommuner og regioner siden 2006.

Det er en positiv sammenheng mellom arbeidsplassvekst og innflytting. Steder som har vekst i arbeidsplasser får som regel innflytting, mens steder med nedgang i antall arbeidsplasser vil ofte få utflytting.

Attraktivitetsbarometeret er basert på at nettoflyttingen til mange kommuner og regioner avviker fra det som er forventet ut fra arbeidsplassveksten. Noen steder får sterk innflytting uten at det kan forklares med arbeidsplassveksten. Dette må da skyldes at det er andre forhold enn arbeidsplassvekst som tiltrekker seg innflyttere. Attraktivitetsindeksen er avstanden mellom den faktiske nettoflyttingen til en kommune eller en region, og den forventede nettoflyttingen gitt arbeidsplassveksten. I figur 77 vil dette tilsvare den vertikale avstanden mellom kommunens eller regionens faktiske plassering og linjen som viser den statistiske forventede nettoflyttingen. Denne differansen kan indikere hvor høy vekst regionen har hatt i folketallet i perioden på grunn av regionens attraktivitet.

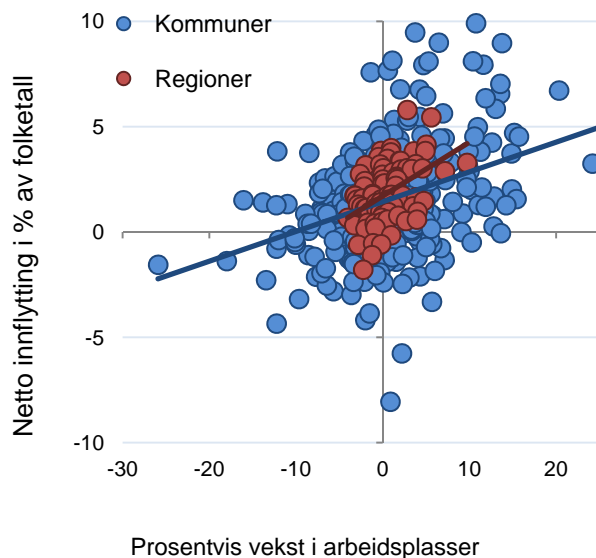
Attraktivitetsbarometeret for regioner

I figur 78 ser vi hvordan nettoflyttingen og arbeidsplassveksten henger sammen for de 83 regionene i landet i den siste treårsperioden. Den høye innvandringen fra utlandet gjør at de aller fleste regionene har netto innflytting.

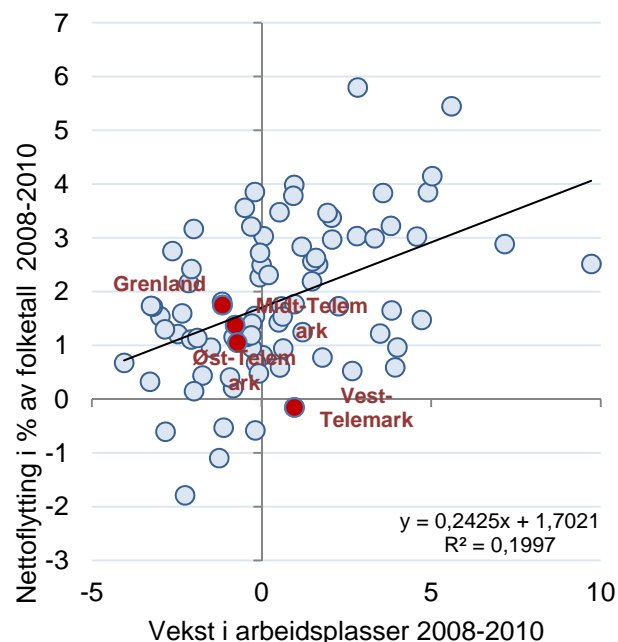
Tre av regionene i Telemark ligger til venstre, som betyr at arbeidsplassveksten har vært lavere enn middels de siste tre årene. Vest-Telemark har litt bedre arbeidsplassvekst enn middels.

Grenland har høyest innflytting av regionene i Telemark, til tross for lavest arbeidsplassvekst. Grenland ligger over streken, og er dermed over middels attraktiv som bosted.

Midt- og Øst-Telemark har begge litt lavere netto innflytting enn arbeidsplassutviklingen tilsier. Vest-Telemark har netto utflytting til tross for at arbeidsplassveksten har vært god, og synes dermed å være lite attraktiv.

Figur 77: Norske kommuner og norske regioner fordelt etter prosentvis vekst i antall arbeidsplasser og nettoflytting inkludert innvandring i prosentpoeng av folketallet i perioden 2008-2010.

Figur 78: De 83 politiske regionene etter prosentvis vekst i arbeidsplasser og nettoflytting inkludert innvandring i perioden 2008-2010. Regionene i Telemark er markert med rødt.

Endring av Attraktivitetsbarometeret

Attraktivitetsbarometeret for 2011 er litt endret fra tidligere år. Fram til i fjor tok vi utgangspunkt i den innenlandske flyttingen mellom regioner og kommuner. Det er imidlertid skjedd en utvikling i type og nivå av innvandring, som har stor betydning for regional utvikling i Norge. Som vi kan se i figur 79, har innvandringen til Norge de siste fire årene økt til et nivå som er langt høyere enn noen sinne tidligere. Metoden bak Attraktivitetsbarometeret er derfor endret for å reflektere den nye virkeligheten for norske kommuner og regioner.

Tidligere var innvandringen til Norge i hovedsak knyttet til flukt eller familiegjenforening. Da var det ikke naturlig å knytte denne innvandringen til attraktivitet, ettersom innvandrerne i liten grad valgte bosted selv. Etter hvert har innvandringen økt sterkt, og da i form av arbeidsinnvandring fra tidligere Øst-Europa og dels livsstilsinnvandring fra Nederland og Tyskland. Dette er innvandring som er knyttet til stedenes kvaliteter. Derfor vil vi nå basere Attraktivitetsbarometeret på all flytting, både innenlands og innvandring fra utlandet.

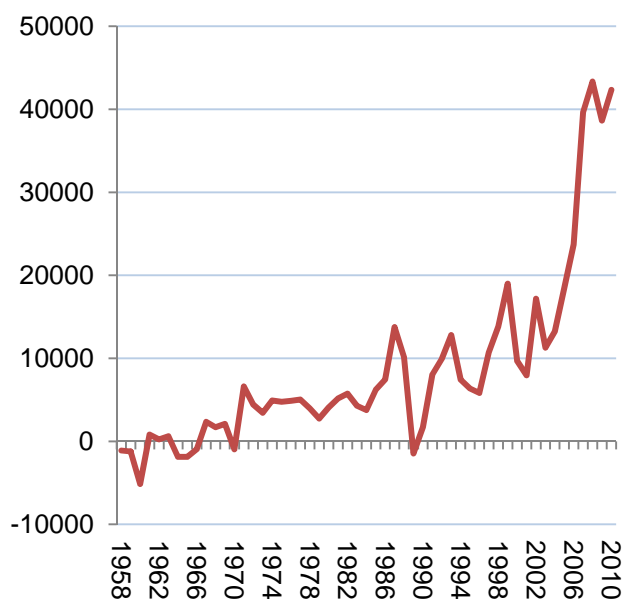
I det nye Attraktivitetsbarometeret ser vi på tre ulike typer flyttestrømmer; innvandring fra utlandet, innenlands flytting av innvandrerbefolkningen og innenlands flytting av andre, det vil si de uten innvandringsbakgrunn. Innvandrerbefolkningen er innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre som bor i Norge.

Attraktivitetsindeksen for Grenland

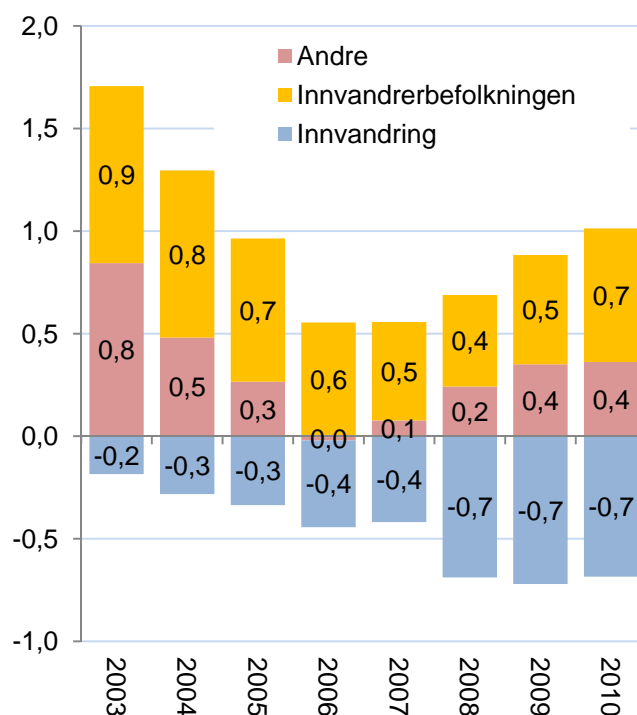
I figur 80 ser vi attraktivitetsindeksen, som viser avstanden mellom forventet og faktisk flytting, splittet opp i de tre typene flytting.

Grenland hadde synkende attraktivitet for både innvandrerbefolkning og andre bosatte i Norge fra 2003 til 2006, men etter det har attraktiviteten blitt bedre hvert år.

Grenland tiltrekker seg imidlertid stadig færre innvandrere direkte fra utlandet i forhold til andre regioner.

Figur 79: Netto innvandring til Norge, antall personer. Data fra SSB.

Figur 80: Attraktivitetsindeksen for Grenland fra 2003 til 2010 splittet opp i tre typer flytting.

Attraktivitetsbarometeret for kommuner

I figur 81 ser vi hvordan nettoflyttingen og arbeidsplassveksten henger sammen for kommunene i Norge og Grenland.

Her ser vi at Bamble har hatt en sterk nedgang i antall arbeidsplasser, og at Bamble også er eneste kommune med netto utflytting, når vi tar med innvandringen. Utflyttingen fra Bamble er litt større enn hva arbeidsplassnedgangen tilsier.

De andre kommunene i Grenland har hatt en utvikling svært nær gjennomsnittet av norske kommuner de siste tre årene, både når det gjelder arbeidsplassvekst og nettoflytting. Porsgrunn har litt over middels arbeidsplassvekst, og samtidig høyest innflytting.

Kommunene i Telemark

I figur 82 kan vi se hvilke grupper kommunene i Telemark tiltrekker eller frastøter.

Skien er mest attraktiv for innvandrerbefolkningen, og har dermed fått en del innflyttere fra innvandrerbefolkningen fra andre norske kommuner. Porsgrunn har i større grad vært attraktive for den delen av befolkningen som ikke har innvandrerbakgrunn. Skien og Porsgrunn har vært mest attraktive som bosted av Grenlandskommunene de siste tre årene, og er rangert som nummer 138 og 154 når det gjelder samlet bostedsattraktivitet blant 430 norske kommuner.

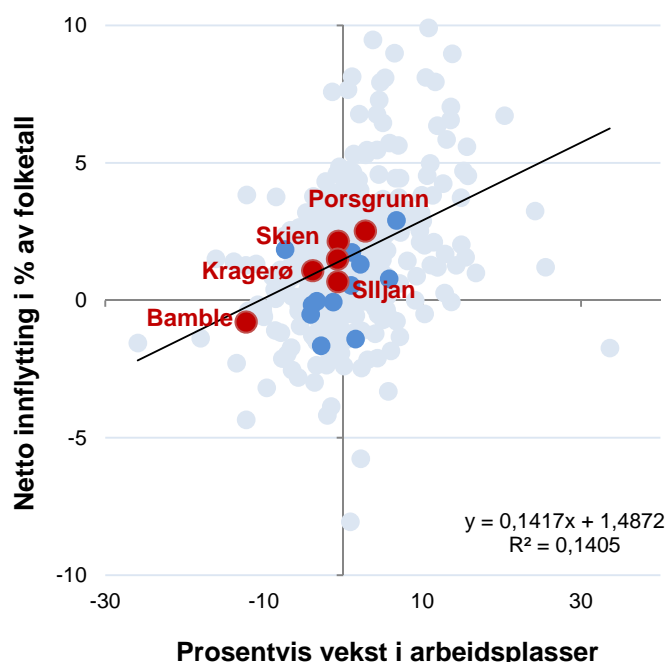
Kragerø er så vidt over middels attraktiv. Kragerø er også attraktiv for innvandrerbefolkning fra andre norske kommuner, men har mindre direkte innvandring.

Drangedal er attraktiv for befolkning uten innvandringsbakgrunn.

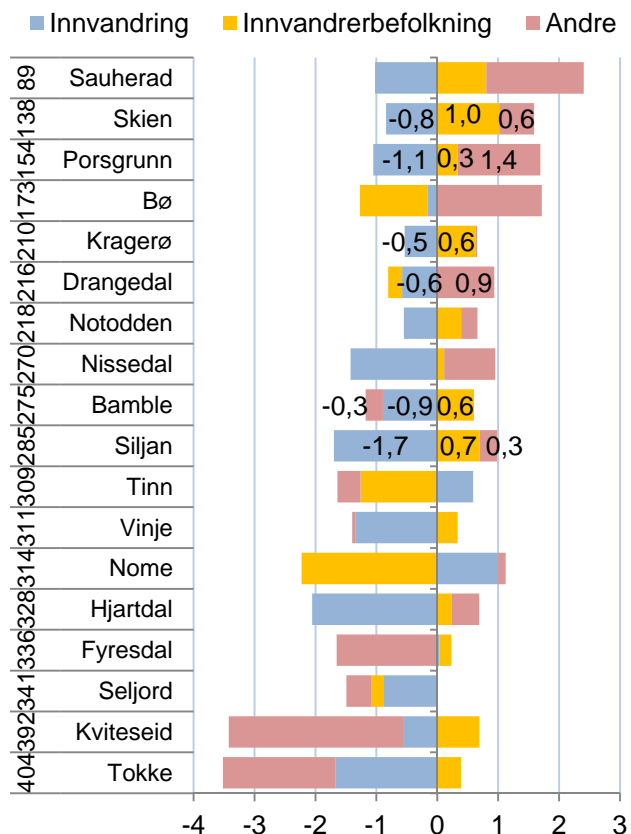
Bamble er attraktiv for innvandrerbefolkningen, men lite attraktiv for andre.

Siljan er attraktiv for befolkning både med og uten innvandringsbakgrunn.

Felles for alle kommunene i Grenland er at de i liten grad har trukket til seg innvandring direkte fra utlandet. Det kan ha sammenheng med at arbeidsmarkedet ikke har etterspurt arbeidsinnvandring.

Figur 81: De 430 kommunene etter prosentvis vekst i arbeidsplasser og nettoflytting inkludert innvandring i perioden 2008-2010. Kommunene i Grenland er markert med rødt, og resten av kommunene i Telemark i blått.

Figur 82: Attraktivitetsindeksen 2008-2010 splittet opp i tre typer flytting. Rangering blant de 430 kommunene i landet for samlet attraktivitet til venstre.

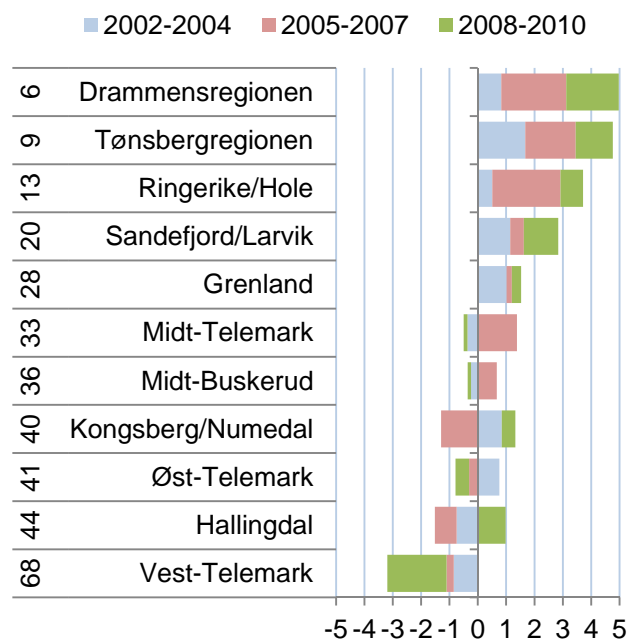
Bostedsattraktivitet på lang sikt

Selv om Attraktivitetsbarometeret er basert på tall over en treårsperiode, er det for enkelte regioner ganske store variasjoner fra periode til periode. Derfor kan det være hensiktsmessig å se flere perioder i sammenheng, slik som vist i figur 83.

For noen regioner, som de store byregionene i BTV, er det den ganske høye stabilitet. Disse regionene har vært attraktive som bosted i de tre påfølgende treårsperiodene.

De mellomstore og mellomsentrale regionene har vekslet på å være attraktive og lite attraktive som bosted.

Grenland har vært attraktiv i alle de tre siste treårsperiodene, men i de siste to periodene har attraktiviteten bare så vidt vært over middels. Regioner som Sandefjord/Larvik og Tønsbergregionen har vært langt mer attraktive.

Figur 83: Attraktivitet i de tre siste treårsperiodene for regioner i BTV. Til venstre vises rangering blant de 83 regionene i landet for periodene samlet.

Kommunene i Grenland

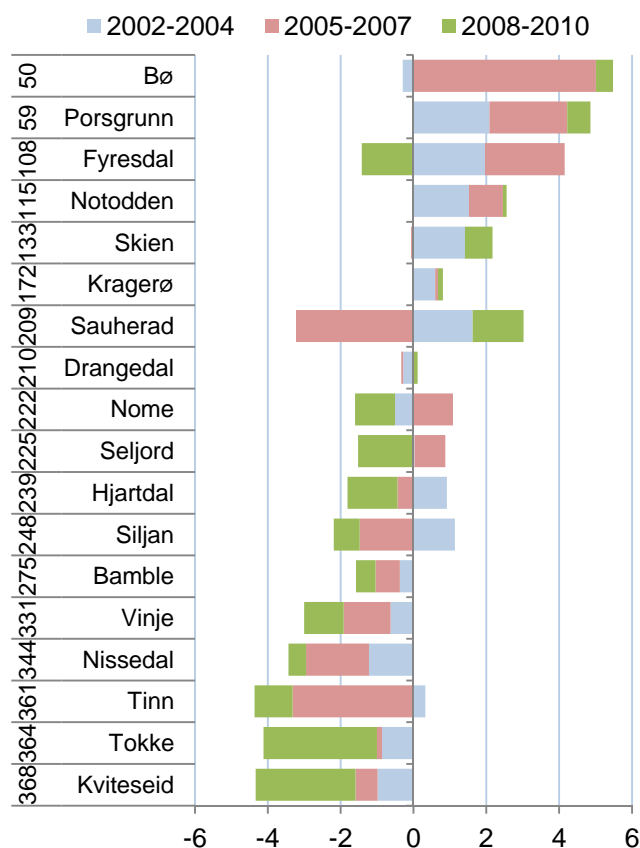
På kommunenivået finner vi enda større variasjoner i attraktivitet fra periode til periode.

Det er bare Porsgrunn som har vært stabil og klart attraktiv i de tre siste periodene. Skien og Kragerø har perioder med attraktivitet nær middels.

Drangedal er rangert som nummer 210 av kommunene når det gjelder samlet attraktivitet de siste ni årene, og har vært veldig nær middels i alle tre periodene.

Siljan var attraktiv i perioden 2002-2004, men har vært lite attraktiv senere.

Bamble har vært under middels attraktiv i alle periodene, men ganske nær middels.

Figur 84: Attraktivitet i de tre siste treårsperiodene for kommuner i Telemark. Til venstre vises rangering blant de 430 kommunene i landet for periodene samlet.

Hva skaper bostedsattraktivitet?

Attraktivitetsbarometeret er en modell der steders nettoflytting ses i sammenheng med arbeidsplassveksten. Bostedsattraktivitet blir målt gjennom å bruke faktisk nettoflytting som målestokk. Steder med høyt positivt avvik fra forventet nettoflytting blir tillagt høy bostedsattraktivitet, som forklaring på den høye innflyttingen.

Det er naturligvis enda mer nyttig og interessant å finne ut hva som gjør at et sted er attraktivt som bosted. For å finne ut mer av årsaker til bostedsattraktivitet, kan vi gjøre analyser der vi måler sammenhengen mellom steders nettoflytting og en rekke andre forhold knyttet til stedet.

I dette kapitlet vil vi vise resultatet av slike analyser av nettoflyttingen der vi ser på følgende mulige forklaringsfaktorer i tillegg til arbeidsplassveksten:

Arbeidsmarkedsintegrasjon er summen av innpendling i prosent av arbeidsplasser og utpendling i prosent av sysselsetting. Det gir et mål for pendlingsmuligheter.

Størrelse er målt som antall innbyggere. Arbeidsmarkedsintegrasjonen og størrelsen vil til sammen erstatte sentralitetsmål, som ofte blir brukt i slike analyser. I analysene brukes logaritmen av folketallet.

Nabovekst er veksten i antall arbeidsplasser i tilstøtende områder. For kommuner er det veksten i tilhørende region utenfor kommunen, og for regioner er det veksten i fylket utenfor regionen.

Kulturindeks. Som indikator for kultur har vi brukt norsk kulturindeks^v, som er utarbeidet av Telemarksforskning. Kulturindeksen skal gi et godt bilde av om en kommune har mye kultur.

Kafétetthet er antall arbeidsplasser i kafeer, restauranter og puber i prosent av innbyggertallet.

Utdanningsnivå er andelen av den sysselsatte befolkningen med minst tre år høgskoleutdanning.

Universitet eller høyskole er målt som antall ansatte i høyskole eller universitet i prosent av befolkningen. Dette målet er null der det ikke er høyskole.

Boligbygging er målt som antall ferdigstilte boliger siste tre år i forhold til folketallet.

Det er naturligvis mulig å ta med mange andre mulige forklaringsfaktorer også, men det er uheldig å

ta med for mange faktorer i denne typen analyser. Vi har tidligere analysert en del andre faktorer som vi ikke har tatt med her, da det ikke ble påvist noen klare sammenhenger^{vi}.

I analysene har vi brukt en lineær regresjonsanalyse, der vi antar at nettoflyttingen til et sted blir påvirket av disse faktorene.

Resultatene av analysene viser retning og styrke på sammenheng mellom nettoflyttingen og de faktorene vi legger inn i modellen, når alle faktorene analyseres samtidig.

For at vi skal kunne tolke resultatene av denne typen analyser, er det viktig at vi kjenner retningen til årsaksforholdene. Det gjør vi nødvendigvis ikke, og derfor må en være forsiktig med å trekke basstante konklusjoner. Regional utvikling er i virkeligheten en svært kompleks prosess, og de enkle statistiske metodene vi har muligheten til å bruke er på ingen måte representative for hva som skjer i virkeligheten. Likevel vil slike analyser kunne gi økt innsikt, og er i alle tilfeller bedre enn synsing, gjetting eller anekdotiske historier om enkeltpersoners flytتهistorier.

Hva kjennetegner kommuner og regioner som er attraktive?

I tabell 3 ser vi resultater av en analyse, der vi har analysert sammenhengen mellom kommuners nettoflytting og åtte andre faktorer. Analysene er gjort i treårsperioder, dvs. 2003 er perioden 2001-2003 osv.

Det er tre faktorer som har sterk positiv korrelasjon med nettoflyttingen i hele perioden. Det er arbeidsplassvekst i kommunen, arbeidsmarkedsintegrasjon og boligbygging.

Kafetettheten, dvs. antall ansatte i restauranter, puber og kafeer i forhold til befolkning har hatt en positiv sammenheng med nettoflyttingen i alle periodene, men med ulik styrke.

Fram til 2007 var kommunens befolkningsstørrelse signifikant positivt korrelert med nettoflyttingen, men denne sammenhengen har blitt gradvis svake, og i siste periode er det nesten ingen sammenheng.

Vekst i antall arbeidsplasser i naboregioner har hatt en positiv påvirkning på nettoflyttingen i alle periodene, men sammenhengen har ikke vært signifikant i enkeltperiodene.

Til slutt har vi tatt med to indikatorer som mange setter i sammenheng med bostedsattraktivitet: Kultur og utdanningsnivå. De statistiske sammenhengene er faktisk negative i noen perioder, men alt for svake til å være signifikante. Dermed ser det ut til at kommuners kulturtilbud ikke har noen innflytelse på bostedsattraktivitet.

Utdanningsnivået i kommunene har heller ingen signifikant sammenheng med bostedsattraktiviteten.

I tabell 4 ser vi hvordan samme analyse slår ut på regionnivå. Arbeidsplassvekst, arbeidsmarkedsintegrasjon, befolkningsstørrelse, kafeer og boligbygging er faktorer som er positive for attraktivitet i regionene. Boligbyggingen er imidlertid langt mindre viktig for regioner, og er ikke signifikant de siste periodene. Det betyr at boligbyggingen betyr mindre for hvilken region folk flytter til, men svært mye for hvilken kommune i regionen som får innflyttingen. Også for regioner har størrelse mindre å si i siste periode.

Tabell 3: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med nettoflytting i kommunene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaverdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	,259	,244	,188	,148	,274	,272	,288	0,23
Integrasjon	,218	,201	,274	,314	,327	,253	,268	0,18
Bef.størrelse	,295	,235	,189	,178	,145	,068	,051	0,04
Nabovekst	,083	,048	,003	,053	,037	,062	,033	0,05
Kulturindeks	0,02	0,04	0,01	0,01	0,04	0,03	0,06	0,03
Kafe	0,04	0,04	0,07	0,12	0,14	0,14	0,09	0,10
Utdanningsnivå	0,09	0,06	0,02	0,02	0,04	0,04	0,08	0,01
Boligbygging	0,22	0,34	0,31	0,29	0,24	0,33	0,33	0,36

Tabell 4: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med nettoflytting i regionene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaverdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,24	0,05	0,11	0,20	0,30	0,37	0,33	0,34
Integrasjon	0,35	0,30	0,36	0,32	0,30	0,26	0,33	0,33
Bef.størrelse	0,30	0,24	0,29	0,22	0,28	0,23	0,29	0,24
Nabovekst	0,04	0,07	0,06	0,03	0,07	0,18	0,04	0,07
Kulturindeks	0,11	0,07	0,12	0,07	0,13	0,12	0,15	0,17
Kafe	0,19	0,25	0,24	0,31	0,23	0,21	0,19	0,27
Univ/høgskole	0,11	0,14	0,01	0,10	0,02	0,02	0,01	0,04
Boligbygging	0,17	0,43	0,26	0,31	0,14	0,06	0,03	0,01

Kultur viser ingen positiv sammenheng med bostedsattraktivitet for regioner. I regionanalysen har vi målt om det er høgskole eller universitet lokalisert. Et overraskende resultat er at det å ha en høgskole eller universitet i regionen ikke later til å gi økt attraktivitet, snarere motsatt.

Analyse av flytting for ulike grupper, kommuner

Til høyre viser vi resultater fra samme type analyser, men der vi har splittet opp flyttingen i de tre typene flyttestrømmer netto innvandring, netto innenlands flytting av innvandrerbefolkningen og netto innenlands flytting av øvrige.

Øverst ser vi resultater av analyse av netto innvandring. Det mest slående er at innvandringen i de siste periodene følger helt andre mønstre enn de første periodene. Tidligere var det nesten ingen sammenheng mellom høy innvandring og høy arbeidsplassvekst. I de siste periodene er arbeidsplassveksten den faktoren som i størst grad henger sammen med innvandring. Også arbeidsplassvekst i nabokommuner har sterk positiv sammenheng med innvandring. Innvandringen har også en tendens til å være høyest i kommuner med liten befolkning og liten arbeidsmarkedsintegrasjon. Tidligere var det høy innvandring til kommuner med mye kultur. Da var det mest flyktningeinnvandring, og dermed kan det se ut til at kommuner med mye kultur er kommuner som også bosatte flyktninger.

Etter at innvandrerne har bosatt seg i Norge, flytter de ofte til andre kommuner. Dermed står innvandrerbefolkningen for en ganske stor andel av flyttinger mellom kommunene, og påvirker mønstrene for attraktivitet. Innvandrerbefolkningen flytter i svært stor grad til kommuner med mange innbyggere, og som har høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Det er typisk for kommuner i sentrale strøk. Det er en påfallende sterk negativ sammenheng mellom utdanningsnivå og innvandrerbefolkningens flytting. Det kommer kanskje av at høyt utdanningsnivå også har sammenheng med høye boligpriser.

Den delen av befolkningen som ikke har innvandringsbakgrunn foretrekker også kommuner med mange innbyggere, og som har høy arbeidsmarkedsintegrasjon. For denne delen av befolkningen er boligbygging den faktoren som har høyest korrelasjon med flyttingen. Innvandrere og innvandrerbefolkningen flytter ikke i særlig grad til steder med høy boligbygging. Både innvandrerbefolkningen og de uten innvandrerbakgrunn har en tendens til å flytte til steder med mange kafeer, men ikke til steder med høyt utdanningsnivå og mye kultur. De uten innvandrerbakgrunn flytter ikke spesielt til steder med arbeidsplassvekst lenger, det er det innvandrerne som gjør.

Tabell 5: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med netto innvandring i kommunene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaverdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,03	0,06	0,03	0,09	0,29	0,32	0,28	0,21
Integrasjon	0,08	0,12	0,11	0,03	0,05	0,12	0,16	0,21
Bef.størrelse	0,11	0,19	0,18	0,12	0,01	0,10	0,14	0,23
Nabovekst	0,01	0,08	0,09	0,11	0,09	0,08	0,14	0,19
Kulturindeks	0,11	0,15	0,15	0,17	0,04	0,05	0,08	0,06
Kafe	0,01	0,02	0,01	0,03	0,03	0,05	0,01	0,10
Utdanningsnivå	0,15	0,18	0,19	0,12	0,02	0,09	0,09	0,14
Boligbygging	0,04	0,03	0,01	0,04	0,05	0,04	0,03	0,05

Tabell 6: Analyse av innenlands nettoflytting av innvandrerbefolkningen på kommunenivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,10	0,12	0,09	0,10	0,01	0,02	0,01	0,05
Integrasjon	0,18	0,21	0,21	0,20	0,22	0,20	0,25	0,25
Bef.størrelse	0,24	0,26	0,26	0,21	0,15	0,15	0,16	0,19
Nabovekst	0,04	0,02	0,05	0,02	0,03	0,02	0,02	0,03
Kulturindeks	0,08	0,07	0,09	0,11	0,17	0,14	0,09	0,05
Kafe	0,00	0,04	0,03	0,01	0,08	0,12	0,06	0,02
Utdanningsnivå	0,16	0,18	0,16	0,12	0,11	0,14	0,17	0,18
Boligbygging	0,05	0,03	0,05	0,07	0,12	0,13	0,09	0,07

Tabell 7: Analyse av innenlands nettoflytting av den øvrige befolkningen på kommunenivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,24	0,18	0,12	0,08	0,13	0,13	0,14	0,06
Integrasjon	0,18	0,17	0,25	0,29	0,32	0,31	0,34	0,26
Bef.størrelse	0,29	0,25	0,19	0,17	0,12	0,08	0,09	0,13
Nabovekst	0,08	0,03	0,03	0,00	0,01	0,02	0,09	0,13
Kulturindeks	0,04	0,01	0,04	0,04	0,05	0,00	0,06	0,02
Kafe	0,04	0,03	0,07	0,12	0,13	0,16	0,07	0,02
Utdanningsnivå	0,09	0,06	0,01	0,02	0,05	0,04	0,08	0,00
Boligbygging	0,26	0,37	0,34	0,33	0,35	0,34	0,36	0,36

Analyse med flytting for ulike grupper, regioner

Vi kan analysere flyttestrømmene til regionene på samme måte som vi gjorde for kommunene på forgående side.

Mønstrene for netto innvandring i regioner er i stor grad de samme som vi fikk for kommuner. Vekst i antall arbeidsplasser i regionen betyr mest. Vi kan se at betydningen av vekst i arbeidsplasser er økende. Samtidig øker betydningen av vekst i antall arbeidsplasser i naboregioner.

Det er også en negativ sammenheng mellom innvandring til regioner, og regionenes størrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. Det betyr at små, isolerte regioner har systematisk høyere innvandring. Sammenhengene er imidlertid ikke sterke.

Innvandrerbefolkningens sekundære flyttinger viser motsatte mønstre enn for den direkte innvandringen. Innvandrerbefolkningen flytter systematisk til folkerike regioner med høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Dette er regioner på det sentrale Østlandet.

Det er også noen pussige sammenhenger mellom skår på kulturindeksen og innvandring. Det er systematisk høyere innvandring til regioner som skårer høyt på kulturindeksen, mens innvandrerbefolkningen som flytter innenlands har en systematisk lavere innflytting til regioner med høy skår på kulturindeksen.

For den delen av befolkningen som ikke har innvandrerbakgrunn, er det i siste periode ingen positiv sammenheng mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst. Det ser faktisk ut til å være en negativ sammenheng i siste periode, mens det tidligere var klare positive sammenhenger.

Det er arbeidsmarkedsintegrasjon (pendlingsmuligheter), kafeer og boligbygging som ser ut til å være avgjørende.

Det at regionene har mye kultur, eller har høgskole eller universitet, har ingen positiv betydning. Faktisk er sammenhengene negative i alle perioder. Dette er ganske overraskende, fordi det er forhold som de fleste vil tro har positiv betydning for bostedsattraktiviteten.

Tabell 8: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med netto innvandring i regionene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaværdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,04	0,17	0,29	0,15	0,17	0,34	0,40	0,56
Integrasjon	0,10	0,09	0,01	0,05	0,00	0,07	0,13	0,22
Bef.størrelse	0,24	0,31	0,28	0,04	0,12	0,03	0,09	0,10
Nabovekst	0,09	0,07	0,01	0,14	0,29	0,32	0,26	0,33
Kulturindeks	0,25	0,22	0,33	0,44	0,41	0,24	0,16	0,05
Kafe	0,31	0,38	0,38	0,22	0,05	0,04	0,02	0,09
Univ/høgskole	0,19	0,19	0,18	0,21	0,12	0,01	0,00	0,09
Boligbygging	0,08	0,18	0,36	0,11	0,05	0,14	0,08	0,23

Tabell 9: Analyse av innenlands nettoflytting av innvandrerbefolkningen på regionnivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,10	0,05	0,17	0,02	0,10	0,11	0,06	0,01
Integrasjon	0,29	0,29	0,30	0,29	0,29	0,27	0,35	0,38
Bef.størrelse	0,43	0,47	0,49	0,44	0,42	0,39	0,45	0,41
Nabovekst	0,08	0,04	0,01	0,06	0,05	0,09	0,00	0,04
Kulturindeks	0,17	0,17	0,22	0,25	0,35	0,35	0,33	0,22
Kafe	0,14	0,13	0,10	0,01	0,05	0,08	0,02	0,08
Univ/høgskole	0,08	0,06	0,04	0,02	0,06	0,05	0,05	0,06
Boligbygging	0,08	0,15	0,28	0,18	0,01	0,01	0,08	0,04

Tabell 10: Analyse av innenlands nettoflytting av den øvrige befolkningen på regionnivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,25	0,02	0,13	0,22	0,30	0,27	0,12	0,06
Integrasjon	0,32	0,25	0,31	0,29	0,32	0,31	0,44	0,48
Bef.størrelse	0,23	0,16	0,20	0,09	0,16	0,13	0,26	0,18
Nabovekst	0,05	0,09	0,08	0,03	0,07	0,03	0,18	0,21
Kulturindeks	0,06	0,02	0,07	0,04	0,09	0,06	0,09	0,04
Kafe	0,16	0,20	0,18	0,32	0,24	0,27	0,24	0,31
Univ/høgskole	0,12	0,14	0,00	0,11	0,05	0,03	0,03	0,04
Boligbygging	0,20	0,52	0,32	0,38	0,22	0,20	0,17	0,24

7. Oppsummerende analyser

Avslutningsvis skal vi oppsummere den generelle utviklingen i Grenland med hensyn til attraktivitet og næringsutvikling. Dette gjøres gjennom å se på utviklingen i Attraktivitetspyramiden, samt sammenlikne utviklingen på Attraktivitetsbarometeret og i NæringsNM.

7.1 Utvikling Attraktivitetspyramiden

Figur 85 viser den relative størrelsen til besøksnæringer, bedrifter i basisnæringer og pendling i Grenland i 2000 og 2010. Dette viser hvordan bosettingen i regionen har vært basert på de tre dimensjonene.

Grenland var rangert som nummer 23 med hensyn til basisnæringeres andel av samlet sysselsetting i 2000. I 2010 var regionen rangert som nummer 40. Det betyr at Grenland har bare litt over middels konsentrasjon av basisnæringer av regionene i landet i 2010. Samtidig har også Grenlands posisjon for besøksnæringer sunket fra 30 til 35 av regionene. Grenland har kompensert gjennom å øke utpendlingen, noe som indikerer at bostedsattraktiviteten har vært god.

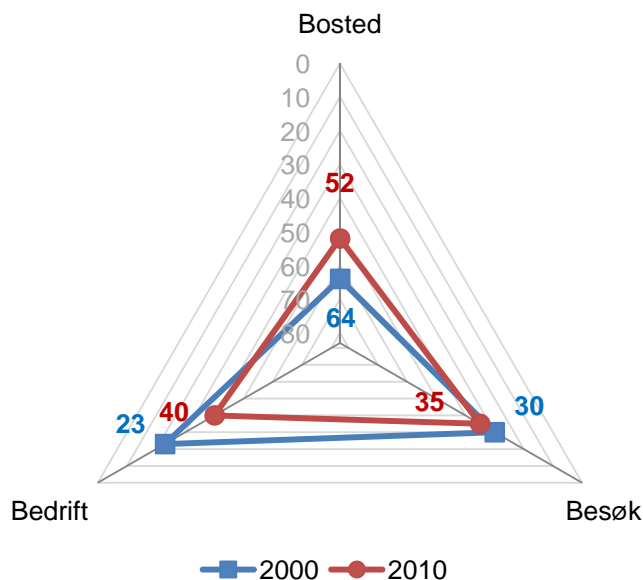
Figur 86 viser den relative utviklingen i ulike næringer i Grenland i perioden 2000-2010. Basisnæringer og besøksnæringer er de samme næringerne som brukes i Attraktivitetspyramiden, mens bostedsnæringer er tjenester rettet mot lokal bosetting.

Grenland har hatt en svært dårlig utvikling i basisnæringerne, sammenliknet med utviklingen ellers i landet. Nedgangen i antall arbeidsplasser i basisnæringerne i Grenland er nesten 25 prosent høyere enn landsgjennomsnittet.

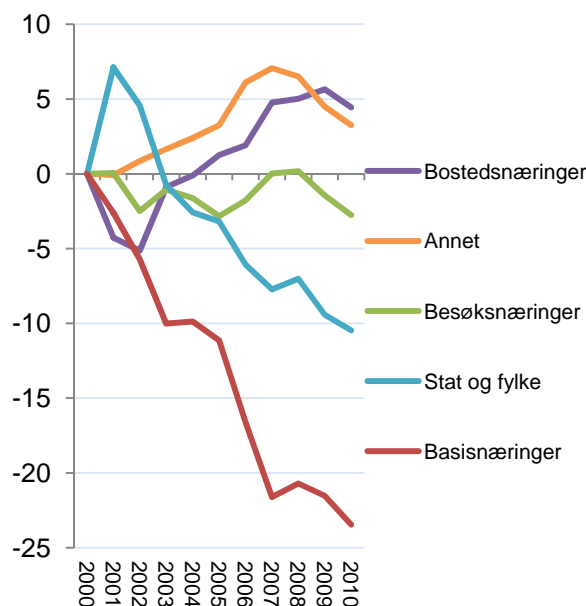
Samtidig har Grenland hatt mye dårligere utvikling med hensyn til antall ansatte i stat og fylke enn ellers i landet. Dette har bidratt negativt til veksten i regionen.

Besøksnæringerne har også hatt litt svakere utvikling i Grenland enn ellers i landet, som følge av en svak utvikling de siste to årene.

Bostedsnæringerne øker imidlertid mer i Grenland enn ellers i landet. Det samme gjør restkategorien "Annet".

Figur 85: Grenlands rangering for nivå blant de 83 regionene, med hensyn til andelen av sysselsettingen i basisnæringer, besøksnæringer og pendling.

Figur 86: Utviklingen i Grenland relativt til utviklingen i Norge for ulike kategorier arbeidsplasser.

Figur 86 på forrige side viser utviklingen i Grenland i de ulike kategoriene arbeidsplasser relativt til utviklingen i Norge.

Det kan være interessant å se hvordan de ulike kategoriene har utviklet seg med absolutte tall, som vi kan se i figur 87.

Kategorien ”Annet” er størst i Grenland, og har vokst ganske mye. I denne kategorien er bransjer i næringslivet som ikke er knyttet til bosted, besøk eller basisnæringene, som bygg og anlegg, eiendom, finans etc. Det er 15 365 arbeidsplasser i denne kategorien.

Basisnæringene var største kategori i 2000, men har blitt minst i 2010 etter nedgang i antall arbeidsplasser. Det er nå 10 240 arbeidsplasser i basisnæringene i Grenland.

Bostedsnæringene har vokst mye, og er nå vesentlig større enn basisnæringene. Det er 12 332 arbeidsplasser i bostedsnæringene i Grenland i 2010.

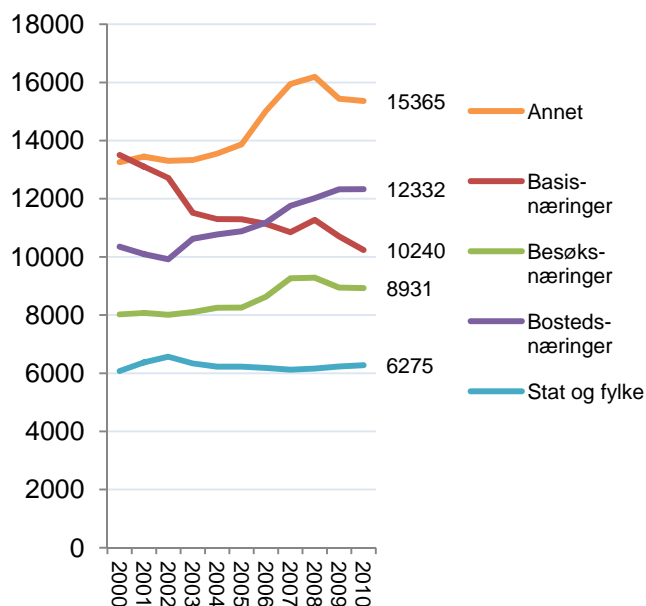
Besøksnæringene omfatter 8 931 arbeidsplasser i Grenland.

Det var 6 275 arbeidsplasser i stat og fylke. Det er flere enn i 2000, men veksten i disse sektorene har vært mye større på landsbasis enn i Grenland.

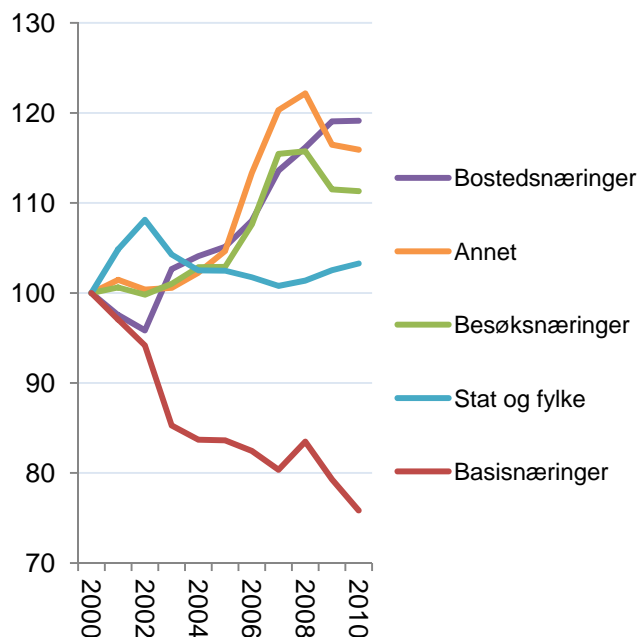
Når vi ser den prosentvise veksten i de forskjellige kategoriene, som vist i figur 88, ser vi at basisnæringene har krympet med nesten 25 prosent. De andre kategoriene har alle hatt vekst.

Bostedsnæringene har hatt aller størst prosentvis vekst de siste ti årene.

Både besøksnæring og ”Annet” fikk en nedgang etter 2008, etter å ha hatt sterkest vekst fram til 2008.

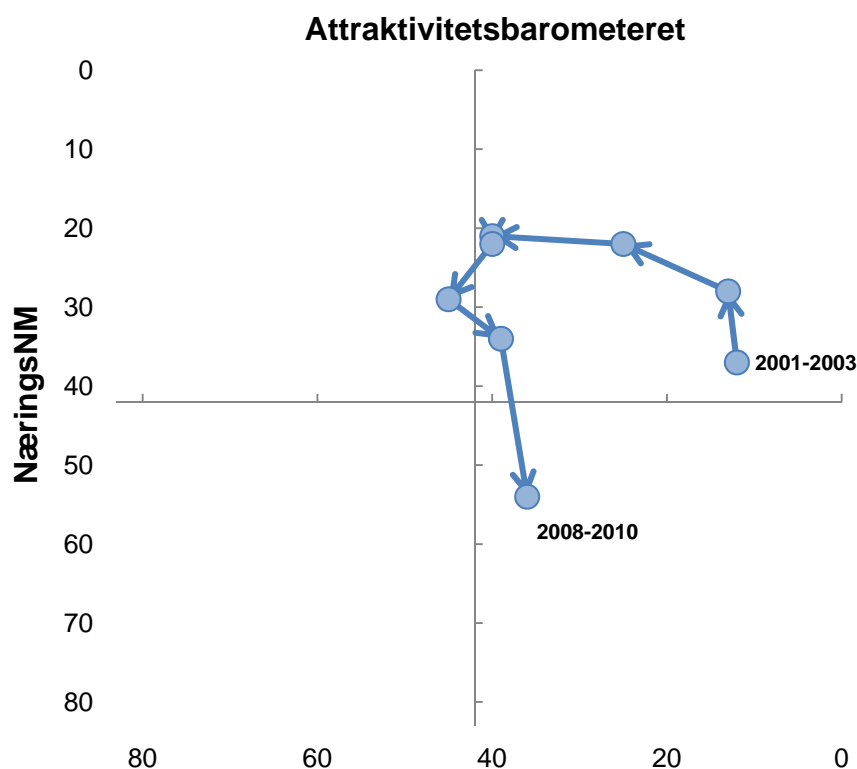

Figur 87: Utviklingen i Grenland for ulike kategorier arbeidsplasser i perioden 2000-2010, antall arbeidsplasser.

Figur 88: Utviklingen i Grenland for ulike kategorier arbeidsplasser i perioden 2000-2010, indeksert slik at nivået i 2000=100.

7.2 NæringsNM og bostedsattraktivitet

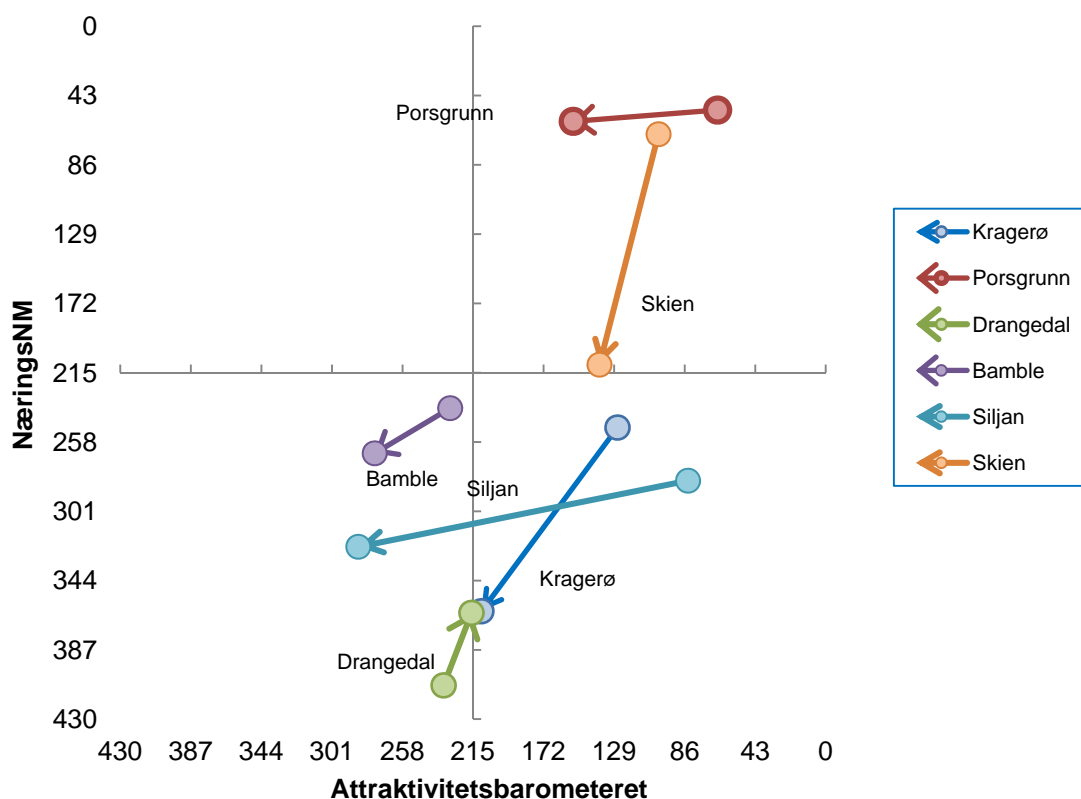
Figur 89: Grenlands utvikling i NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret fra perioden 2001-2003 til perioden 2008-2010.

I figuren over ser vi hvordan Grenland har utviklet seg i forhold til de to dimensjonene næringsutvikling og bostedsattraktivitet. Figuren viser Grenlands rangering i NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret fra perioden 2001-2003 til perioden 2008-2010. Merk at det er resultatene i NæringsNM i snitt for treårsperiodene som er brukt i denne figuren.

De første periodene var Grenland i den beste kvadranten, sammen med regioner som både har god næringsutvikling og høy bostedsattraktivitet.

I siste periode har Grenland rykket ned blant regioner med under middels næringsutvikling, for første gang. Bostedsattraktiviteten er imidlertid over middels.

NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret kommuner

Figur 90: Kommunenes utvikling i NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret fra perioden 2001-2003 til perioden 2008-2010.

Vi kan plassere kommunene i samme type figur som vi har gjort for regionene. Vi ser da på hvordan kommunene har beveget seg fra perioden 2001-2003 til den siste perioden 2008-2010.

Den ideelle posisjonen er øverst i høyre hjørne. En bevegelse mot dette hjørnet betyr at kommunen har forbedret seg både når det gjelder bostedsattraktivitet og næringsutvikling.

Porsgrunn og Skien var i utgangspunktet i den beste kvadranten. Begge kommunene er fremdeles i denne kvadranten i siste periode, men har begge hatt nedgang både i NæringsNM og på Attraktivitetsbarometeret.

Bamle, Siljan og Kragerø har også hatt nedgang langs begge aksene samtidig fra første til siste periode.

Drangedal er den eneste kommunen i Grenland som har hatt en positiv utvikling. Drangedal har forbedret seg både med hensyn til næringsutvikling og bostedsattraktivitet.

Drangedal var imidlertid i den svakeste posisjonen i utgangspunktet.

ⁱ Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

ⁱⁱ Etableringsindeksen er dessverre bare delvis reprodusert tilbake til 2000. Vi har regionenes rangeringsnumre for etableringsfrekvens og vekst i antall foretak, men bare bransjejustert etableringsfrekvens fra 2007.

ⁱⁱⁱ I utregningen av innovasjonsklima er alle typer bedrifter vektet likt, mens i utregningen av innovasjonsfrekvens teller enbedriftsforetak mer enn flerbedriftsforetak. Innovasjonsfrekvens tar også hensyn til andel sysselsatte i innovative foretak.

^{iv} De metodiske forbedringene er at det er brukt en mer finmasket bansjeinndeling – 5-siffernivå NACE, i stedet for 3-siffer. Det har gjort at vi f. eks. har kunnet skille produksjon av vannkraft ut som en naturbasert næring (knyttet til fossekraft), mens den på 3-siffernivå var lagt sammen med distribusjon av kraft, som ikke er knyttet til natur.

^v Norsk kulturindeks er utarbeidet av Telemarkforskning, og setter sammen data fra mange kilder for å få fram kulturtilbud og kulturaktiviteter i norske kommuner. Link til undersøkelsen:
http://www.tmforsk.no/publikasjoner/detalj.asp?merket=5&r_ID=1942

^{vi} For mer bakgrunn og analyser av attraktivitet, se Telemarksforskings notat ”Attraktivitetsbarometeret:
http://www.tmforsk.no/publikasjoner/detalj.asp?r_ID=1943&merket=5